

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ»

Διπλωματική Εργασία
Στην Κατεύθυνση Ψυχολογίας

ΘΕΜΑ:

**ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΚΩΦΩΝ ΜΕ ΤΑ ΜΜΕ
ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΜΕ ΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ**

ΣΤΑΜΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΑ (300Μ018)

Τριμελής Επιτροπή:

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Κορωναίου Αλεξάνδρα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Μέλη: Σταλίκας Αναστάσιος, Αναπληρωτής Καθηγητής
Κατερέλος Ιωάννης, Επίκουρος Καθηγητής

ΑΘΗΝΑ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2003

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
---------------	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Κεφάλαιο Πρώτο	Η Παθολογική και Κοινωνιοπολιτισμική Οπτική για την Κώφωση	7
Κεφάλαιο Δεύτερο	Η Διαμόρφωση της Ταυτότητας των Κωφών	11
Κεφάλαιο Τρίτο	Η Κοινότητα των Κωφών	16
	Α. Γλώσσα	17
	Β. Κουλτούρα και Πολιτισμική Ταυτότητα	20
	Γ. Χαρακτηριστικές Συμπεριφορικές Νόρμες	20
	Δ. Πολιτισμικές Επινοήσεις	21
	Ε. Ενδογαμικά Πρότυπα.....	22
	ΣΤ. Κοινή Ιστορική Γνώση και Επίγνωση.....	22
	Ζ. Δίκτυα Οργανώσεων	22
Κεφάλαιο Τέταρτο	Η Κοινότητα των Κωφών στην Κοινωνία: Διγλωσσία και Διπολιτισμικότητα	24
	Α. Διγλωσσία	24
	Β. Διπολιτισμικότητα	27
Κεφάλαιο Πέμπτο	Η Αλληλεπίδραση της Κοινότητας των Κωφών και της Κοινωνίας	28

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Κεφάλαιο Πρώτο	ΜΜΕ και Κοινωνία	33
Κεφάλαιο Δεύτερο	Σχέση των Κωφών με τον Τύπο και το Διαδίκτυο.....	35
	Α. Η Σχέση των Κωφών με τον Τύπο.....	35
	Β. Η Σχέση των Κωφών με το Διαδίκτυο.....	39

Κεφάλαιο Τρίτο	Η Σχέση των Κωφών με την Τηλεόραση.....	42
Α. Η Εφαρμογή ενός Μοντέλου Επικοινωνίας:		
Ο «Θόρυβος» της Κώφωσης		43
Β. Τρόποι Πρόσβασης των Κωφών στο Τηλεοπτικό Περιεχόμενο		44
1. Η Έννοια του «Πλεονασμού» (Redundancy)		45
2. Χειλεανάγνωση		46
3. Υποτιτλισμός		47
Κεφάλαιο Τέταρτο	Προσδιορισμός των Κωφών ως Τηλεοπτικό Κοινό.....	49
Κεφάλαιο Πέμπτο	Χρήσεις και Ικανοποιήσεις των Μέσων	54
Κεφάλαιο Έκτο	Η Υπόθεση του Κενού Γνώσης (Knowledge Gap)	56
Κεφάλαιο Έβδομο	Πρόσβαση των Κωφών στην Τηλεόραση στο Εξωτερικό	58
Α. Ευρώπη		60
Β. Αμερική		63
Γ. Υπόλοιπες χώρες		64
Κεφάλαιο Όγδοο	Πρόσβαση των Κωφών στην Τηλεόραση στην Ελλάδα.....	66
Α. Υποτιτλισμός.....		66
Β. Τα Ελληνικά Δελτία Νοηματικής Γλώσσας.....		66
1. Το Ξεκίνημα των Δελτίων για Κωφούς στην Ελληνική Τηλεόραση		67
2. Η Νομική Θέσπιση των Δελτίων Νοηματικής Γλώσσας		69
3. Η Σημερινή Κατάσταση των Δελτίων		70
Γ. Η Ειδική Εκπομπή για Κωφούς		76
Κεφάλαιο Ένατο	Θεωρητικές Υποθέσεις	78

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : ΕΡΕΥΝΑ

Κεφάλαιο Πρώτο	Μεθοδολογία	80
Α. Μεθοδολογικά Εργαλεία		80
Β. Η Επιλογή του Δείγματος και τα Χαρακτηριστικά του		80
Γ. Η Διεξαγωγή των Συνεντεύξεων		81

Δ. Η Ανάλυση των Συνεντεύξεων	82
Κεφάλαιο Δεύτερο Ανάλυση Περιεχομένου	83
Α. Εισαγωγή	83
Β. Κατηγορίες της Ανάλυσης	85
Γ. Αποτελέσματα της Ανάλυσης	86
1. Λόγοι Παρακολούθησης Τηλεόρασης.....	86
2. Η Τηλεοπτική Παρακολούθηση	87
3. Ενημέρωση στην Τηλεόραση	91
4. Χρήσεις ΜΜΕ	97
5. Ο Ρόλος των Ακουόντων	102
6. Ψυχαγωγία στην τηλεόραση.....	104
7. Συνέπειες λόγω μη Πρόσβασης	106
8. Προτάσεις	111
Κεφάλαιο Τρίτο Συμπεράσματα	112
Αντί Επιλόγου – Τα προβλήματα της έρευνας.....	118
Βιβλιογραφία	119
Παράρτημα	
Επιστολή	
Ερωτηματολόγιο	

Εισαγωγή

Οποιοδήποτε θέμα μελετάται από τις κοινωνικές επιστήμες αντλεί το περιεχόμενό του μέσα από την κοινωνία και τις σχέσεις που διαμορφώνονται μεταξύ ατόμων, ομάδων, κοινωνικών θεσμών. Η επιλογή του θέματος ανάλυσης το οποίο πραγματεύεται κάθε μελετητής ενέχει την παράμετρο του προσωπικού ενδιαφέροντος και του προβληματισμού. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να περιγράψει τις σχέσεις της κοινότητας των κωφών στην Ελλάδα με τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και ιδιαίτερα με την τηλεόραση.

Το αρχικό έναυσμα για την ενασχόλησή μου με αυτό το θέμα προέκυψε από την επαφή μου με την κοινότητα των κωφών, αφού μαθαίνω την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα και εργάζομαι με κωφούς τα τελευταία τρία χρόνια. Παράλληλα, οι προβληματισμοί που τέθηκαν στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Κοινωνικός Αποκλεισμός και Μειονότητες - στο οποίο αφορά και η εργασία - συνέβαλλαν σημαντικά στο να δημιουργηθεί το ενδιαφέρον μου για τη μελέτη ενός ζητήματος που αφορά την ομάδα αυτή.

Οι κωφοί είναι άτομα με απώλεια ακοής. Η διαφορετικότητά τους δεν είναι αναγνωρίσιμη εξ αρχής, αλλά γίνεται ορατή κατά την επικοινωνία. Η καθημερινή ζωή των κωφών δεν διαφέρει από αυτή του μέσου ανθρώπου, που εργάζεται, κάνει οικογένεια, ταξιδεύει, αναπτύσσει διαπροσωπικές σχέσεις και κοινωνικό περίγυρο. Ένας κωφός μπορεί να περάσει απαρατήρητος έως τη στιγμή που κάποιος θελήσει να επικοινωνήσει μαζί του. Εάν κάποιος έχει τυχαία δίπλα του ένα κωφό άτομο δεν μπορεί να αντιληφθεί την έλλειψη ακοής, εκτός αν του απευθύνει το λόγο κι εκεί θα συνειδητοποιήσει ότι ο συνομιλητής δεν ακούει, είτε επειδή μπορεί να μην λάβει απάντηση, είτε επειδή θα του απαντήσει με τον ιδιαίτερο τρόπο που μιλούν οι κωφοί. Επίσης οι κωφοί γίνονται ορατοί όταν επικοινωνούν μεταξύ τους μέσω της νοηματικής γλώσσας. Με άλλα λόγια η επικοινωνία είναι ένα σημείο που διαφοροποιεί τους κωφούς από τους άλλους ανθρώπους.

Η ακοή είναι ένα βασικό στοιχείο για την προφορική επικοινωνία, τόσο τη διαπροσωπική όσο και τη διαμεσολαβούμενη, τη μεσοποιημένη επικοινωνία, όπως είναι

η επικοινωνία μέσω τηλεφώνου ή η πρόσβαση στα οπτικοακουστικά Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Όταν τα άτομα είναι κωφά επικεντρώνονται στο να αποκαταστήσουν την πρόσβαση των μηνυμάτων που συνήθως μεταβιβάζονται μέσω της ακουστικής οδού με αποτέλεσμα να διαχειρίζονται τις επικοινωνιακές καταστάσεις με τρόπο διαφορετικό από αυτόν που θεωρείται δεδομένος στα άτομα που δεν αντιμετωπίζουν πρόβλημα ακοής.

Η προφορική και γραπτή επικοινωνία είναι το πεδίο που παρουσιάζονται δυσχέρειες για τους κωφούς και μια πλευρά αυτού του πεδίου εξετάζουμε στην εργασία. Συγκεκριμένα, ασχολούμαστε με ένα μικρό κομμάτι του επικοινωνιακού ζητήματος που αφορά τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και τη σχέση που διαμορφώνουν οι κωφοί με αυτά. Η προσοχή μας εστιάζεται περισσότερο στην τηλεόραση, αφού η οπτικοακουστική μορφή της εμπλέκεται με το επικοινωνιακό ζήτημα των κωφών. Παράλληλα, η τηλεόραση έχει καθιερωθεί ως το πιο διαδεδομένο Μέσο το οποίο χρησιμοποιούμε στην καθημερινή μας ζωή αναζητώντας από αυτό ενημέρωση, ψυχαγωγία και διαχείριση ελεύθερου χρόνου. Η απήχηση της τηλεόρασης έγκειται κυρίως στην έλξη της εικόνας και στην αμεσότητα της μετάδοσης του μηνύματος. Το ερώτημα που γεννάται είναι το πώς οι κωφοί προσεγγίζουν το τηλεοπτικό περιεχόμενο. Το ερώτημα αυτό θέλει να εξετάσει τη χρησιμότητα ενός Μέσου που απευθύνεται στην όραση και την ακοή, και τη δυνατότητα των κωφών να ψυχαγωγηθούν και να ενημερωθούν από αυτό. Αυτό ήταν το ερέθισμα για την έρευνα που πραγματοποιήθηκε μέσω συνεντεύξεων με μέλη της κοινότητας των κωφών στην περιοχή της Αθήνας.

Η έρευνα εστιάστηκε περισσότερο στο θέμα της τηλεοπτικής ενημέρωσης και λιγότερο της ψυχαγωγίας. Ο λόγος ήταν ότι ενώ στην Ελλάδα υπάρχουν πολλά ψυχαγωγικά προγράμματα που είναι προσιτά σε πολλούς μέσω υποτίτλων, δεν συμβαίνει το ίδιο και με τα ενημερωτικά προγράμματα. Σε κάθε κανάλι μεταδίδεται ένα δελτίο ειδήσεων στην γλώσσα της κοινότητας των κωφών, την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα. Από αυτό προκύπτει το ερώτημα για το εάν οι κωφοί ενημερώνονται τελικά από την τηλεόραση ή προτιμούν άλλα Μέσα για την ενημέρωσή τους.

Το εγχείρημα για την προσέγγιση της κοινότητας των κωφών στην Ελλάδα ως κοινό δεν έχει επιχειρηθεί στο παρελθόν. Η εργασία αυτή αφορά την πρώτη απόπειρα, με αποτέλεσμα να έχει διερευνητικό χαρακτήρα για τη σχέση των κωφών με το τηλεοπτικό πεδίο. Αρχικά, στο θεωρητικό πλαίσιο παρουσιάζεται η διαμόρφωση της κοινότητας των κωφών ως ιδιαίτερη κοινωνική και πολιτισμική ομάδα και αναδεικνύεται η

επικοινωνιακή πρακτική των μελών της στα ενδοομαδικά πλαίσια και στην επαφή της με την ευρύτερη κοινωνία. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η έμμεση εμπλοκή της κώφωσης στη χρήση του Τύπου και του Διαδικτύου από τους κωφούς. Το υπόλοιπο μέρος της θεωρίας επικεντρώνεται στη χρήση της τηλεόρασης από τους κωφούς και τις ιδιαιτερότητες που διέπει τη σχέση αυτή ως προς την πρόσβαση στα μηνύματα του τηλεοπτικού περιεχομένου, και τη διαμόρφωσή τους ως τηλεοπτικό κοινό. Παράλληλα, παρουσιάζεται η επαφή των κωφών με την τηλεόραση σε χώρες του δυτικού κόσμου και στην Ελλάδα. Στο τελευταίο μέρος της εργασίας η έρευνα διερευνά τις αναπαραστάσεις των κωφών κυρίως για την τηλεόραση, τις στάσεις τους και την τηλεοπτική συμπεριφορά τους.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Κεφάλαιο Πρώτο

Η Παθολογική και Κοινωνιοπολιτισμική Οπτική για την Κώφωση

Η διαταραχή της ακοής αναφέρεται σε δύο γενικές κατηγορίες: την κώφωση και τη βαρηκοΐα. Η διαφοροποίησή τους συνίσταται στο αν και κατά πόσο βαθμό γίνεται αντιληπτός ο ήχος. Τα κωφά άτομα έχουν παντελή έλλειψη ακοής, ενώ τα βαρήκοα άτομα έχουν απώλεια ακοής που κυμαίνεται από τιμές λίγο κάτω του φυσιολογικού έως τα όρια της κώφωσης. Ο Moores (1996) παραθέτει τους παρακάτω ορισμούς για τις δύο κατηγορίες, δίνοντας έμφαση στην κατανόηση της ομιλίας:

«Κωφό είναι το άτομο που έχει απώλεια ακοής σε τέτοιο βαθμό (συνήθως 70dB ή μεγαλύτερο) που αποκλείει την κατανόηση της ομιλίας μόνο με το αυτί, με ή χωρίς τη χρήση βοηθήματος ακοής».

«Βαρήκοο είναι ένα άτομο που έχει απώλεια ακοής σε τέτοιο βαθμό (συνήθως 35 έως 65 dB) που δυσχεραίνει αλλά δεν αποκλείει την κατανόηση της ομιλίας μόνο με το αυτί, με ή χωρίς βοήθημα ακοής»¹.

Είναι σημαντικό να διαχωρίσουμε την εκ γενετής κώφωση και βαρηκοΐα, που αναφέρεται στα άτομα τα οποία δεν είχαν ποτέ ακουστική εμπειρία (προγλωσσικά κωφοί), και στην επίκτητη κώφωση που αναφέρεται στα άτομα όπου χάνουν την ακοή τους έχοντας καταγεγραμμένη ακουστική εμπειρία, όταν το άτομο έχει αποκτήσει τα πρώτα στοιχεία προφορικής γλώσσας - ή και αργότερα, σε πιο προχωρημένη ηλικία, λόγω ασθένειας ή ατυχήματος ή γήρατος.

Η αντίληψη για την έννοια της κώφωσης στο κοινωνικό πεδίο συναντά δύο διαφορετικές οπτικές, το παθολογικό και το κοινωνιοπολιτισμικό μοντέλο.

¹ Moores, D. (1996). *Educating the deaf: Psychology, Principles and Practices*. Boston: Houghton Mifflin Company, p. 11.

Το **παθολογικό μοντέλο** προσεγγίζει την κώφωση ως μια παθολογική κατάσταση απώλειας ακοής κατά την οποία το άτομο δεν λειτουργεί υπό τα φυσιολογικά ακουλογικά πλαίσια, λόγω εγγενούς ή επίκτητης απώλειας ακοής. Η κώφωση θεωρείται αναπηρία που καθιστά το άτομο κατώτερο από πλευράς φυσιολογίας² σε σχέση με αυτούς που δεν έχουν πρόβλημα ακοής, και αποτελεί εμπόδιο για την προφορική επικοινωνία και την ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων με ακούοντες³. Κύρια πρακτική αντιμετώπισης σύμφωνα με το παθολογικό μοντέλο είναι η διαμεσολάβηση στην ακουστική ανεπάρκεια με ιατρικά, τεχνολογικά και εκπαιδευτικά μέσα ώστε να βοηθήσει στην κατά το δυνατόν μείωση ή και επανόρθωσή της, με σκοπό το κωφό ή βαρήκοο άτομο να προσομοιάσει όσο το δυνατόν περισσότερο την ακουστική του ικανότητα με αυτήν του ακούοντος ατόμου, δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη της ομιλίας⁴. Ο βασικός σκοπός του παθολογικού μοντέλου σε σχέση με την επικοινωνιακή πρακτική του κωφού ατόμου είναι να αναπτύξει την κατανόησή του και τη χρήση της ομιλούμενης γλώσσας του τόπου που ζει⁵. Υπό την οπτική αυτή, την οποία υιοθετεί και η μεγάλη μερίδα των ακουολόγων και όσων ασχολούνται με την ειδική αγωγή, έχουν γίνει πολλές προσπάθειες για την εύρεση τεχνολογικών μέσων που θα βοηθήσουν στην ενίσχυση της υπολειπόμενης ακοής (ακουστικά, ενισχυτές κλπ.), καθώς επίσης πραγματοποιούνται και ιατρικές παρεμβάσεις για την δημιουργία ακουστικών ερεθισμάτων (κοχλιακά εμφυτεύματα). Παράλληλα έχουν αναπτυχθεί και εκπαιδευτικές μέθοδοι που αποσκοπούν στην καλύτερη πρόσληψη των πληροφοριών του κοινωνικού περιβάλλοντος (όπως η χειλεανάγνωση, όπως ονομάζεται η οπτική πρόσληψη του λόγου). Ιδιαίτερα οι πρακτικές της χειλεανάγνωσης και της ενίσχυσης της ακοής με ακουστικά βοηθήματα έχουν υπάρξει για μεγάλο διάστημα βασικά μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία των κωφών και βαρήκοων παιδιών.

Το **κοινωνιοπολιτισμικό μοντέλο** προσανατολίζεται σε ζητήματα που άπτονται της γλωσσικής, κοινωνικής και πολιτισμικής πρακτικής των κωφών, δηλαδή σε στοιχεία

² Reagan, T. (1995). A sociocultural understanding of deafness: American Sign Language and the culture of deaf people. *International Journal of Intercultural Relationships*, 19.(2), p. 242

³ Corker, M. (1996), ο.π. A hearing disability as impairment. In G. Hales (ed.), *Beyond Disability: towards an enabling society* (pp. 45-56). London: Sage, p. 46

⁴ Reagan, T. (1995), ο.π., σ. 242

⁵ Corker (1996), ο.π., σ.47

που ορίζουν την κώφωση ως κουλτούρα. Για έναν αριθμό κωφών ατόμων και επιστημόνων η απώλεια ακοής δεν προσλαμβάνεται ως μια κατάσταση αναπηρίας, αλλά ως ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που συνθέτει μια «θεμελιώδη πολιτισμική συνθήκη»⁶. Η οπτική αυτή αναδεικνύει τη χρήση της Νοηματικής Γλώσσας ως μέσο επικοινωνίας μεταξύ των κωφών, αφού διαχωρίζει την έννοια του προφορικού λόγου από τη γλώσσα⁷ ως μέσο επικοινωνίας. Τα κωφά ή βαρήκοα άτομα που επιλέγουν αυτόν τον τρόπο επικοινωνίας και των πολιτισμικών και συμπεριφορικών στοιχείων που αυτή καλλιεργεί, ορίζονται ως μέλη της κοινότητας των κωφών, και αποτελούν μια μειονοτική ομάδα μέσα στην ευρύτερη κοινωνία. Η προσέγγιση θεωρεί ότι τα άτομα με απώλεια ακοής δεν μπορούν να οριστούν μέσω ακουσολογικών συγκρίσεων γιατί εκεί αυτομάτως μειονεκτούν σε σχέση με τους ακούντες, αυτούς που δεν αντιμετωπίζουν προβλήματα ακοής. Γι αυτό υποστηρίζει την ανάγκη για υπαγωγή σε μια ομάδα μέσα στην οποία η επικοινωνία δεν εμπλέκεται με την ακουστική ικανότητα και τα άτομα έχουν μια θετική αίσθηση του εαυτού τους, χωρίς την άμεση ανάγκη διορθωτικών ιατρικών παρεμβάσεων.

Οι δύο οπτικές που περιγράφηκαν εν συντομία παραπάνω έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους. Η βασική διαφορά των δύο μοντέλων είναι ότι το πρώτο προσεγγίζει τα κωφά άτομα με όρους ακουσολογίας και αναπηρίας ενώ το δεύτερο θεωρεί στην ουσία την ακοή ένα φυσικό εσωτερικό χαρακτηριστικό που έχει διαφοροποιήσεις, όπως συμβαίνει και με άλλα ανθρώπινα χαρακτηριστικά, κοινωνικά καθορισμένα ή μη, σαν το χρώμα του δέρματος, ή την εθνική υπαγωγή⁸. Υπό το πρίσμα της διόρθωσης του μειονεκτήματος και στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό, το παθολογικό μοντέλο δεν δέχεται την αναγκαιότητα ύπαρξης μια διαφορετικής κοινωνικοπολιτισμικής πρακτικής για τους κωφούς, και κυρίως δεν αποδέχεται την ανάγκη για επικοινωνία μέσω της νοηματικής γλώσσας, αφού θεωρεί ότι το άτομο μέσω ακουστικών βοηθημάτων, της λογοθεραπείας και με τη βοήθεια της χειλεανάγνωσης δεν χρειάζεται άλλο τρόπο επικοινωνίας εκτός από τη γλώσσα που χρησιμοποιείται σε κάθε χώρα. Από την άλλη, το κοινωνιοπολιτισμικό μοντέλο προσεγγίζει το χαρακτηριστικό της απώλειας ακοής αποδεχόμενο ότι τα κωφά άτομα δεν είναι ιατρικά περιστατικά προς θεραπεία, αλλά μια

⁶ Reagan, T. (1995), ο.π., σ. 242

⁷ Corker, M. (1996), ο.π., p. 55

⁸ Parasnis, I. (1998). On interpreting the deaf experience within the context of cultural and language diversity. In I. Parasnis (Ed.), *Cultural and language diversity and the deaf experience* (pp.3-19). Cambridge: Cambridge University Press, p. 8.

ομάδα, μια γλωσσική και πολιτισμική μειονότητα που υπάρχει μέσα στην ευρύτερη κοινωνία. Λόγω της αδυναμίας πρόσκτησης πληροφοριών μέσω της ακουστικής οδού, θεωρεί ότι η επικοινωνία μεταξύ κωφών θα πρέπει γίνεται με τη χρήση της νοηματικής γλώσσας, η οποία έχει οπτικοκινητική φύση και δεν είναι απαραίτητη η ακουστική ικανότητα για τη χρήση της.

Η συζήτηση για τις δύο οπτικές είναι πολύ μεγάλη και έχει απασχολήσει τους επιστήμονες, και τις οικογένειες κωφών παιδιών για πολλά χρόνια. Ακόμα περισσότερο φαίνεται ότι αυτό αφορά και απασχολεί τα ίδια τα άτομα με προβλήματα ακοής, τα οποία είναι επί της ουσίας οι δέκτες των μοντέλων αυτών στην εφαρμογή τους. Η επιλογή για το ποιο μοντέλο θα επιλέξει τελικά ένα άτομο με προβλήματα ακοής για να ορίσει την κώφωση, την ταυτότητά του και την κοινωνική του υπαγωγή είναι απόρροια πολλών διαφορετικών παραγόντων, μερικούς από τους οποίους θα εξετάσουμε στη συνέχεια.

Η Διαμόρφωση της Ταυτότητας των Κωφών

Όπως προκύπτει από το παθολογικό μοντέλο για την κώφωση, υπάρχουν άτομα που κοινωνικοποιούνται δίχως να έχουν επαφή με άλλους κωφούς, και συμμετέχουν στην ευρύτερη κοινωνία έχοντας ενσωματώσει την ταυτότητα του ακούοντα. Σε αυτό εντάσσονται εκτός των άλλων και τα άτομα που εμφανίζουν απώλεια ακοής σε μεγάλη ηλικία, κυρίως λόγω γήρατος. Αντίστοιχα, κατά το κοινωνιοπολιτισμικό μοντέλο υπάρχουν κωφά άτομα που θεωρούν την κώφωση ως ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του εαυτού τους από το οποίο προκύπτει ένας διαφορετικός τρόπος ζωής, ένας διαφορετικός τρόπος επικοινωνίας, και μια ξεχωριστή κουλτούρα που δημιουργείται μέσα σε μια κοινωνική ομάδα, την κοινότητα των Κωφών. Η διαφοροποίηση των δύο οπτικών ταυτότητας έχει οριστεί από τον Woodward ως «κωφοί» για όλους τους ακουομετρικά κωφούς και «Κωφού» για τα μέλη της κοινότητας που μοιράζονται κοινή γλώσσα και κουλτούρα⁹.

Η διαμόρφωση της ταυτότητας των κωφών είναι μια πολυσύνθετη διαδικασία που εξαρτάται από πολλούς εμπλεκόμενους παράγοντες όπως την ηλικία απώλειας ακοής, τις αναπαραστάσεις των γονέων για την κώφωση, το βαθμό συγχρωτισμού τους με κωφά και ακούοντα άτομα, την εκπαίδευσή τους και την ένταξη στην ομάδα, στην οποία ο καθένας βλέπει τον εαυτό του πιο λειτουργικό.

Κατά τον Epstein το άτομο διαμορφώνει τη έννοια του εαυτού μέσω των εμπειριών του από την κοινωνική του αλληλεπίδραση, αρχικά μέσω της επαφής του με τους σημαντικούς άλλους, και την επεξεργασία αυτών των εμπειριών έχοντας ως σκοπό την καλύτερη λειτουργία του στο κοινωνικό περιβάλλον. Η Scheeds συμπληρώνει ότι αυτό που αντιλαμβάνεται το άτομο ότι είναι ο εαυτός του, επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό το πλαίσιο στο οποίο θα επιλέξει να ζήσει. Θεωρεί ότι η διαμόρφωση της ταυτότητας

⁹ Woodward, J. (1972). Implications for Sociolinguistics Research Among the Deaf. *Sign Language Studies*, 1, pp. 1-7. Ο διαχωρισμός του κωφού με τον Κωφό θα χρησιμοποιηθεί εδώ μόνο όταν αναφερόμαστε στη σύγκριση μεταξύ ακουομετρικά και πολιτισμικά κωφών, και κυρίως στο 1^ο μέρος της εργασίας. Στο 2^ο μέρος θα διατηρηθεί το πεζό κάπα, και θα γίνεται κεφαλαίο μόνο όταν απαιτείται να τονιστεί το ζήτημα της κουλτούρας.

σχετίζεται με δύο παράγοντες : τα χαρακτηριστικά που διαμορφώνουν τη μοναδικότητά μας και την αντίδραση της κοινωνίας απέναντι στη μοναδικότητά μας¹⁰.

Το οικογενειακό περιβάλλον παίζει σημαντικό ρόλο σε αυτό το σημείο. Φτάνει να αναλογιστούμε ότι το 90% των κωφών παιδιών προέρχονται από ακούοντες γονείς¹¹, οι οποίοι ως επί το πλείστον δεν έχουν πρότερες εμπειρίες σχετικά με την κώφωση και δεν έχουν έρθει σε επαφή με κωφά άτομα. Η αντιμετώπιση του μη αναμενόμενου αυτού μειονεκτήματος από τους ακούοντες γονείς ποικίλλει. Σε κάθε περίπτωση η γέννηση ενός κωφού παιδιού σε μια οικογένεια ακουόντων δεν αναπαριστά τις προσδοκίες που είχαν οι γονείς για το παιδί που φέρνουν στον κόσμο. Έπειτα από τη διάγνωση οι γονείς βιώνουν αρνητικά αισθήματα ματαίωσης των προσδοκιών τους και ανησυχίας για το μέλλον του παιδιού τους και προσπαθούν να κάνουν το καλύτερο γι αυτό¹². Η αρχική εικόνα που σχηματίζουν για την κώφωση επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τους ακουολόγους, αλλά και τους επαγγελματίες της ειδικής αγωγής όπου απευθύνονται, οι οποίοι συνήθως βλέπουν την κώφωση ως ανικανότητα..

Σύμφωνα με τους Hoffmeister και Κουρμπέτη¹³ οι ειδικοί παρουσιάζουν στους γονείς δύο προσεγγίσεις : (α) Η ακοή θεωρείται απαραίτητο στοιχείο του φυσιολογικού ανθρώπου. Σε αυτή την περίπτωση, η εκπαίδευση και η διαπαιδαγώγηση του παιδιού έχει ως στόχο το παιδί να ζει αποτελεσματικά μέσα στην κοινωνία των ακουόντων αναπτύσσοντας στον καλύτερο δυνατό βαθμό την επικοινωνιακή του ικανότητα μέσα στο πλαίσιο αυτό. Η οπτική αυτή ονομάζεται και «φυσιολογικοποίηση» της κώφωσης¹⁴. (β) Η ακοή είναι απαραίτητο στοιχείο του φυσιολογικού ανθρώπου αλλά, η αντιμετώπιση της έλλειψής της είναι δυνατή και με άλλες μεθόδους. Κατά την προσέγγιση αυτή παρατίθεται ένα πλήθος μεθόδων, από τα τεχνολογικά και ιατρικά μέσα ενίσχυσης της ακοής καθώς και διάφορους τρόπους οπτικοκινητικής επικοινωνίας, συμπεριλαμβανομένης και της νοηματικής γλώσσας. Οι Hoffmeister και Κουρμπέτης

¹⁰ Scheetz, N. (2000). *Orientation to Deafness*. Boston: Allyn&Bacon, p.2

¹¹ Το ποσοστό αυτό έχει καταγραφεί από αναρίθμητες έρευνες. Βλέπε για παράδειγμα Corker, M. (1996), ο.π., p 51.

¹² Για το θέμα του κωφού παιδιού που έχει γονείς ακούοντες βλέπε Lane, H., Hoffmeister, R., Bahan, B. (1996). *A journey into the deaf-world*. San Diego CA: Dawn Sign Press, pp. 30-41.

¹³ Hoffmeister, R., Κουρμπέτης B. (1999). Όραση εναντίον κώφωσης. Στο B. Κουρμπέτης, *Νόημα στην εκπαίδευση*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, 1999, σελ 33-35

¹⁴ Emerton, G. (1998). Marginality, biculturalism and social identity of the deaf people. In I. Parasnīs (Ed.), *Cultural and language diversity and the deaf experience* (pp.136-145). Cambridge: Cambridge University Press., p. 141

επισημαίνουν ότι με τον τρόπο αυτό οι γονείς υπερφορτώνονται με πληροφορίες που δεν μπορούν να αφομοιώσουν και να αξιολογήσουν. Για αυτό το λόγο η προσέγγιση αυτή είναι γνωστή και ως «προσέγγιση υπερφόρτωσης των γονέων με πληροφόρηση». Επίσης μιλώντας για την Ελλάδα, ο πολύ μικρός αριθμός Κωφών ειδικών που ασχολούνται με το θέμα δε δίνει τη δυνατότητα στους γονείς να πάρουν και μια άλλη γνώμη εκτός της παθολογικοποιημένης και να έρθουν σε επαφή με την κοινωνική θέαση της κώφωσης.

Ως αποτέλεσμα, η κύρια αρχική αντιμετώπιση του παιδιού σκιαγραφείται από την αίσθηση του μειονεκτήματος που το περιβάλλει και την προσπάθεια για ρύθμισή του. Ένας τρόπος είναι και η χρήση προφορικής επικοινωνίας μέσα στο σπίτι. Αυτό αποδεικνύεται και από μια πρόσφατη έρευνα που έδειξε ότι το 77,3% των γονέων κωφών παιδιών στην Ελλάδα δεν γνωρίζουν καθόλου τη νοηματική γλώσσα ενώ η επικοινωνία με τους γονείς μέσα στο σπίτι γίνεται κυρίως με τον προφορικό λόγο σε ποσοστό 47,7% (Κουρμπέτης, Αδαμοπούλου, Φερεντίνος, 2001)¹⁵. Οι αναπαραστάσεις αυτές μεταφέρονται στο κωφό παιδί και επηρεάζουν σημαντικά την οπτική του ίδιου του κωφού για την κώφωση, τουλάχιστον σε αρχικό στάδιο.

Σύμφωνα με τις στρατηγικές διαχείρισης της κοινωνικής ταυτότητας του Tajfel μπορούμε να διακρίνουμε και το είδος της κοινωνικής ταυτότητας που αποκτούν τα άτομα με προβλήματα ακοής μέσω της ατομικής κινητικότητας και της κοινωνικής αλλαγής. Ο Bat-Chava (2000)¹⁶, υπό το πρίσμα της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας εξηγεί πως μέσω της ατομικής κινητικότητας τα κωφά άτομα που δεν νιώθουν ικανοποιημένα με την ταυτότητά του Κωφού, θεωρούν την κώφωσή τους αναπηρία και δεν επιθυμούν να είναι μέλη της ομάδας των Κωφών, η οποία είναι φορέας στιγματογόνων χαρακτηριστικών. Αυτοί προσεγγίζουν την ταυτότητα των ακουόντων και, ενισχύοντας τους υπολειπόμενους ακουστικούς τους πόρους μέσω βοηθημάτων ακοής, προσπαθούν να ενσωματωθούν στην κυρίαρχη ομάδα και να λειτουργήσουν αποκλειστικά μέσα σε αυτήν, επιλύοντας το πρόβλημα επικοινωνίας μέσω της χρήσης βοηθημάτων ακοής, του προφορικού λόγου και της χειλεανάγνωσης. Τα άτομα αυτά

¹⁵ Κουρμπέτης Β., Αδαμοπούλου, Α., Φερεντίνος, Σ.(2001). *Από την Αναπηρία στην Ενδυνάμωση του Κόσμου των Κωφών: Μορφές διακρίσεων που υφίστανται οι Κωφοί στην Ευρώπη*. Αθήνα: Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος

¹⁶ Bat Chava, Y.(2000). Diversity of deaf identities. *American Annals of the Deaf*, 145 (5), 420-8.

αποκτούν την «ταυτότητα του ακούοντα» που δεν ακούει καλά (culturally hearing identity).

Μέσω της κοινωνικής αλλαγής, μια μερίδα κωφών ατόμων επιλέγει την ένταξη της στην ομάδα των Κωφών, γίνεται φορέας της κουλτούρας, χρησιμοποιεί τη νοηματική γλώσσα για την ενδοομαδική επικοινωνία και συμμετέχει σε ενδοομαδικά κοινωνικά δίκτυα που ασχολούνται με τα κοινωνικά, πολιτισμικά, πολιτικά και μειονοτικά ζητήματα που αφορούν στην ενδυνάμωση και εξέλιξη της κοινότητας. Αυτοί αποκτούν την «ταυτότητα του Κωφού» (culturally deaf identity).

Άλλοι πάλι, στο συνεχές της σχέσης κινητικότητας και αλλαγής έχουν κατορθώσει επιτυχημένη επικοινωνία και έχουν κοινωνική επαφή και με τους Κωφούς και με τους ακούοντες. Αυτοί έχουν «διπολιτισμική ταυτότητα» (bicultural identity).

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι εκτός από τα άτομα που έχουν ενσωματώσει μια ταυτότητα, είναι και άλλα που δεν έχουν ξεκάθαρες εντυπώσεις για την κώφωση και δε νιώθουν ενταγμένοι ούτε στην ομάδα των Κωφών αλλά ούτε και στην κοινωνία των ακούοντων. Τα άτομα αυτά έχουν «περιθωριακή ταυτότητα» (marginal identity).

Στη συνέχεια ο Bat Chava έλεγξε την αυτοεκτίμηση των τεσσάρων τύπων ταυτοτήτων και βρήκε ότι τα άτομα που έχουν ταυτότητα Κωφού και διπολιτισμική ταυτότητα έχουν πιο υψηλή αυτοεκτίμηση από αυτούς που έχουν την ταυτότητα του ακούοντα ή περιθωριακή ταυτότητα¹⁷.

Βέβαια η αίσθηση της ταυτότητας δεν μπορεί να θεωρηθεί ως σταθερά.. Σύμφωνα με τον Epstein, όταν η αυτοαντίληψη του ατόμου δεν είναι ικανοποιητική, ή σε περίπτωση που θεωρήσει ότι υπερέτιμωσε ή υποτίμησε τις ικανότητές του, ή ότι η συμπεριφορά των άλλων απέναντί του δεν ταιριάζει με την στάση για τον εαυτό του και τον κόσμο, τότε μπορεί να αλλάξει την θεωρία του ή να αλλάξει τη συμπεριφορά του (Λεοντάρη, 1996)¹⁸. Έτσι και ένα κωφό άτομο μπορεί κατά τη διάρκεια της ζωής του να αλλάξει την έννοια της ταυτότητας του περνώντας διαμέσου μερικών κατηγοριών που περιγράφονται παραπάνω. Και αυτό είναι μια συχνή πρακτική λόγω του διαφορετικού πλαισίου της αρχικής και μετέπειτα κοινωνικοποίησης, από τον ακούοντα οικογενειακό κύκλο, στην επαφή με μέλη της κοινότητας των Κωφών μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας - επαφή που μπορεί να συντελέσει στην αλλαγή των προτύπων

¹⁷ Bat Chava, Y.(2000), ο.π.

¹⁸ Λεοντάρη, Α.(1996) *Αυτοαντίληψη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 64,65

συμπεριφοράς και να ανοίξει νέους δρόμους διαμόρφωσης της ταυτότητας. Θα πρέπει εδώ να τονιστεί ότι για πολλούς θεωρητικούς η πιο λειτουργική ταυτότητα είναι αυτή που θα ενέχει το διπολιτισμικό στοιχείο όπου τα άτομα δεν θα έχουν πολωτικά υιοθετήσει τη μια ή την άλλη θέση¹⁹, αλλά δέχονται επιρροές και κοινωνικοποιούνται και στα δύο κοινωνικά πεδία, των Κωφών και των Ακουόντων.

¹⁹ Ο Holcomb (1997), παρουσιάζει 5 στάδια για την απόκτηση μιας διπολιτισμικής ταυτότητας: 1) υπακοή, 2) παραφωνία, 3) αντίσταση και απορρόφηση, 4) ενδοσκοπήση, 5) συνειδητοποίηση.

Η κοινότητα των Κωφών

Οι κωφοί που έχουν διαμορφώσει την ταυτότητα του Κωφού ανήκουν στην κοινότητα των Κωφών. Στην κοινότητα των Κωφών αναπτύσσεται το αίσθημα της κοινής ταυτότητας και ολοκλήρωσης αφού οι Κωφοί έχουν διαμορφώσει τη δική τους κουλτούρα, τη δική της πολιτισμική ιδιαιτερότητα η οποία έχει ως στόχο «να επιλύσει προβλήματα στα οποία η κυρίαρχη ή επίσημη κουλτούρα δεν δίνει διέξοδο»²⁰. Επικοινωνούν με την ίδια γλώσσα, αναπτύσσουν ιδιαίτερα συμπεριφορικά πρότυπα και φιλικούς δεσμούς, παντρεύονται, και χρησιμοποιούν τεχνολογικές καινοτομίες για να κάνουν πιο λειτουργικό τον τρόπο ζωής τους.

Επίσης έχουν οργανωμένα ενδοομαδικά δίκτυα, μέσω των οποίων συγχρωτίζονται, ενημερώνονται, αλλά και έρχονται σε επαφή με τις κοινότητες Κωφών όλου του κόσμου. Έχουν με άλλα λόγια ένα δικό τους τρόπο ζωής. Είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο έχουν την αίσθηση πλήρωσης και ασφάλειας, μια ομάδα όπου νιώθουν αποδεκτοί.

Όπως εύστοχα περιγράφει η Sheetz «η κοινότητα των Κωφών είναι μια έννοια, όχι ένας τόπος και αυτοί που δεν μπορούν να ακούσουν επιλέγουν αν θέλουν να ανήκουν σε αυτήν ή όχι. Αυτοί που συμμετέχουν επιθυμούν τη συντροφικότητα με άτομα που έχουν παρόμοιες ψυχολογικές και κοινωνικές ανάγκες και ψάχνουν για οργανισμούς που θα διευκολύνουν αυτές τις αλληλεπιδράσεις²¹».

Οι Κωφοί σε όλο τον κόσμο έχουν δημιουργήσει οργανωμένες κοινότητες μέσα στις οποίες δραστηριοποιούνται κοινωνικά έχοντας αναπτύξει μια δική τους **κουλτούρα**, η οποία, σύμφωνα με τον Reagan (1995), διαθέτει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά στοιχεία που απαρτίζουν μια κοινότητα. Με άλλα λόγια διαθέτει²²:

- Κοινή γλώσσα, που για τους κωφούς της κάθε κοινότητας είναι η Νοηματική Γλώσσα
- Κοινή συνειδητότητα της πολιτισμικής ταυτότητας των Κωφών

²⁰ Η θέση αυτή υποστηρίζεται από τους μελετητές της υποκουλτούρας, Ασρινάκης, Α.(1991). *Νεανικές Υποκουλτούρες*. Αθήνα: Παπαζήση σσ.7-8.

²¹ Scheetz, N. (2000), ο.π. p.1

²² Reagan, T. (1995), ό.π. σ. 243

- Χαρακτηριστικές συμπεριφορικές νόρμες
- Πολιτισμικές κατασκευές (artifacts)
- Ενδογαμικά πρότυπα
- Κοινή ιστορική γνώση και επίγνωση
- Δίκτυο εθελοντικών, ενδοομαδικών οργανισμών

Ας δούμε πιο αναλυτικά μερικά από τα στοιχεία της κουλτούρας των Κωφών:

A. Γλώσσα

Η γλώσσα αποτελεί κυρίαρχο χαρακτηριστικό που ενώνει τα μέλη μιας κοινότητας, μέσω του επικοινωνιακού της ρόλου, της δημιουργίας και της μετάδοσης πολιτισμικών στοιχείων, αξιών και γνώσης από γενιά σε γενιά.. Επίσης είναι βασικό στοιχείο για την αντίληψη της κοινωνικής πραγματικότητας.

Η Νοηματική Γλώσσα που μεταχειρίζονται τα μέλη της κοινότητας για τις ενδοομαδικές τους επικοινωνίες, είναι το βασικό στοιχείο της κουλτούρας στις κοινότητες των Κωφών²³. Η νοηματική γλώσσα είναι ένα πλήρως ανεπτυγμένο οπτικοκινητικό σύστημα συμβόλων επικοινωνίας με το δικό του συντακτικό και γραμματικό. Είναι μια γλώσσα με μεγάλη εκφραστικότητα σε όλο το σώμα. Θα πρέπει να επισημάνουμε εξ αρχής ότι η νοηματική γλώσσα δεν είναι οικουμενική, αλλά σε κάθε χώρα οι κωφοί έχουν αναπτύξει τη δική τους γλώσσα. Οι γλώσσες αυτές αν και έχουν οπτικοκινητική δομή, διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το νοηματικό λεξιλόγιο αλλά και τη γραμματική²⁴. Έτσι υπάρχει η ελληνική νοηματική γλώσσα, η αμερικανική, η γαλλική, η αγγλική, η ιαπωνική κλπ., καθώς και μια διεθνής νοηματική (international sign) που έχει περιορισμένη χρήση, η Gestuno, που εξυπηρετεί την ανάγκη επικοινωνίας των Κωφών από όλο τον κόσμο, χρησιμοποιώντας κυρίως διεθνή και περιγραφικά νοήματα²⁵. Το λεξιλόγιο των νοηματικών γλωσσών δεν εξαρτάται από τη φωνολογία της ομιλούμενης γλώσσας της κάθε χώρας, ούτε αυστηρά από το λεξιλόγιο της γλώσσας αυτής. Διαχειρίζεται μεν την ετυμολογία της μέσω της εικονικής αναπαράστασης για τα αντικείμενα, αλλά αυτό συμβαίνει ως ένα βαθμό.

²³ Για τη γλώσσα των κωφών βλέπε ενδεικτικά στο Lane, H., Hoffmeister, R., Bahan, B.(1996), ο.π. κεφ.3, pp.42-77.

²⁴ Βλέπε τη συγκριτική μελέτη για τις νοηματικές γλώσσες των Kyle, J., Woll B. (1995). *Sign Language: The study of deaf people and their language*. Cambridge: Cambridge University Press, σ. 162-172.

²⁵ Κουρμπέτης, Β., (1999) Νόημα στην εκπαίδευση, ο.π. σελ. 60-61.

Τα περισσότερα νοήματα δεν έχουν εικονική αναγωγή, αλλά οπτικοκινητική έκφραση, χωρίς αυτή να μπορεί να γίνει κατανοητή από κάποιον που δεν γνωρίζει τη γλώσσα. Για παράδειγμα, ίσως κάποιος να μπορεί εύκολα να κατανοήσει το νόημα που αναφέρεται στις λέξεις «σπίτυ» (γίνεται εάν ενώσουμε τις κλειστές παλάμες των χεριών σε γωνία) ή «τρώω», αλλά το νόημα που αναφέρεται στις λέξεις «θαυμάζω» ή «αυτοπεποιθήση» μπορεί να γίνει κατανοητό μόνο από ένα γνώστη της νοηματικής γλώσσας. Όπως επισημαίνει ο Κουρμπέτης, «Η γλώσσα δεν δημιουργεί “εικόνες” και “σύμβολα” για να αναφερθεί σε ένα αντικείμενο, αλλά δημιουργεί νοήματα (σύμβολα), που είναι όπως οι λέξεις ή ακόμα και οι φράσεις των ομιλουμένων γλωσσών. Οι εικόνες είναι κατανοητές από όλους, οι λέξεις ή τα νοήματα όμως χρειάζονται εκμάθηση για να γίνουν κατανοητά»²⁶.

Η νοηματική γλώσσα προέκυψε από την εγγενή ανάγκη για κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ κωφών, αφού η επικοινωνία μέσω ενός προφορικού-ακουστικού λόγου μεταξύ ατόμων που δεν ακούν είναι ανεπαρκής για την πολύπλοκη επικοινωνιακή διαδικασία²⁷. Αντικαθιστά την αδυναμία της ακοής με τη δυνατότητα της όρασης. Η νοηματική γλώσσα αντανακλά τα πολιτισμικά στοιχεία, τις παραδόσεις, τις αξίες, και τον τρόπο ζωής των Κωφών. Είναι ένα σημείο που δηλώνει την «απομόνωση της ομάδας» και αποτελεί μέσο αναγνώρισης των μελών της²⁸. Μεταβιβάζει όλο το πληροφοριακό πλέγμα της κοινωνίας, τη στιγμή που αυτό είναι προσβάσιμο μόνο μέσω του γραπτού λόγου της ομιλούμενης γλώσσας της κάθε χώρας.

Η νοηματική γλώσσα έχει συναντήσει μεγάλες αντιστάσεις από την έξω-ομάδα, τους υπερασπιστές της θέασης της κώφωσης ως αναπηρία, πράγμα που έχει επηρεάσει ριζικά το εκπαιδευτικό σύστημα των κωφών στην Ελλάδα και σε όλον τον κόσμο, με την χρήση του προφορικού λόγου στην εκπαιδευτική διαδικασία και την αποθάρρυνση έως απαγόρευση - στο παρελθόν - της χρήσης της νοηματικής γλώσσας²⁹. Ορόσημο για την ανάδειξη της προφορικής μεθόδου ως τον πλέον κατάλληλο τρόπο επικοινωνίας των

²⁶ Κουρμπέτης, Β., (1998). Η Ελληνική Νοηματική γλώσσα στην Εκπαίδευση των Κωφών Παιδιών. Στο Λαμπροπούλου, Β., 1^ο Εκπαιδευτικό Πακέτο Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών και Ειδικών επιστημόνων ΣΜΕΑ Κωφών και Βαρήκων (σ.93-99), Πρόγραμμα ΕΠΕΑΕΚ – ΥΠΕΠΘ, Πάτρα Οκτώβριος 1997-Δεκέμβριος 1999, σελ. 95

²⁷ Emerton, G. (1998), ο.π., p.137

²⁸ Reagan, T. (1995), ο.π., p. 243

²⁹ Κατά τη διάρκεια της έρευνάς μου για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, συνάντησα κωφούς που περιέγραψαν την εκπαιδευτική τους εμπειρία στην Ελλάδα τις προηγούμενες δεκαετίες. Αναφέρθηκαν περιπτώσεις όπου η απαγόρευση της νοηματικής έφτανε στο σημείο να απαιτείται το δέσιμο των χεριών

κωφών ήταν το Διεθνές Συνέδριο που έγινε το 1880 στο Μιλάνο, που διακήρυξε την υπεροχή της ομιλίας έναντι της νοηματικής γλώσσας³⁰. Η διακήρυξη αυτή επηρέασε την εκπαίδευση των κωφών για πάνω από 100 χρόνια.

Οι Κωφοί θεωρούν τη γλώσσα τους αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητάς τους και ως γλωσσική μειονότητα αγωνίζονται συνεχώς για την διατήρησή της αλλά και την αναγνώρισή της από την κοινωνία. Όπως επισημαίνει η κωφή κοινωνιογλωσσολόγος Kannapell, «Η απόρριψη μιας γλώσσας σημαίνει την απόρριψη του ανθρώπου που τη χρησιμοποιεί. Έτσι το να απορρίπτεις την ASL [American Sign language = Αμερικανική Νοηματική Γλώσσα] είναι το ίδιο με το να απορρίπτεις τους [Αμερικάνους] Κωφούς. Να θυμάστε ότι η ASL είναι δημιούργημα των Κωφών ως ομάδας. Όσοι Κωφοί ή ακούοντες δεν μπορούν να δεχτούν την ASL, μας λένε στην πραγματικότητα ότι δεν μπορούν να αποδεχτούν τους Κωφούς»³¹.

Στην Ελλάδα η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα αναγνωρίστηκε από το Κράτος ως επίσημη γλώσσα των κωφών το Μάρτιο του 2000 (Ν/2817-2000) γεγονός που αποτελεί σημαντική αναγνώριση για την κοινότητα και ανοίγει δρόμους για μια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και μια καλύτερη αντιμετώπιση των κωφών και των ιδιαιτεροτήτων τους, αφού στο εξής οι επαγγελματίες που ασχολούνται με τους κωφούς πρέπει να γνωρίζουν την ΕΝΓ³².

των μαθητών για αποφυγή χρήσης της οπτικοκινητικής επικοινωνίας: «Εγώ από μικρός έχω μεγαλώσει σε οικογένεια ακούντων, και πήγα να σε σχολείο κωφών. Εκεί η επικοινωνία ήταν απλή και επιφανειακή δηλαδή να είσαι καλό παιδί, να τρώς, να διαβάζεις, δηλαδή η επικοινωνία δεν είχε μία ποικιλία, μία γενικότερη πληροφόρηση η οποία τουλάχιστον θα με εντυπωσίαζε, ήταν πολύ περιορισμένα και αυτό οφειλόταν στην δυσκολία της γλώσσας γιατί εμείς κάναμε νοηματική και αυτοί μας χτυπούσαν τα χέρια, δεν το ήθελαν και θέλανε τον προφορικό λόγο. Εμείς προσπαθούσαμε να κατανοήσουμε, μέχρι που τα μάτια μας πονούσαν για να καταλάβουμε τη συζήτηση».

³⁰ Moores, D. (1996). *Educating the deaf: Psychology, Principles and Practices*. Boston: Houghton Mifflin Company, p. 78.

³¹ Kannapell, B. (1980). Personal awareness and advocacy in the deaf community. In C. Naker, R. Battison (Eds.), *Sign Language and the Deaf Community*. Silver Spring: National Association of the Deaf, p. 113.

³² «Γλώσσα των κωφών και βαρηκόων μαθητών είναι η ελληνική νοηματική» ... «Απαραίτητο προσόν για την τοποθέτηση ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού στις Σ.Μ.Ε.Α. κωφών και βαρηκόων είναι η γνώση της νοηματικής γλώσσας», Ν 2817, ΦΕΚ, Αρ. 78, 14 Μαρτίου, σ. 1565.

Β. Κουλτούρα και Πολιτισμική Ταυτότητα

Ο όρος πολιτισμός χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία με την έννοια της κουλτούρας. Η κουλτούρα είναι το σύνολο της εκμαθημένης συμπεριφοράς το οποίο συνδέει τους ανθρώπους σε ολότητες.

Η πολιτισμική ταυτότητα είναι το στοιχείο που διαχωρίζει το παθολογικό μοντέλο για την κώφωση από την κοινωνιοπολιτισμική οπτική για τον κωφό. Για τα μέλη της κοινότητας των Κωφών κύριο στοιχείο της πολιτισμικής τους ταυτότητας δεν είναι η ίδια η κώφωση αλλά η νοηματική γλώσσα μέσω της οποίας διαμορφώνεται και ορίζεται η έννοια της κουλτούρας τους. «Οι ίδιοι οι Κωφοί δεν βλέπουν τους εαυτούς τους ως άτομα με ακουστική απώλεια, δεν θέλουν να αναγνωρίζονται αποκλειστικά από αυτό το γεγονός και δεν επιδιώκουν (όπως κάνουν οι ακούντες γι' αυτούς) να ερμηνεύουν τις υπόλοιπες πλευρές της ζωής τους ως συνέπεια αυτού του γεγονότος»³³.

Στην πολιτισμική ταυτότητα δεν υπάρχει η αδρή διαχωριστική γραμμή των επιπέδων κώφωσης. Τα μέλη της κοινότητας των Κωφών, τα οποία ενσωματώνουν την κουλτούρα του Κωφού είναι άτομα των οποίων το ακουστικό τους επίπεδο κυμαίνεται από ελαφρά βαρηκοΐα μέχρι ολική κώφωση, αλλά περιλαμβάνει και άτομα που είναι στενά εμπλεκόμενα με την κουλτούρα αυτή, αν και δεν έχουν απώλεια ακοής, οι επαΐοντες όπως λέει ο Goffman³⁴, που είναι κυρίως τα ακούντα παιδιά κωφών γονέων και έπειτα οι διερμηνείς και οι επαγγελματίες που ασχολούνται στενά με θέματα κωφών και αποδέχονται την κώφωση ως πολιτισμική διαφοροποίηση.

Το διαφοροποιό στοιχείο στην κουλτούρα των Κωφών είναι ότι συνήθως αυτή δεν μεταβιβάζεται κάθετα, από τους γονείς στα παιδιά - αφού το 90% -95% των γονέων είναι ακούντες - αλλά πλευρικά μέσω φιλικών δεσμών με άλλους Κωφούς³⁵.

Γ. Χαρακτηριστικές συμπεριφορικές νόρμες

Οι Κωφοί έχουν δικές τους συμπεριφορικές νόρμες, που εξαρτώνται από την οπτική και την απτική επαφή. Βασικός άξονας είναι και εδώ η αντικατάσταση του ακουστικού με το οπτικό ερέθισμα στην καθημερινή συμπεριφορά. Παρακάτω

³³ Λαμπροπούλου, ο.π., σελ. 21

³⁴ Goffman, E. (2001). *Στήμα, Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*. Μετ. Δ. Μακρυνιώτη. Αθήνα: Αλεξάνδρεια., σσ. 94-98.

³⁵ Από αυτή την άποψη η κοινότητα των Κωφών θεωρείται ότι παρουσιάζει ομοιότητες με την κοινότητα των gay: Parasnis, I. (1998), ο.π. p. 12

αναφέρονται μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα: Οι κωφοί αγγίζουν κάποιον (συνήθως στο πίσω μέρος του ώμου) για να τον κάνουν να τον προσέξει και να συζητήσει μαζί τους. Για να αποσπάσουν την προσοχή των κωφών σε ένα χώρο αναβοσβήνουν τα φώτα. Το να πιάσεις τα χέρια ενός κωφού την ώρα που νοηματίζει είναι προσβλητικό γιατί είναι σα να κλείνεις το στόμα σε έναν ακούοντα την ώρα που μιλάει.³⁶ Τέλος, οι προσωπικές συζητήσεις είναι περιορισμένες σε δημόσιους χώρους, και ακολουθούν ορισμένους κανόνες, λόγω της ορατότητας της γλώσσας. Οι κωφοί χρησιμοποιούν παρατσούκλια, δεικτικά νοήματα, μορφασμούς του προσώπου για να μιλήσουν για κάποιο άτομο χωρίς να θέλουν να γίνουν αντιληπτοί³⁷.

Δ. Πολιτισμικές Επινοήσεις

Λέγοντας εδώ πολιτισμικές επινοήσεις εννοούμε κάποιες τεχνολογικές καινοτομίες που έχουν κατασκευαστεί για τη διευκόλυνση των κωφών στην καθημερινή τους δράση και για την καλύτερη επικοινωνία με κωφούς και ακούοντες. Οι συσκευές αυτές χρησιμοποιούνται από όλους τους ακουομετρικά κωφούς, αν και ορισμένες τεχνολογικές καινοτομίες που διευκολύνουν την επικοινωνία δεν αντιμετωπίζονται θετικά από ορισμένα μέλη της κοινότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα βοηθήματα ακοής (ακουστικά, ενισχυτές ήχου κλπ.) λόγω του ότι θεωρούν ότι προσεγγίζουν το παθολογικό μοντέλο αφού προσανατολίζονται στην ενίσχυση της ακοής³⁸. Αυτό δε σημαίνει ότι το να φορά κάποιος ακουστικό είναι αποτρεπτικό στοιχείο για την ένταξη στην κοινότητα των Κωφών. Αρκετοί Κωφοί φορούν ακουστικά³⁹.

Από την άλλη, υπάρχουν πολλές τεχνολογικές συσκευές που είναι βοηθητικές για την υποκατάσταση της ακουστικής πρόσληψης της πληροφορίας χωρίς να παρεμβαίνουν στην έννοια της ταυτότητας του Κωφού, αλλά μάλλον την ενισχύουν, αφού υποκαθιστούν το ακουστικό ερέθισμα με οπτικό. Οι συσκευές αυτές δεν παρεμβαίνουν στο ίδιο το άτομο αλλά δρουν εξωτερικά και βοηθούν το περιβάλλον να γίνει προσβάσιμο. Δεν αναφέρονται στην αποκατάσταση, αλλά στην παροχή πρόσβασης

³⁶ Βλέπε στο Λαμπροπούλου, ο.π., σσ. 30-32

³⁷ Kourbetis, B.(2002). Hoffmeister, R., Name Signs in Greek Sign Language. *American Annals of the Deaf*, 147(3), 35-43.

³⁸ Reagan, T. (1995), ο.π. σ. 244, Κουρμπέτης Β. και συν. (2001), ο.π., σελ 75

³⁹ Πρέπει να διευκρινιστεί εδώ ότι τα ακουστικά είναι χρήσιμα για τα άτομα που έχουν ένα ποσοστό υπολειπόμενης ακοής. Σε πολύ υψηλά επίπεδα βαρηκοΐας τα ακουστικά δεν χρησιμεύουν σε τίποτα. Κουρμπέτης και συν. (2001) ο.π., σελ 72.

και αποτελούν προϊόντα της τεχνολογίας της πρόσβασης (access technology)⁴⁰. Για τη διαπροσωπική επικοινωνία από απόσταση το πλέον διαδεδομένο μέσο είναι πια η αποστολή μηνυμάτων μέσω κινητού τηλεφώνου, που εξυπηρετεί την άμεση ανάγκη επικοινωνίας. Ακολουθεί το φαξ, και το κειμενοτηλέφωνο, το οποίο όμως δεν είναι πολύ διαδεδομένο στην Ελλάδα. Άλλες βοηθητικές συσκευές είναι τα κουδούνια που φωτίζουν αντί να ηχούν, τα ρολόγια-ξυπνητήρια με φως και δόνηση, διάφορα προειδοποιητικά φώτα (που ειδοποιούν αν κάποιος καλεί από άλλο δωμάτιο, αν κλαίει το μωρό κλπ).

Ε. Ενδογαμικά πρότυπα

Οι κωφοί μέσα στην κοινότητα αναπτύσσουν φιλικούς και συναισθηματικούς δεσμούς μεταξύ τους. Αναζητούν το σύντροφό τους μέσα στα πλαίσια της ομάδας. Ο Reagan (1995) εκτιμά πως οι ενδοομαδικοί γάμοι κυμαίνονται στο 86%-90%⁴¹. Στην Ελλάδα η προτίμηση των κωφών για ακούοντα σύντροφο είναι 9,1% (Κουρμπέτης και συν., 2001)⁴².

ΣΤ. Κοινή ιστορική γνώση και επίγνωση

Η κοινή ιστορική γνώση συντίθεται μέσω της νοηματικής γλώσσας από αφηγήσεις και ιστορίες που μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά. Είναι η γνώση της ιστορίας της εκάστοτε κοινότητας που εκφράζει το παρελθόν της και την πορεία της διαμέσου των ετών, πράγμα που δίνει στα μέλη της κοινότητας την ικανοποίηση της ιστορικής συνέχειας και την επίγνωση ότι ανήκουν κάπου. Στην Ελλάδα η ιστορία της κοινότητας των Κωφών αρχίζει τη δεκαετία του 1930, με τη δημιουργία του πρώτου σωματείου από αποφοίτους του Εθνικού Ιδρύματος Κωφών.

Ζ. Δίκτυα οργανώσεων

Οι κοινότητες των Κωφών παγκοσμίως έχουν αναπτύξει ένα μεγάλο αριθμό οργανώσεων που σκοπό έχουν την ενδυνάμωση της κοινότητας των Κωφών και την εξυπηρέτηση των αναγκών της. Υπάρχουν Οργανισμοί που εκτείνονται από τοπικό, σε

⁴⁰ Woodcock, K., Aguayo, M. The duality of communication as a barrier between people who hear and people who don't. In M. Prosser, K. Sitaarm (eds) *Communication among Nations and Peoples*, από το www.deafened.org/duality.htm.

⁴¹ Reagan, T. (1995), ο.π. σ. 244.

⁴² Κουρμπέτης και συν. (2001) ο.π., σελ. 81.

εθνικό και διεθνές επίπεδο. Τα δίκτυα οργανώσεων λειτουργούν επίσης ως μέσα συνδιαλλαγής με την κοινωνία και παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των Κωφών αφού καλύπτουν ανάγκες πληροφόρησης, συμμετοχής, συντροφικότητας. Στην Ελλάδα κύριος φορέας εκπροσώπησης της κοινότητας των Κωφών είναι η Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος, η οποία έχει 17 σωματεία-μέλη σε όλη τη Ελλάδα και κοινωνικό χαρακτήρα. Επίσης για τον αθλητικό τομέα υπάρχει η Ελληνική Ομοσπονδία Αθλητισμού Κωφών που έχει 8 σωματεία – μέλη.

Παράλληλα, στην Ελλάδα υπάρχει η καλλιτεχνική έκφραση της κουλτούρας των κωφών, το θέατρο Κωφών, όπου οι ηθοποιοί παίζουν θεατρικά έργα στη νοηματική γλώσσα.

Η Κοινότητα των Κωφών στην Κοινωνία:

Διγλωσσία και Διπολιτισμικότητα

Οι Κωφοί βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση με την ευρύτερη κοινωνία, την κυρίαρχη γλώσσα και κουλτούρα. Οι σχέσεις της κάθε κοινότητας των Κωφών με την ευρύτερη κοινωνία είναι διαφορετική από χώρα σε χώρα, γεγονός που επηρεάζει σημαντικά την ενδοομαδική δράση της κοινότητας και την εξωομαδική της στάση. Ας δούμε πως εξηγούνται οι έννοιες αυτές στο πλαίσιο των Κωφών.

A. Διγλωσσία

Η διγλωσσία αναφέρεται στην χρήση δύο ή περισσότερων γλωσσών στην καθημερινή επικοινωνιακή διαδικασία. Υπάρχει μια μεγάλη συζήτηση για τον ορισμό της διγλωσσίας, που επικεντρώνεται στο επίπεδο γνώσης και ικανότητας χρήσης των γλωσσών. Αποδεχόμαστε τον ευρύ ορισμό για τη διγλωσσία που δίνει ο Grosjean, ο οποίος δεν θεωρεί απαραίτητη την πολύ καλή γνώση των δύο γλωσσών, συμπεριλαμβανομένης και της ικανότητας όλων των μορφών της γλωσσικής έκφρασης (γραπτός, προφορικός). Ο Grosjean θεωρεί διγλωσσία τη συνηθισμένη χρήση δύο ή περισσότερων γλωσσών, ένα συνεχές που περιλαμβάνει πολλές διαφοροποιήσεις στη γνώση και την ικανότητα της χρήσης της γλώσσας, αλλά και την ηλικία πρόσκτησης της δεύτερης γλώσσας⁴³.

Η μάθηση και η χρήση παραπάνω από μιας γλώσσας προκύπτει για πολλούς λόγους και εξυπηρετεί διαφορετικές επικοινωνιακές ανάγκες για την κάθε ομάδα ατόμων που ορίζονται ως δίγλωσσα. Για παράδειγμα ένας λόγος είναι η μετανάστευση (οικονομική, πολιτική, για εκπαιδευτικούς λόγους κ.α.) Πρέπει να τονίσουμε ότι τα δίγλωσσα άτομα σπάνια αναπτύσσουν τη γνώση τους στο ίδιο επίπεδο και στις δύο γλώσσες. Αυτό μπορεί να εξαρτάται από τη χρήση της γλώσσας, την ικανότητα του ατόμου, την ηλικία, κλπ. Η πρώτη και δεύτερη αποκτημένη γλώσσα εναλλάσσονται ανάλογα με το σκοπό της επικοινωνίας. Οι δίγλωσσοι αλλάζουν συχνά γλωσσικά

⁴³ Η παρουσίαση της διγλωσσίας και της διπολιτισμικότητας για τους κωφούς και ακούοντες βασίζεται στο Grosjean, F., *Living with two languages and two cultures*, στο Ila Parasnis (Ed.) 1998, ο.π., pp.20-37

περιβάλλοντα και πολλές φορές τα εμπλέκουν δανειζόμενοι στοιχεία από τη μια γλώσσα στη χρήση της άλλης.

Υπάρχουν πολλές ομοιότητες με την έννοια διγλωσσία για τους ακούοντες και τους Κωφούς. Μιλώντας για την Ελλάδα, οι Κωφοί γνωρίζουν τη γλώσσα της μειονότητας, την ελληνική νοηματική γλώσσα (ΕΝΓ), με την οποία επικοινωνούν με τους άλλους Κωφούς και τους ακούοντες γνώστες της, καθώς και την κυρίαρχη γλώσσα της κοινωνίας, την ελληνική, για την επικοινωνία με τους ακούοντες που δεν γνωρίζουν τη γλώσσα. Το 90,5% των Ελλήνων Κωφών θεωρούν τον εαυτό τους δίγλωσσο (Κουρμπέτης και συν., 2001)⁴⁴.

Βέβαια, όπως συμβαίνει και με τους δίγλωσσους ακούοντες, δεν γνωρίζουν και δεν χρησιμοποιούν εξίσου καλά και τις δύο γλώσσες. Η γνώση τους για τη μία και την άλλη γλώσσα εξαρτάται από την ηλικία και το βαθμό απώλειας της ακοής, την εκπαίδευσή τους, τα κοινωνικά δίκτυα μέσα στα οποία αναπτύσσουν τους δεσμούς και τις καθημερινές τους επαφές.

Από την άλλη, υπάρχουν κάποιες διαφορές από τους ακούοντες δίγλωσσους. Ίσως η πιο σημαντική διαφορά είναι ότι οι Κωφοί εφαρμόζουν τη δίγλωσση πρακτική σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους, αφού λόγω της κώφωσης δεν μπορούν να στραφούν αποκλειστικά σε μια γλώσσα, όπως για παράδειγμα μπορεί να κάνει ένας μετανάστης που επιστρέφει στη χώρα του και δεν χρειάζεται να χρησιμοποιεί πλέον τη γλώσσα της χώρας που βρίσκονταν για να καλύψει τις επικοινωνιακές ανάγκες της καθημερινότητάς του, και επανέρχεται στη μονόγλωσση πρακτική. Ο Κωφός πάντα θα έχει την ανάγκη να χρησιμοποιεί τη νοηματική αλλά και την κυρίαρχη γλώσσα για την κοινωνική του δραστηριότητα.

Επίσης μια σημαντική διαφορά είναι ότι ένας Κωφός ίσως να μην καταφέρει ποτέ να αναπτύξει απόλυτα τη δεξιότητα του στην κυρίαρχη γλώσσα, και κυρίως στον προφορικό λόγο, εξαιτίας της δυσκολίας του να αρθρώσει με απόλυτη ορθότητα, γεγονός που προκύπτει από την ακουστική του απώλεια που δεν του επιτρέπει να αναπαράγει σωστά το ηχητικό περιεχόμενο του προφορικού.

Οι κωφοί χρησιμοποιούν το γραπτό λόγο για τις μεταξύ τους επικοινωνίες από απόσταση μέσω μηνυμάτων από κινητά τηλέφωνα, φαξ, κλπ, αφού η νοηματική δεν έχει

⁴⁴ Κουρμπέτης και συν. (2001), ο.π., σ77.

γραφτή μορφή. Βλέπουμε δηλαδή ότι και στους κόλπους της δικής τους κουλτούρας η χρήση της κυρίαρχης γλώσσας στην γραπτή μορφή είναι ένας βασικός παράγοντας που εξυπηρετεί την επικοινωνία, κάνοντας και τις δύο γλώσσες κομμάτι του επικοινωνιακού τους κόσμου.

Η ανάπτυξη ενός δίγλωσσου περιβάλλοντος στον Κωφό ξεκινά από την παιδική του ηλικία. Η απόκτηση μιας οπτικοκινητικής πρακτικής είναι κάτι που προκύπτει αυθόρμητα από την αρχή της ζωής, αφού από πολύ μικρή ηλικία χρησιμοποιεί κινήσεις για να πει και να ζητήσει αυτό που δεν μπορεί να πει με λόγια, αφού δεν ακούει για να μπορέσει να μιμηθεί την ομιλία των ακούντων γονιών του. Αντίθετα, η εξοικείωση με την κυρίαρχη γλώσσα αποτελεί μια πολύπλοκη διαδικασία που απαιτεί πολυσύνθετες γνωστικές και εκπαιδευτικές διαδικασίες. Όμως ο προφορικός λόγος είναι αυτός που χρησιμοποιούν οι σημαντικοί άλλοι, και η επικοινωνία μέσα στο σπίτι βασίζεται σε αυτόν με τη βοήθεια κάποιων χειρονομιών, που όμως δεν είναι νοηματική γλώσσα⁴⁵. Το βασικό συστατικό της επικοινωνίας μεταξύ γονιών και παιδιού είναι, ως επί το πλείστον, ο άρρηκτος συναισθηματικός δεσμός που ωθεί την αλληλεπίδραση, και όχι ένα δομημένο γλωσσικό σύστημα. Ως αποτέλεσμα, τα περισσότερα παιδιά εισέρχονται στην εκπαίδευση χωρίς να έχουν αναπτύξει επί της ουσίας μια γλώσσα. Γνωρίζοντας τη σημασία της γλώσσας για την απόκτηση γνώσεων και εμπειριών, αλλά και στην εννοιολογική πρόσληψη του κόσμου, τα κωφά παιδιά ακούντων γονέων φτάνουν στο σχολείο με φτωχά γνωστικά αποθέματα, με αποτέλεσμα να συναντούν εξ αρχής δυσκολίες στη μαθησιακή διαδικασία. Στο σχολείο έρχονται ουσιαστικά σε επαφή και με τις δύο γλώσσες, την κυρίαρχη μέσω της εκπαίδευσης και τη νοηματική κατά κύριο λόγο μέσω των συμμαθητών τους, δηλαδή τα Κωφά παιδιά Κωφών γονέων, που έχουν ήδη δημιουργήσει ένα γλωσσικό περιβάλλον. Τη νοηματική γλώσσα την προσλαμβάνουν με μεγάλη ευκολία σχεδόν αυτόματα, αφού πληροί τις προϋποθέσεις που κάνουν μια γλώσσα λειτουργική: είναι προσβάσιμη, αποτελεσματική και προβλέψιμη (Pinker, 1994)⁴⁶. Έτσι η νοηματική γλώσσα αναδεικνύεται ως ο φυσικός τους τρόπος επικοινωνίας για τους κωφούς. Αντίθετα, η κατάκτηση της κυρίαρχης γλώσσας αποτελεί για τους κωφούς μια πολυσύνθετη διαδικασία, για τη γραπτή αλλά κυρίως για την προφορική της μορφή. Σε αυτό το θέμα θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

⁴⁵ Lane, Hoffmeister, Bahan, (1996), ο.π., σσ. 30-41

⁴⁶ Hoffmeister, Κουρμπέτης, (1999) Όραση εναντίον κώφωσης, ο.π. σ.40

Β. Διπολιτισμικότητα

Ο διπολιτισμικός άνθρωπος έχει τουλάχιστον 3 χαρακτηριστικά γνωρίσματα: α) είναι αυτός που ζει μέσα σε δύο ή περισσότερες κουλτούρες, β) προσαρμόζεται τουλάχιστον εν μέρει σε αυτές τις κουλτούρες (υιοθετώντας συμπεριφορικά πρότυπα, αξίες κλπ) και γ) αναμιγνύει πλευρές από τις δύο κουλτούρες σε διαφορετικό ποσοστό, αφού οι περισσότεροι αναπτύσσουν στενότερους δεσμούς με μια από τις δύο κουλτούρες⁴⁷.

Οι Κωφοί ασκούν στην καθημερινή τους πρακτική την δική τους κουλτούρα, λειτουργώντας ενδοομαδικά, στα σωματεία Κωφών, στους φιλικούς δεσμούς τους με άλλους Κωφούς κλπ. έχοντας ισχυρό το αίσθημα του ανήκειν.

Παράλληλα, ο δεσμός τους με την ελληνική κουλτούρα είναι αυτονόητος. Έχουν άρρηκτους δεσμούς λόγω του οικογενειακού περιβάλλοντος και των φιλικών δεσμών που διατηρούν με τους ακούοντες. Ο Κωφός ζει και δραστηριοποιείται στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο όπου εργάζεται και λειτουργεί ως πολίτης. Διατηρεί τα στοιχεία της πολιτιστικής ταυτότητας του χώρου που ζει, έχει το αίσθημα της εθνικής υπαγωγής και της ιστορικότητας του τόπου του, της πολιτιστικής κληρονομιάς και της σύγχρονης πορείας του. Εμπίπτει στις περισσότερες κατηγορικές υπαγωγές των άτυπων κοινωνικών ομάδων που δομούν το κοινωνικό σύστημα. Για παράδειγμα, είναι μεν Κωφός, αλλά είναι και Έλληνας, Αθηναίος πολίτης, εργάζεται ως τυπογράφος, είναι κάτοικος της Κυψέλης, είναι Παναθηναϊκός, έχει καταγωγή από τη Λάρισα, κλπ.

Όπως και με τη διγλωσσία έτσι και με τη διπολιτισμικότητα δημιουργείται ένα συνεχές μεταξύ της μιας κουλτούρας και της άλλης, και ο Κωφός επιλέγει σε ποια κουλτούρα θα αποπειραθεί να αναμιχθεί περισσότερο και πως θα καθορίσει τα όρια της ταυτότητάς του. Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι περισσότεροι Κωφοί στην Ελλάδα θεωρούν τον εαυτό τους κυρίως μέλος μειονοτικής ομάδας (72,7%), έχουν περισσότερες φιλικές σχέσεις με Κωφούς σε ποσοστό 70,5% (Κουρμπέτης και συν., 2001)⁴⁸, αντιλαμβανόμαστε ότι αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους πιο κοντά στην κοινότητα των Κωφών.

⁴⁷ Grosjean, F. (1998), ο.π., σ.29

⁴⁸ Κουρμπέτης και συν. (2001), ο.π., σ82

Κεφάλαιο Πέμπτο

**Η Αλληλεπίδραση της Κοινότητας
των Κωφών και της Κοινωνίας**

Παρόλο που η επαφή της κοινότητας των Κωφών με την κοινωνία είναι συνεχής αυτό δε σημαίνει ότι είναι χωρίς προβλήματα.. Η διαφορετικότητα των κωφών είναι ορατή, και μεταφράζεται με όρους μειονεκτήματος από τον πληθυσμό. Οι «ακούοντες» δεν βλέπουν τους κωφούς με τον ίδιο τρόπο που αυτοί προσλαμβάνουν τους εαυτούς τους. Η κοινότητα των Κωφών εγγράφεται στη λίστα των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων μαζί με τα άλλα ΑμεΑ (Άτομα με Αναπηρίες). Η λέξη «αποκλεισμός» υπονοεί την ύπαρξη περιορισμών στην πρόσβαση είτε γίνεται ηθελημένα είτε όχι.

Από μια συγκριτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα επιστημονικά άρθρα των τελευταίων δεκαετιών από τον Lane για την ψυχολογία των Κωφών, προκύπτει ότι έχουν αποδοθεί στους Κωφούς μια σειρά από κοινωνικά, συμπεριφορικά, γνωστικά και συναισθηματικά χαρακτηριστικά, τα οποία προέρχονται από στερεοτυπικές αποδόσεις από την οπτική των ακούντων που στιγματίζουν τα άτομα, όπως: «ακοινώνητοι, διανοητικά αδύναμοι, συμπεριφορικά παρορμητικοί και συναισθηματικά ανώριμοι»⁴⁹. Η αντιμετώπιση αυτή συμβαδίζει με την θέση των Hoffman και Hurst που θεωρούν ότι τα στερεότυπα είναι πιο ισχυρά όταν αφορούν σε βιολογικές διαφορές παρά όταν σχετίζονται με θέματα κουλτούρας⁵⁰. Η ευρύτερη κοινωνία δεν γνωρίζει την ύπαρξη της κουλτούρας των Κωφών. Η κώφωση είναι γνωστή μόνο με όρους αναπηρίας και η στερεοτυπική αντιμετώπιση γίνεται βάσει των γνωστικών δομών που έχουν αναπτύξει τα άτομα της εξωομάδας γι αυτούς, που βασίζονται στις βιολογικές διαφορές. Αλλά όταν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, και κυρίως η γλωσσική ιδιαιτερότητα γίνεται ορατή είναι και αυτή φορέας στερεοτυπικών στάσεων, αφού η επικοινωνία στη νοηματική δεν συμβαδίζει με την αναμενόμενη συμπεριφορά στην καθημερινή ζωή της ευρύτερης κοινωνίας⁵¹.

⁴⁹ Lane, H. (1993). *The Mask of Benevolence*. New York: Vintage Books, p. 36.

⁵⁰ Leyens, J.P., Yzerbyt, V., Schadrin, G. (1994) Stereotypes and social cognition. London: Sage, σ. 43-44.

⁵¹ Emerton, G. (1998). ο.π., p.139.

Η κοινωνιολογική θέση που έχει αναπτυχθεί για την αναπηρία θεωρεί ότι η έννοια της αναπηρίας εμφανίζεται λόγω της αποτυχίας της κοινωνίας να διευθετήσει το υλικό και κοινωνικό περιβάλλον σύμφωνα με το εύρος των διαφοροποιήσεων που περιέχει⁵².

Από την πλευρά των Κωφών, στις σχέσεις τους με την ευρύτερη κοινωνία σημαντικό ρόλο παίζει ο διαφορετικός τρόπος πρόσβασης στην πληροφορία, που δημιουργεί δυσκολίες σε όλη την πυραμίδα της επικοινωνιακής διαδικασίας, όπως την ορίζει ο McQuail⁵³: ενδοπροσωπική, διατομική, ενδοομαδική, διομαδική, θεσμική/οργανωτική και μαζική επικοινωνία. Οι λόγοι είναι δύο: η έλλειψη ακοής και η ανάγκη-υποχρέωση στην επικοινωνία με τη χρήση της κυρίαρχης γλώσσας.

Θα περιγράψουμε πιο αναλυτικά τις παραπάνω επικοινωνιακές διαδικασίες, δίνοντας παράλληλα, στοιχεία από μια διακρατική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα, τη Δανία, την Ισπανία και το Βέλγιο και η οποία εξέτασε τις συνθήκες διαβίωσης των Κωφών κατά την επαφή τους με την κοινωνία και μας δίνει στοιχεία για το πώς βιώνουν την κοινωνική πραγματικότητα οι Κωφοί στην Ελλάδα (Κουρμπέτης και συν., 2001).

Στην *ενδοπροσωπική επικοινωνία*, τη λήψη και επεξεργασία της πληροφορίας από το περιβάλλον, η κώφωση αποτελεί περιοριστικό παράγοντα. Ο άνθρωπος που δεν έχει κώφωση γίνεται καθημερινά ακούσιος δέκτης αναρίθμητων ακουστικών ερεθισμάτων που εγγράφονται στην εμπειρία του για την πραγματικότητα. Για τον κωφό δεν συμβαίνει αυτό. Αποκτά αποσπασματικές πληροφορίες μόνο από ερεθίσματα που θα πέσουν στην οπτική κυρίως αντίληψή του ή που θα του γνωστοποιηθούν με συγκεκριμένο και εξατομικευμένο τρόπο, με αποτέλεσμα τη μειωμένη του εμπειρία σε ερεθίσματα που θεωρούνται δεδομένα.

Στη *διαπροσωπική επικοινωνία*, ενώ μεταξύ κωφών ή μεταξύ κωφών και ακούντων που γνωρίζουν τη νοηματική γλώσσα η επικοινωνία είναι χωρίς προβλήματα, στην περίπτωση που η συνομιλία αφορά έναν ακούοντα με έναν κωφό, ακόμα και αν ο κωφός κατέχει πολύ καλά την ομιλούμενη γλώσσα και κάνει καλή χειλεανάγνωση, πάντα υπάρχει ο φόβος της αποτυχημένης επικοινωνίας.

⁵² Lane, H., Hoffmeister, R., Bahan, B. (1996), ο.π., p 339.

⁵³ Μακ Κουέιλ, Ντ. (1997). *Εισαγωγή στη θεωρία της μαζικής επικοινωνίας*. Μετ. Σ. Παπαθανασόπουλος, Αθήνα: Καστανιώτη, σ. 34

Στα πλαίσια των ενδοομαδικών υπαγωγών του Κωφού στην κοινωνία των ακουόντων η αδυναμία της επιτυχημένης επικοινωνίας ξεκινά από πολύ νωρίς, στο οικογενειακό περιβάλλον όπου η επικοινωνία συναντά εμπόδια, με σημαντικές επιπτώσεις που ήδη περιγράψαμε. Τα εμπόδια υπάρχουν και στο σχολείο όπου ο τρόπος διδασκαλίας (στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες) είναι η χρήση της προφορικής και ακουστικής μεθόδου. Το 75% των Ελλήνων Κωφών δήλωσε ότι υποχρεούται να επικοινωνεί πάντα προφορικά με τους δασκάλους ενώ το 20,5% μιλώντας και νοηματίζοντας ταυτόχρονα, αν και μεταξύ τους οι μαθητές κατά 65,9% χρησιμοποιούν τη Νοηματική (Κουρμπέτης και συν., 2001). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα η επικοινωνία του διδάσκοντα με το μαθητή να είναι πολύ δύσκολη, γεγονός που συνεπάγεται την προβληματική απόκτηση γνώσεων, ακόμα και της ελληνικής γλώσσας. Στη Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια εκπαίδευση δηλώνουν ότι η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετωπίζουν είναι αυτή της επικοινωνίας (70,5%). Και εδώ οι Κωφοί επικοινωνούν με τους καθηγητές τους κυρίως μιλώντας (50%) και γράφοντας (40,9%).

Άλλο ένα παράδειγμα είναι το εργασιακό περιβάλλον όπου συχνά γίνεται προφορική ανταλλαγή πληροφοριών για κάποια ενέργεια ή κάποιες ενημερώσεις από τους προϊστάμενους, στα συμβούλια ή ακόμα και στα επιμορφωτικά σεμινάρια που ένας κωφός δεν μπορεί να παρακολουθήσει με άνεση εκτός αν έχει στη διάθεσή του διερμηνέα ή κάποιον που να του προσφέρει την πληροφορία γραπτώς⁵⁴. Στην Ελλάδα οι Κωφοί δήλωσαν ότι δεν τους παρέχεται καμία υποστηρικτική υπηρεσία (φαξ, φωτεινοί σηματοδότες, διερμηνεία κλπ) στην εργασία τους σε ποσοστό 69% (Κουρμπέτης και συν., 2001).

Στη *διομαδική επικοινωνία* υπάρχουν αρκετές δυσχέρειες. Φανταζόμαστε κωφούς και ακούντες στον ίδιο χώρο που καλούνται να αλληλεπιδράσουν - για παράδειγμα, σε ένα συνέδριο που καλούνται να παρουσιάσουν και να ανταλλάξουν απόψεις για κάποιο θέμα. Εδώ η παρουσία διερμηνέων καθώς και οπτικού υλικού είναι απαραίτητη για την γεφύρωση της επικοινωνίας.

⁵⁴ Foster, S. (1998). Communication experiences of deaf people: An ethnographic account. In I. Parasnīs (Ed.), *Cultural and language diversity and the deaf experience* (pp. 51-75). Cambridge: Cambridge University Press.

Αλλά και στη θεσμική – οργανωτική επικοινωνία τα προβλήματα των κωφών είναι σημαντικά, όσον αφορά την πρόσβασή τους. Η έρευνα (Κουρμπέτης και συν., 2001) έχει καταδείξει ότι η προφορική συνεννόηση είναι αυτή που επικρατεί στα νοσοκομεία (68,2%) και ακολουθεί η γραπτή (38,6%), ενώ σε εταιρίες μεταφορών (Ολυμπιακή, ΟΣΕ κλπ.) σε ποσοστό 68,2% προφορικά και 50% γραπτά. Επίσης είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμα και στις υπηρεσίες που απευθύνονται σε κωφούς η νοηματική γλώσσα δεν είναι γνωστή. Το πρόβλημα επικοινωνίας επισημαίνεται και σε άλλους θεσμικούς φορείς όπως στις δημόσιες υπηρεσίες (75%), τα δικαστήρια, τα αστυνομικά τμήματα, κλπ.

Για το θέμα της μαζικής επικοινωνίας θα ασχοληθούμε αναλυτικά στο δεύτερο μέρος της εργασίας.

Ο τρόπος πρόσβασης στους παραπάνω επικοινωνιακούς χώρους (εξαιρουμένου του ενδοπροσωπικού) σύμφωνα με τα βιώματα των κωφών ενέχει την έννοια της διάκρισης, αφού δεν τους παρέχονται οι κατάλληλες υποστηρικτικές δομές προσβασιμότητας σε πολλούς τομείς της κοινωνικής διαδικασίας. Το δυσχερές επικοινωνιακό πλέγμα δημιουργεί απώλεια σημαντικών πληροφοριών, με πολλές κοινωνικές επιπτώσεις⁵⁵. Οι κωφοί συγκαταλέγονται στα πληροφοριακά φτωχά άτομα, σύμφωνα με τη θεωρία της πληροφοριακής φτώχειας (information poverty). Η πληροφοριακή φτώχεια ορίζεται από τους Britz. & Blignaut, «...ως μια συνθήκη της ζωής όπου η πλειοψηφία των ατόμων ενός συγκεκριμένου πλαισίου δεν κατέχουν τις ικανότητες και τις δυνατότητες να έχουν πρόσβαση, να ερμηνεύσουν και να χρησιμοποιήσουν πληροφορίες με αποτελεσματικό τρόπο για την ανάπτυξη. Μια τέτοια συνθήκη δημιουργεί περισσότερες δυσλειτουργίες όταν δεν υπάρχει ένα σύστημα αποτελεσματικών «πληροφοριακών δομών». Ως τέτοια, η πληροφοριακή φτώχεια μπορεί να ειπωθεί ως οργανική μορφή φτώχειας που επηρεάζει και άλλες πλευρές της ζωής»⁵⁶.

Ο Higgins (1980) σε μια έρευνά του βρίσκει ότι πολλά κωφά άτομα νιώθουν περιθωριοποιημένοι (outsiders) από τον κόσμο των ακούντων⁵⁷.

⁵⁵ Foster, S., (1998), ο.π.

⁵⁶ Britz, J.J. & Blignaut, J.N (2002). Information poverty and social justice. *South African Journal of Library and Information Science*, <http://www.uwm.edu/~consalvo/poverty.pdf>, σ.3

⁵⁷ Bateman, G. (1998). Attitudes of the deaf community towards political activism. In I. Parasnis (Ed.), *Cultural and language diversity and the deaf experience* (pp.146-159). Cambridge: Cambridge University Press, σ.146.

Η συμμετοχή του Κωφού στην επικοινωνία εξασφαλίζεται επαρκώς μόνο όταν υπάρχουν οι κατάλληλες κοινωνικές και τεχνολογικές προϋποθέσεις, που λειτουργούν υποστηρικτικά στην πρόσληψη των κοινωνικών πληροφοριών. Υποστηρικτικές δομές στην περίπτωση των κωφών είναι για παράδειγμα η ύπαρξη διερμηνέων νοηματικής γλώσσας σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες κατά κύριο λόγο και τεχνολογικών βοηθημάτων οπτικής πληροφόρησης σε δημόσιους χώρους⁵⁸.

⁵⁸ Κουρμπέτης Β., Αδαμοπούλου, Α., Φερεντίνος, Σ.(2001β). *Οδηγός Καλής πρακτικής*. Αθήνα: Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Κεφάλαιο Πρώτο

ΜΜΕ και Κοινωνία

Η μεσοποιημένη επικοινωνία, αποτελεί βασικό στοιχείο για την αναπαράσταση της κοινωνική πραγματικότητα. Ιδιαίτερα τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ) έχουν αντικαταστήσει ένα μεγάλο μέρος της προσωπικής εμπειρίας φέρνοντας τον άνθρωπο κοντά σε νέες εικόνες και γνώσεις που εκτείνονται σε άπειρο χώρο σε ελάχιστο χρόνο. Η τεχνολογική ανάπτυξη αυξάνει συνεχώς τη δύναμή τους με αποτέλεσμα να καταλαμβάνουν όλο και περισσότερο έδαφος στο όνομα της πληροφόρησης, της ενημέρωσης, της ψυχαγωγίας αντικαθιστώντας παλιότερες διαπροσωπικές δομές⁵⁹.

Τα ΜΜΕ επιτελούν πλέον μοναδικές λειτουργίες μέσα στην κοινωνία διαμορφώνοντας μια ιδιαίτερη επικοινωνιακή μεταβλητή, άμεσα εμπλεκόμενη και αλληλεξαρτώμενη από το κοινωνικό πλέγμα. Η σχέση του ανθρώπου με την κοινωνία δεν μπορεί να ειπωθεί ξεκομμένη από τη σχέση του με τα Μέσα, αφού αυτά σε μεγάλο βαθμό παρεμβαίνουν στη διαμόρφωση αντιλήψεων, συμπεριφορικών προτύπων, γνωστικών σχημάτων, επιθυμιών και αναγκών.

Οι μοναδικές λειτουργίες των Μέσων δημιουργούν σχέσεις εξάρτησης των ατόμων με αυτά, αφού σύμφωνα με τη *θεωρία της εξάρτησης*, μόνο με την χρήση τους μπορούν να γίνουν κοινωνοί των αθρόων πολυσυλλεκτικών μηνυμάτων που συγκεντρώνονται, μορφοποιούνται και μεταδίδονται από τα Μέσα⁶⁰. Η ποσότητα της πληροφορίας που διαχέουν τα Μέσα και η δυνατότητα των ανθρώπων να την αφομοιώσουν διέπεται από το συνεχές της αβεβαιότητας, αφού η πρόσβαση στην πληροφορία έχει ως στόχο τη μείωση της αβεβαιότητας⁶¹, που παροτρύνει το άτομο να

⁵⁹ Η κοινωνιολογία της επικοινωνίας διακρίνει τέσσερις λειτουργίες των ΜΜΕ. Τα ΜΜΕ ως βιομηχανία παροχής υπηρεσιών και προσφοράς εργασίας (οικονομική διάσταση), ως θεσμός με δικούς του κανόνες που διαπλέκεται με άλλους κοινωνικούς θεσμούς (θεσμική διάσταση), ως μέσο παραγωγής νέων ηθών και αναπαραγωγής της κυρίαρχης κουλτούρας (πολιτισμική διάσταση) και ως μέσο ελέγχου στα χέρια της κυρίαρχης κοινωνικής τάξης (πολιτική διάσταση). Βλ. σχετικά Κορωναίου Α., *Θεωρίες για τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας: Σημειώσεις για το μάθημα Διάκριση, Αποκλεισμός, Στερεότυπα και Μ.Μ.Ε.*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 1999.

⁶⁰ Παπαθανασόπουλος, Σ.(2000). *Η τηλεόραση και το κοινό της*. Αθήνα: Καστανιώτη, σελ 39.

⁶¹ Μακ Κουέλ, Ντ. (1997), ο.π., σ.380.

συλλέγει πληροφορίες για τον κόσμο που τον περιβάλλει ώστε να νιώσει μεγαλύτερη ασφάλεια, σύμφωνα με τα δικά του αξιολογικά πλαίσια.

Ο μεγάλος όγκος των πληροφοριών που διαχειρίζονται τα ΜΜΕ, καθώς και η διαφορετική οπτική που υιοθετεί ο κάθε επιχειρησιακός οργανισμός για την επιλογή και τον τρόπο παρουσίασης των μηνυμάτων που αναπαράγει, συντελούν στον πλουραλισμό και την πολυφωνία στην μετάδοση της πληροφορίας προς το δέκτη. Η σχετική αυτονομία που διέπει το κάθε δίκτυο στον τρόπο μετάδοσης του πραγματικού, θέτει ερωτήματα τόσο για την αντικειμενικότητα όσο και για την συνέπεια μεταξύ των καθ' αυτών γεγονότων και του προβαλλόμενου μηνύματος.

Οι αναπαραστάσεις που παρέχουν τα ΜΜΕ θεωρείται ότι συντελούν σε μεγάλο βαθμό στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, κυρίως για θέματα που δεν άπτονται της υποκειμενικής εμπειρίας και γνώσης των ατόμων. Η πρόσληψη των κοινωνικών μηνυμάτων που προβάλλουν επηρεάζουν τη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων από τους δέκτες και ενισχύουν συγκεκριμένα πρότυπα. Βέβαια, η πρόσληψη των μηνυμάτων και η αποκωδικοποίησή τους γίνεται με διαφορετικό τρόπο από κάθε άνθρωπο και αυτό εξαρτάται από τις νοηματικές δομές που έχει αναπτύξει βάσει των εμπειριών και των ιδεών του.

Τα ΜΜΕ θεωρείται ότι συμβάλλουν στην κοινωνική ενσωμάτωση, την ταύτιση με τις αξίες του κοινωνικού περιβάλλοντος που δίνουν την αίσθηση του ανήκειν στο κοινωνικό σύνολο, καθώς και την κοινωνικοποίηση μέσω της ενημέρωσης και της ψυχαγωγίας που παρέχουν.

Κεφάλαιο Δεύτερο

**Η Σχέση των Κωφών με τον
Τύπο και το Διαδίκτυο**

Πριν ξεκινήσουμε την ανάλυση για τη σχέση των κωφών με τις επιμέρους μορφές των ΜΜΕ θα ήταν χρήσιμο να τονίσουμε μια διάκριση ως προς την επίδραση της κώφωσης στην επαφή με τα Μέσα.

Η κώφωση είναι μία παρεμβαίνουσα μεταβλητή που εμπλέκεται στην επικοινωνιακή διαδικασία και στη χρήση των ΜΜΕ. Οι επιδράσεις της κώφωσης ως προς το μήνυμα της πληροφορίας είναι άμεσες και έμμεσες.

Λέγοντας άμεση επίδραση εννοούμε την αποτυχία πρόσβασης στο σύνολο των χαρακτηριστικών της πληροφορίας. Για παράδειγμα, η κώφωση δεν επιτρέπει την πρόσβαση των κωφών στο ραδιόφωνο αφού αφορά αποκλειστικά την ακουστική πρόσληψη του μηνύματος.

Η έμμεση επίδραση της κώφωσης αναφέρεται στο γεγονός της λήψης ορισμένων μόνο χαρακτηριστικών της ίδιας της πληροφορίας. Παραδείγματος χάρη, στην τηλεόραση οι κωφοί γίνονται δέκτες μόνο των οπτικών στοιχείων που συνθέτουν το μήνυμα. Οι έμμεσες επιδράσεις μπορεί να έχουν κι άλλες μορφές, συνοψίζονται όμως στην περιορισμένη λήψη του μηνύματος, γεγονός που κάνει το ίδιο το αποτέλεσμα του μηνύματος να είναι διαφορετικό γι αυτούς που ακούν και γι αυτούς που δεν ακούν. Το γεγονός αυτό μπορεί να έχει επίδραση στην ασφάλεια εξαγωγής συμπερασμάτων, διαμόρφωσης γνώμης, στάσης, συμπεριφοράς και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων που εξαρτώνται από το περιεχόμενο του μηνύματος.

Α. Η Σχέση των Κωφών με τον Τύπο

Ο Τύπος (εφημερίδες, περιοδικά) είναι ένα Μέσο που απευθύνεται καθαρά στην οπτική πρόσληψη του μηνύματος. Παρέχει στον αναγνώστη ελευθερία πρόσβασης ως προς τη χωροχρονική επεξεργασία των κειμένων διότι το ίδιο κείμενο μπορεί να αναγνωστεί είτε αποσπασματικά είτε σε επανάληψη και αυτό να εξαρτάται αποκλειστικά

από την διαθεσιμότητα του αναγνώστη και το χρόνο που ο ίδιος επιθυμεί να αφιερώσει σε αυτό⁶². Η προϋπόθεση για τον αναγνώστη είναι να γνωρίζει τη γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο το έντυπο.

Επομένως θα μπορούσαμε κάλλιστα να υποθέσουμε ότι ο Τύπος είναι ένα Μέσο που δίνει την ευκαιρία στον κωφό για άμεση πρόσβαση στην πληροφόρηση. Στην πραγματικότητα όμως η παραπάνω υπόθεση ισχύει στην περίπτωση που οι κωφοί έχουν αναπτύξει υψηλό αναγνωστικό επίπεδο, κάτι που δεν εξυπακούεται ότι έχει επιτευχθεί από την εκπαίδευσή τους όπως συμβαίνει με τους ακούοντες.

Άρα λοιπόν βασικός παράγοντας για την συμμετοχή των κωφών στη μαζική επικοινωνία είναι η καλή γνώση της γλώσσας και ιδιαίτερα όσον αφορά τον Τύπο, το καλό αναγνωστικό επίπεδο. Όμως η ικανότητα ανάγνωσης ποικίλλει ανάλογα το τύπο μόρφωσης ή εγγραματοσύνης (literacy). Η εγγραματοσύνη χωρίζεται σε τρεις Τύπους: α) *λειτουργική* (functional), κατά την οποία έχουν αναπτυχθεί βασικές αρχές που εξυπηρετούν τις ανάγκες της καθημερινής επικοινωνίας, όπως την ανάγνωση ενός κειμένου που χρησιμοποιεί απλή γλώσσα σε μια εφημερίδα, β) *πολιτισμική* (cultural), κατά την οποία το άτομο μπορεί να διαβάσει και να κατανοήσει τον Τύπο υψηλής ποιότητας και τα περισσότερα βιβλία, και να κάνει νοηματοδοτήσεις και αξιολογήσεις στο κείμενο έχοντας αναπτύξει την αίσθηση του πλαισίου της πολιτισμικής γνώσης και των κοινών εμπειριών, στοιχεία που καθορίζουν την αλληλεπίδραση μεταξύ συγγραφέα και αναγνώστη και τον σκοπό του μηνύματος, γ) *κριτική* (critical), όπου το άτομο μπορεί να διαβάσει ή να γράψει ένα κείμενο και να αναλύσει σε βάθος ένα θέμα. Οι κριτικοί αναγνώστες μπορούν να εξάγουν συμπεράσματα για την κοινωνική, πολιτική ή άλλη σκοπιά που έχει γραφεί ένα κείμενο και παίρνουν μια κριτική θέση για το περιεχόμενο του κειμένου⁶³.

Η έρευνα για το επίπεδο εγγραματοσύνης των κωφών αναφορικά με την γραφή και την ανάγνωση δείχνει ότι οι περισσότεροι κωφοί τελειώνουν το σχολείο έχοντας αναπτύξει την κυρίαρχη γλώσσα σε χαμηλό επίπεδο. Οι Paul & Jackson (1993) μιλώντας για την Αμερική υποστηρίζουν ότι το 30% των κωφών παιδιών που φεύγουν από το

⁶² Παπαθανασόπουλος, Σ.(1997). *Η δύναμη της τηλεόρασης. Η λογική του Μέσου και η αγορά*. Αθήνα: Καστανιώτη, σ.44,47

⁶³ Lane, H., Hoffmeister. R., Bahan, B. (1996),ο.π., p.279

σχολείο είναι λειτουργικά αγράμματοι σε σχέση με το 1% των ακουόντων⁶⁴. Οι ειδικοί της εκπαίδευσης υποστηρίζουν ότι αυτό δεν σχετίζεται με την ικανότητα του κωφού παιδιού για ανάπτυξη της γλώσσας, αλλά εξαρτάται από το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα με τον προφορικό του προσανατολισμό, χωρίς την υποστήριξη της νοηματικής, γεγονός που έχει αποδειχθεί ότι δυσχεραίνει την απόκτηση γλώσσας.

Τα κωφά παιδιά ακουόντων γονέων συνήθως πηγαίνουν σχολείο μην έχοντας αποκτήσει ακόμα κάποια συνεκτική γλώσσα και για το λόγο αυτό δεν μπορούν να αποθηκεύσουν στη μνήμη τους τις εμπειρίες που έχουν αποκομίσει από το περιβάλλον τους, γεγονός που είναι πολύ σημαντικό για την ανάπτυξη της ανάγνωσης. Το ίδιο δεν συμβαίνει για τα κωφά παιδιά κωφών γονέων, που όμως αποτελούν συντριπτική μειοψηφία, τα οποία πηγαίνουν στην εκπαίδευση έχοντας κωδικοποιήσει τις εμπειρίες τους μέσω της νοηματικής γλώσσας και που καλούνται τώρα να εκπαιδευτούν στην κυρίαρχη γλώσσα της χώρας τους.

Σύμφωνα με το ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα για τους κωφούς στην Ελλάδα και την Ευρώπη, η επικέντρωση γίνεται στην ανάγνωση καθεαυτή και όχι στο περιεχόμενο. Στην εκπαιδευτική διαδικασία η κατανόηση του κειμένου για την απόκτηση γνωστικού υπόβαθρου είναι μια διαδικασία που με την πάροδο του χρόνου αναπτύσσεται και βοηθά στην όλο και πιο βαθύτερη κατανόηση των κειμένων. Αυτό δε συμβαίνει συχνά με τα κωφά παιδιά, τα οποία δυσκολεύονται να ξεπεράσουν την εξωτερική αδιαπερατότητα των κειμένων⁶⁵. Γι αυτό ευθύνεται κυρίως ο τρόπος διδασκαλίας που επικεντρώνεται στην εκμάθηση του λεξιλογίου και της αυτολεξεί επανάληψής του, που δεν δίνει στους κωφούς μαθητές τη δυνατότητα να εφαρμόσουν την έννοια που μαθαίνουν σε διάφορα κείμενα και να δουν τις διαφοροποιήσεις που μπορεί να πάρει. Επικεντρώνονται στην αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου και όχι στο νόημα. Αυτή η πρακτική συνεχίζεται πολλές φορές και στο Γυμνάσιο⁶⁶. Από έρευνες έχει διαπιστωθεί ότι η νοηματική γλώσσα μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στο καλό αναγνωστικό επίπεδο σε ένα πλαίσιο δίγλωσσης εκπαίδευσης⁶⁷.

⁶⁴ Jelinek L. M., Jackson, D. (2001). Television literacy: comprehension of program content using closed captions for the deaf. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 6 (1).σ.44.

⁶⁵ Lane, H., Hoffmeister, R., Bahan, B. (1996), ο.π., p.284

⁶⁶ Lane, H., Hoffmeister, R., Bahan, B. (1996), ο.π., p.286

⁶⁷ Οι Israelite N., Ewoldt. C. (1989). στο A review of the literature on the effective use of native sign language on the acquisition of a majority language by hearing impaired students παρουσίασαν μια σειρά

Απόρροια της ελλιπούς διαχείρισης της λειτουργικότητας της γλώσσας είναι η δυσχέρεια στην κατανόηση του μεταγλωσσικού περιεχομένου των μηνυμάτων που εκφέρονται με μεταφορές, λογοπαίγνια, παρομοιώσεις, αργκό και άλλα στοιχεία που κυριαρχούν στα κείμενα του Τύπου. Αυτά τα στοιχεία αποτελούν πολιτισμικά χαρακτηριστικά της ζωντανής γλώσσας από τα οποία τα περισσότερα δεν είναι γνωστά στους κωφούς γιατί δεν τα διδάσκονται αλλά και επειδή στη νοηματική γλώσσα υπάρχουν τα δικά της αντίστοιχα, αλλά όχι όμοια.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η αρχική υπόθεση ότι ο Τύπος είναι ένα Μέσο με άμεση πρόσβαση στους κωφούς, κλυδωνίζεται σε κάποια σημεία, αφού η γνώση της γλώσσας που απαιτείται για την πλήρη κατανόηση δεν είναι πάντοτε επαρκής. Για έναν κωφό φαίνεται ότι είναι δύσκολο να διαβάσει όλα τα άρθρα από μία εφημερίδα. Πρόκειται για μία μάλλον κοπιαστική διαδικασία γεγονός που επηρεάζει και τη διαθεσιμότητά του να αφιερώσει χρόνο στην ανάγνωση μιας εφημερίδας ή ενός περιοδικού.

Παρόλα αυτά, οι Leigh & Cummins (1992) βρήκαν ότι οι κωφοί χρησιμοποιούν τον Τύπο καθώς και όλες τις μορφές γραπτής πληροφορίας (όπως teletext) για την πληροφόρησή τους για θέματα επικαιρότητας⁶⁸. Η πρόσβαση στα γραπτά Μέσα γίνεται στο βαθμό που είναι εφικτό για τον καθένα, κάνοντας προσπάθειες για την απόκτηση του ικανού επιπέδου γλώσσας, που δεν έχουν πάρει από το σχολείο. Βεβαίως υπάρχουν και περιπτώσεις κωφών που έχουν την άνεση να διαβάσουν μια εφημερίδα όπως κάνει ο μέσος πληθυσμός της χώρας μας. Από τα παραπάνω φαίνεται όμως ότι αυτοί δεν αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία.

Οι κωφοί σε όλο τον κόσμο έχουν δημιουργήσει διάφορες εφημερίδες και περιοδικά από τα οποία ενημερώνονται κυρίως για θέματα που αφορούν την κοινότητά τους. Στην Ελλάδα οι κωφοί δεν έχουν αναπτύξει μεγάλη δραστηριότητα στον τομέα αυτό. Η πρώτη εφημερίδα έκανε την εμφάνισή της τον Ιούνιο του 1956. Ονομάζονταν «Εφημερίς των Κωφαλάλων» που εκδιδόταν από το Σύνδεσμο Ελλήνων Κωφαλάλων. Η κυκλοφορία διακόπηκε μετά από 2 περίπου χρόνια για να επανακυκλοφορήσει στις αρχές του 1970 με την ονομασία Ο Κόσμος της Σιωπής, όπου κυκλοφορούσε σε μη

ερευνών που αποδεικνύουν την χρησιμότητα της νοηματικής γλώσσας για την απόκτηση της κυρίαρχης γλώσσας.

⁶⁸ Power, D., Leigh, G. (2000). Principles and practices of literacy development for deaf learners: a historical overview, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 5 (1), p. 6

περιοδική βάση έως τα μέσα τις δεκαετίας του 1980⁶⁹. Στις μέρες μας υπάρχει ένα περιοδικό με τον τίτλο «Επικοινωνία» που κυκλοφορεί σε διμηνιαία βάση από το Χριστιανικό Σωματείο Προφήτης Ζαχαρίας και διανέμεται δωρεάν στα μέλη των σωματείων. Η μικρή ανάπτυξη ειδικών έντυπων Μέσων από κωφούς για κωφούς αποτελεί μια ένδειξη του γεγονότος ότι η ελληνική κοινότητα των Κωφών δεν καλλιεργεί την έντυπη πληροφόρηση, αλλά προτιμά την διακίνηση των ειδήσεων της κοινότητας μέσω της νοηματικής γλώσσας και των διαπροσωπικών σχέσεων που αναπτύσσονται στα σωματεία κωφών, γεγονός που μπορεί να θεωρηθεί από τη μια ως απόρροια της ανεπιτυχούς επαφής τους με το εκπαιδευτικό σύστημα και από την άλλη ως ανάγκη διατήρησης της οπτικής κουλτούρας και της γλώσσας τους στους κόλπους της κοινότητας⁷⁰.

B. Η Σχέση των Κωφών με το Διαδίκτυο

Τα διαδίκτυο είναι το νέο ΜΜΕ. Είναι Μέσο άμεσης πρόσβασης σε έναν ανεξάντλητο όγκο πληροφοριών στο οποίο απαραίτητη προϋπόθεση είναι η χρήση άρα και η γνώση ηλεκτρονικού υπολογιστή. Ο χρήστης δεν είναι παθητικός αλλά μόνος του επιλέγει τα θέματα για τα οποία θέλει να ενημερωθεί στο χρόνο που επιθυμεί. Η εκπαίδευση στην πλοήγηση μέσα στο διαδίκτυο βρίσκεται σε αρχικά στάδια και εμπεριέχεται σε μικρό βαθμό στη βασική εκπαίδευση μέχρι στιγμής, αν και βρίσκει συνεχώς νέα πεδία εφαρμογής μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα. Προσφέρει

⁶⁹ Οι πληροφορίες αυτές προέρχονται από συνέντευξη με το συντάκτη της εφημερίδας και νυν επίτιμο Πρόεδρο της Ομοσπονδίας Κωφών Ελλάδος κύριο Στάθη Τζούρο.

⁷⁰ Η σημαντικότητα της διάδοσης της πληροφορίας μέσω της νοηματικής γλώσσας στην κοινότητα φαίνεται και από την παρακάτω θέση ενός από τους συμμετέχοντες στην έρευνα: «Όσον αφορά την ενημέρωση των κωφών ο καλύτερος τρόπος είναι μέσω βιντεοκασέτας, πχ, για κάποιους κωφούς είναι δύσκολο να διαβάσουν τα διάφορα θέματα νόμων, επιδομάτων κλπ από τις ανακοινώσεις [των σωματείων]. Καλύτερα είναι να τα μεταφέρουν σε βιντεοκασέτα με νοηματική γλώσσα που θα εξηγούν τις διάφορες λεπτομέρειες στη νοηματική. Επίσης μέσω βιντεοκασέτας μπορούν να μαθαίνουν τα διάφορα νέα που συμβαίνουν στο εξωτερικό, τι συμβαίνει στις διάφορες χώρες, τι κάνουν οι κωφοί εκεί. Οι κωφοί στην Ελλάδα είναι πάρα πολύ πίσω, δεν ξέρουν τι συμβαίνει στο εξωτερικό. Η γνώση τους περιστρέφεται για το τι γίνεται εδώ στην Ελλάδα και μόνο... Οπότε ο καλύτερος τρόπος είναι να ενημερώνονται με βιντεοκασέτα στη Νοηματική και ο κόσμος να μαθαίνει και να νιώθει ικανοποίηση που ενημερώθηκε. Πρέπει να υπάρχει το οπτικό του λόγου μας. Όταν βλέπουμε νοηματική νιώθουμε ίσοι και μαθαίνουμε άνεστα».

απεριόριστες δυνατότητες ενημέρωσης και ψυχαγωγίας με συνεχώς ανανεούμενες υπηρεσίες και νέες βάσεις δεδομένων⁷¹.

Η χρήση των κειμένων κυριαρχεί και συνήθως απαιτείται η γνώση της αγγλικής γλώσσας, που παίζει το ρόλο του διεθνούς επικοινωνιακού κώδικα. Το χαρακτηριστικό του διαδικτύου που το διαφοροποιεί από τους άλλους τύπους Μέσων είναι η δυνατότητα επικοινωνίας μεταξύ των χρηστών μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και χώρων συζητήσεων όπου δύο ή περισσότερα άτομα μπορούν να επικοινωνήσουν και να ανταλλάξουν απόψεις. Παράλληλα είναι ένας τρόπος όπου ο καθένας μπορεί να γίνει επικοινωνητής, πομπός κάποιου μηνύματος διατηρώντας τη δική του ιστοσελίδα, την οποία εν δυνάμει μπορούν να επισκεφτούν εκατομμύρια άτομα, εδραιώνοντας έτσι μία «θέση» σε αυτό τον αχανή χώρο. Το διαδίκτυο καταργεί την έννοια της απόστασης σε μηδενικό χρόνο εκμηδενίζοντας τα γεωγραφικά σύνορα με τη χρήση ενός υπολογιστή και μίας τηλεφωνικής γραμμής.

Το γεγονός της μη οπτικής διαπροσωπικής επικοινωνίας, της ανωνυμίας, καθιστά τους χρήστες ως ίσα μέλη της κοινωνίας του διαδικτύου παραβλέποντας το χρώμα, τη φυλή, το φύλο, τυχόν αναπηρίες και οτιδήποτε δεν είναι ορατό μέσω των κειμένων, και άλλωστε μπορεί να μην ανταποκρίνονται και στην πραγματικότητα αφού ο χρήστης μπορεί κάλλιστα να αποκρύψει την ταυτότητά του ή να την παραποιήσει.

Οι προϋποθέσεις χρήσης του διαδικτύου που ισχύουν για όλους τους ανθρώπους ισχύουν και για τους κωφούς: Πρόσβαση σε υπολογιστή συνδεδεμένο στο δίκτυο, γνώσεις υπολογιστών, γνώση της κυρίαρχης γλώσσας πχ. ελληνικά και για περαιτέρω πρόσβαση στο World Wide Web (w.w.w.) επαρκής γνώση της αγγλικής γλώσσας καθώς και την κάλυψη του υψηλού οικονομικού κόστους για αυτή την παροχή.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, οι κωφοί παρουσιάζουν αδυναμία στην ανάγνωση και στην άνετη χρήση της γλώσσας αποτρέποντας αρκετούς από τη χρήση του διαδικτύου. Παρόλα αυτά όλο και περισσότεροι κωφοί επικοινωνούν μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή ενημερώνονται για ζητήματα της παγκόσμιας δράσης των Κωφών που είναι βασικό στοιχείο για τη διατήρηση της ταυτότητάς τους

⁷¹ Η παρουσίαση για το Διαδίκτυο στηρίζεται στο Havic, J., (2000), *The Impact of the Internet on a Television-Based Society, Technology in Society*, vol.22, no.2, σ.273-287.

αντικαθιστώντας την ταχυδρομική αλληλογραφία και το φαξ⁷². Βέβαια ένα θέμα που προκύπτει είναι η εκπαίδευσή τους στη χρήση του υπολογιστή γενικότερα, το οποίο ο κάθε ενδιαφερόμενος λύνει με το δικό του τρόπο. Τα τελευταία χρόνια οι νέοι κωφοί παίρνουν βασικές αρχές χρήσης υπολογιστών από τα ειδικά κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης που υπάρχουν στα μεγάλα αστικά κέντρα. Υπάρχουν αναρίθμητες ιστοσελίδες και υπηρεσίες που δημιουργήθηκαν από κωφούς για τους κωφούς και όσους ενδιαφέρονται για θέματα κωφών που στόχο έχουν την ανάπτυξη της γνώσης και δρουν ενοποιητικά για την παγκόσμια κοινότητα των Κωφών.

⁷² Bishop, J.M., Taylor, L., Froy, F. (2000). Computer-mediated Communication use by the Deaf and Hard of Hearing. *Kybernetes*, 29 (9/10), p.1078-1086.

Η Σχέση των Κωφών με την Τηλεόραση

Η τηλεόραση, το πιο διαδεδομένο και με τη μεγαλύτερη επιρροή Μέσο συνδυάζει το οπτικοακουστικό ερέθισμα για να παράγει τα μηνύματά της. Η υπεροχή της οφείλεται κυρίως στην αμεσότητα παροχής οποιασδήποτε πληροφορίας με τρόπο ολοκληρωμένο γιατί η κινούμενη εικόνα σε συνδυασμό με τον ήχο παριστάνει μια προσομοίωση της πραγματικότητας δημιουργώντας ένα εύπεπτο προϊόν που δεν απαιτεί καμία δράση από το δέκτη παρά την προσοχή του. Γι αυτό το λόγο «τα άλλα Μέσα δεν μπορούν να ανταγωνιστούν τις τηλεοπτικές εικόνες και τον ήχο και μάλιστα με ελάχιστο κόστος για το κοινό»⁷³.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η τηλεόραση είναι ένα αντιφατικό Μέσο για τους κωφούς κι αυτό λόγω του ότι το οπτικό μέρος του περιεχομένου της είναι απόλυτα συνυφασμένο με την οπτική διαχείριση της πραγματικότητας ενός κωφού, ενώ από την άλλη ο κωφός έρχεται αντιμέτωπος με την αδυναμία πρόσληψης των ακουστικών πληροφοριών.

Η εικονική αναπαράσταση της πραγματικότητας, ανεξάρτητα του είδους του τηλεοπτικού περιεχομένου, είναι στοιχείο που δρα καταλυτικά στην επιλογή των κωφών αφού αυτός είναι ο δικός τους τρόπος πρόσληψης των πραγμάτων, πράγμα που φαίνεται κι από τη γλώσσα τους. Γι' αυτό οι κωφοί έχουν έναν επιπλέον λόγο από το υπόλοιπο κοινό να νιώθουν έλξη για την τηλεόραση συγκριτικά με τα έντυπα στατικά Μέσα⁷⁴. Η δυνατότητά τους να βλέπουν είναι η βασική οδός επικοινωνίας προς τα έξω. Μέσω της εικόνας αντιλαμβάνονται την κοινωνική πραγματικότητα γύρω τους. «Διαβάζουν» τη μη λεκτική επικοινωνία και μπορούν μέσω της οπτικής παρατήρησης να κατανοήσουν σε ικανοποιητικό βαθμό το ύφος, το συναίσθημα, την ένταση που πλαισιώνουν το μήνυμα.

Το γεγονός της μη πρόσληψης του ηχητικού μηνύματος από την τηλεόραση δεν αποθαρρύνει τους κωφούς από να την παρακολουθούν γιατί έτσι ακριβώς έχουν μάθει να διαχειρίζονται και τις ευρύτερες κοινωνικές τους σχέσεις, βλέποντας και γνωρίζοντας ότι χάνουν την πληροφορία της ακοής. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί δεδομένο και δικαιολογημένο στη διαπροσωπική επικοινωνιακή διαδικασία, όπου λόγω της

⁷³ Παπαθανασόπουλος, Σ.(1997).ο.π., σ.43

⁷⁴ Jelinek Lewis, M., Jackson, D. (2001), ο.π., σ.51.

αλληλεπίδρασης και της εναλλαγής πομπού και δέκτη που εμπεριέχει, μπορεί να αντιμετωπιστεί με διάφορους τρόπους (ο ακούοντας να επαναλάβει αυτό που είπε για να το καταλάβει ο κωφός διαβάζοντας τα χείλη, η επικοινωνία να γίνει μέσω σημειωμάτων, η ομιλία να συνοδεύεται με κινήσεις και εκφράσεις που βοηθούν την κατανόηση, ακόμα και η διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα). Όσον αφορά όμως στην τηλεόραση, όπου η επικοινωνία είναι έμμεση και η μεταφορά του μηνύματος είναι μονόδρομη από την τηλεόραση προς τον θεατή, και που ακολουθεί τυπικούς επικοινωνιακούς κανόνες σε πεπερασμένο χρόνο δίχως την δυνατότητα αναδρομών και επαναλήψεων, οι κωφοί δύσκολα μπορούν να συμβαδίσουν με αυτή τη διαδικασία χωρίς την ύπαρξη βοηθητικών μέσων.

Α. Η Εφαρμογή ενός Μοντέλου Επικοινωνίας: Ο «Θόρυβος» της Κώφωσης

Στη θεωρία της επικοινωνίας έχει γίνει αποδεκτό ότι «ένα αποστελλόμενο και ένα παραλαμβανόμενο μήνυμα δεν είναι πάντα ταυτόσημα»⁷⁵. Όσον αφορά στην επικοινωνιακή διαδικασία μεταξύ της τηλεόρασης και του κωφού αυτό είναι μόνιμη πραγματικότητα. Για να δούμε αυτή τη σχέση σχηματισμένη μπορούμε να δανειστούμε το κλασσικό μοντέλο των Shannon and Weaver (1949). Το μοντέλο θεωρεί την επικοινωνία ως μονόδρομη και γραμμική και επισημαίνει 5 λειτουργίες που πραγματοποιούνται καθώς και τον παράγοντα θόρυβο που εισέρχεται ως παρεμβαίνουσα μεταβλητή που δυσχεραίνει την επικοινωνία, ή καλύτερα, δημιουργεί μια διαφοροποίηση μεταξύ του αποστελλόμενου και του παραλαμβανόμενου μηνύματος.

Το μοντέλο έχει ως εξής:

Πηγή πληροφορησης—μήνυμα—Αναμεταδότης—σήμα—////—ληφθέν σήμα—Δέκτης—μήνυμα—προορισμός

Πηγή θορύβου

Εξειδικεύοντας, μπορούμε να κάνουμε μια αναλογία με το παραπάνω μοντέλο για να περιγράψουμε την περίπτωση της επικοινωνιακής διαδικασίας μεταξύ των κωφών και της τηλεόρασης, ως προς τη λήψη του οπτικοακουστικού μηνύματος. Η κώφωση μπορεί να θεαθεί σε αναλογία με την πηγή θορύβου, την παρεμβαίνουσα μεταβλητή που διαστρεβλώνει το επικοινωνήσιμο μήνυμα. Σύμφωνα με τους Morgan & Welton (1992)

⁷⁵ Μακ Κονίλ, Ντ., Βιντάλ, Ντ. (2001). *Σύγχρονα μοντέλα επικοινωνίας, για τη μελέτη της μαζικής επικοινωνίας*. Μεταφ. Κ. Μεταξά. Αθήνα: Καστανιώτη, σ.43.

«θόρυβος είναι κάθε γεγονός που μοιράζεται το ίδιο κανάλι με το μήνυμα και επεμβαίνει στην ικανότητα του δέκτη να το λάβει»⁷⁶. Βέβαια το μοντέλο αναφέρεται σε μια εξωτερική πηγή θορύβου. Στην περίπτωση μας αυτό που εμπλέκεται δεν είναι εξωτερική πηγή θορύβου, αλλά η εγγενής αδυναμία του ίδιου του δέκτη να παραλάβει το ηχητικό μήνυμα. Σύμφωνα όμως με τον παραπάνω ορισμό του θορύβου, η κώφωση είναι και αυτή μια πηγή «θορύβου» κατά την παραλαβή του μηνύματος, αφού παρεμβάλλεται σε ένα από τα δύο κανάλια πρόσληψης της τηλεοπτικής πληροφορίας (την ακοή) και εμπλέκεται στην αντίληψη του δέκτη, γεγονός που διαστρεβλώνει το οπτικοακουστικό μήνυμα της τηλεόρασης, στο σύνολό του.

Οπότε το μοντέλο, προσαρμοσμένο για τους κωφούς, παρουσιάζεται ως εξής:

Πηγή πληροφόρησης —μήνυμα—Τηλεόραση—σήμα—////—ληφθέν σήμα— Ακοή και όραση—μήνυμα—κωφό άτομο

Κώφωση

Β. Τρόποι Πρόσβασης των Κωφών στο Τηλεοπτικό Περιεχόμενο

Τα ηχητικά στοιχεία του τηλεοπτικού μηνύματος (λόγος, μουσική, ηχητικά εφέ) τα οποία παίζουν καθοριστικό ρόλο στη σύνθεση του μηνύματος, αναπόφευκτα τους διαφεύγουν. Άρα ένα σημαντικό κομμάτι της πληροφορίας χάνεται. Οι κωφοί προσπαθούν, είτε μόνοι τους, είτε με τη βοήθεια της τεχνολογίας να αναπληρώσουν το κενό. Παρακάτω θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε ποια είναι τα στοιχεία εκείνα του τηλεοπτικού μηνύματος που ενισχύουν την πρόσβαση των κωφών στην τηλεόραση, δεδομένης της έλλειψης ακουστικής αναπαράστασης, αλλά και της πολυσημίας της εικόνας⁷⁷. Στην εικόνα μπορούν να αποδοθούν πολλές ερμηνείες, λόγω του πλήθους των ερεθισμάτων που απορρέουν από αυτήν. Χωρίς την οριοθέτηση από το λόγο και την εννοιολογική και υφολογική πλαισίωσή της από τους υπόλοιπους ήχους (θόρυβοι, μουσική), μπορεί να δημιουργήσει διάφορες εντυπώσεις, συχνά αποπροσανατολιστικές του εμπρόθετου μηνύματος του πομπού.

⁷⁶ Morgan, J., Welton, P. (1992). *See What I Mean? An introduction to visual communication*. London: Arnold, σ.6

⁷⁷ Για την πολυσημία της εικόνας και μια ευρύτερη ανάλυση για την ιδιαιτερότητα της οπτικοακουστικής γλώσσας βλέπε Κορωνάιου, Α.(2002). *Εκπαιδεύοντας εκτός σχολείου: Η συμβολή των οπτικοακουστικών μέσων και των νέων τεχνολογιών*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 35-44.

1. Η Έννοια του «Πλεονασμού» (Redundancy)

Η έννοια του «πλεονασμού» (redundancy) όπου η ίδια πληροφορία αναφέρεται σε παραπάνω από ένα σημείο μέσα σε ένα μήνυμα λειτουργεί ως βοηθητικό μέσο στη μείωση του «θορύβου». Ένα μέρος του μηνύματος που μπορεί να χαθεί λόγω «θορύβου», μέσω του «πλεονασμού» μπορεί να προβλεφθεί βάσει των υπολοίπων συμπληρωματικών στοιχείων του μηνύματος. Τον ρόλο του πλεονασμού συνήθως επιτελούν μια μουσική η οποία μας προδιαθέτει για τη σκηνή που διαδραματίζεται σε ένα έργο και τα διάφορα ηχητικά και οπτικά εφέ, η επικέντρωση της εικόνας σε συγκεκριμένα πλάνα κλπ. Ο πλεονασμός λειτουργεί ως μέσο μείωσης της επίδρασης του «θορύβου». «Για να γίνει εφικτή η επικοινωνία ο «πλεονασμός» που δημιουργείται σε ένα μήνυμα πρέπει να είναι αυξημένος σε αναλογία με το «θόρυβο» του καναλιού. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα και για δύσκολα η μη οικεία μηνύματα»⁷⁸.

Εφαρμόζοντας την ίδια αναλογία της κώφωσης ως «θόρυβο», θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι κωφοί δε μπορούν να αντιληφθούν όλα τα τεχνάσματα του «πλεονασμού», όπως τη μουσική και τα ηχητικά εφέ, εν τούτοις μπορούν να χρησιμοποιήσουν ορισμένα στοιχεία του για να αναπληρώσουν σε κάποιο βαθμό τις ακουστικές πληροφορίες του τηλεοπτικού μηνύματος και συγκεκριμένα τα οπτικά τεχνάσματα αφού μόνο αυτά μπορούν να επικαλεστούν. Προσπαθούν να δουν και να παρατηρήσουν όσα πιο πολλά πράγματα μπορούν. Για παράδειγμα στα δελτία ειδήσεων, με τα αντίστοιχα ρεπορτάζ για κάθε θέμα, η εικόνα πολλές φορές συνοδεύεται και από γραπτές πληροφορίες μέσω των υπέρτιτλων, όπου αναγράφεται ο τόπος, το γεγονός, η «φράση-κλειδί» της είδησης, μαγνητοφωνημένες δηλώσεις που βγαίνουν με τη μορφή κειμένου. Όλα αυτά βοηθούν τους κωφούς να εξάγουν κάποιο γενικό νόημα για το πλαίσιο του θέματος, χωρίς όμως αυτό να αποτελεί πλήρη αποκατάσταση της επικοινωνίας. Δίνει όμως ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο ο κωφός «μαντεύει» την είδηση.

⁷⁸ Morgan, J., Welton, P., (1992), ο.π., σ.25

2. Χειλεανάγνωση

Η χειλεανάγνωση είναι ο όρος που περιγράφει την ανάγνωση των κινήσεων των χειλιών για την καλύτερη κατανόηση του προφορικού λόγου. Οι κωφοί καταφεύγουν στη χειλεανάγνωση σε μόνιμη βάση κατά τη διαπροσωπική επικοινωνία με ακούοντες και κυρίως με αυτούς που δε γνωρίζουν τη νοηματική γλώσσα. Η διαδικασία αυτή είναι περισσότερο γνωστικά απαιτητική από την απλή καθημερινή επικοινωνία μεταξύ δύο ακουόντων. Το οπτικό ερέθισμα και μόνο για την αποσαφήνιση της πληροφορίας που παρέχεται από τον προφορικό λόγο δεν είναι επαρκές γιατί η ορατότητα των φωνημάτων του λόγου κυμαίνεται σε μικρά επίπεδα (από 10-25%)⁷⁹. Απαραίτητες προϋποθέσεις για τη χειλεανάγνωση είναι η πρόσωπο με πρόσωπο οπτική επαφή, η καθαρή εκφορά και άρθρωση του λόγου με ευκρινείς κινήσεις των χειλιών και μια ταχύτητα ομιλίας ικανή για οπτική αποκωδικοποίηση. Η χειλεανάγνωση διευκολύνεται όταν ο λόγος πλαισιώνεται από εκφράσεις προσώπου που υποδηλώνουν συναισθήματα...

Το ποσοστό κατανόησης του προφορικού λόγου από ένα κωφό χειλεαναγνώστη εξαρτάται επιπλέον και από τη δική του ικανότητα αποκωδικοποίησης του οπτικού ερεθίσματος κίνησης των χειλιών μετατρέποντάς το σε λέξεις ή έννοιες, γεγονός που προϋποθέτει υψηλά επίπεδα μνημονικής ικανότητας. Για το λόγο αυτό τα ποσοστά κατανόησης μέσω χειλεανάγνωσης διαφέρουν από άτομο σε άτομο. Το ποσοστό κατανόησης εξαρτάται από τις συναφείς πληροφορίες που διαθέτει για το επικοινωνιακό μήνυμα. Το ποσοστό αυτό μέσω χειλεανάγνωσης δεν ξεπερνά το 45%⁸⁰.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η χειλεανάγνωση αποτελεί ένα βοηθητικό μέσο αλλά δεν είναι ικανή συνθήκη για την εξ' ολοκλήρου αποκατάσταση της επικοινωνίας και εξαρτάται περισσότερο από ατομικούς γνωστικούς παράγοντες και όχι μόνο από τα επίπεδα απώλειας ακοής. Ενδεικτικό παράδειγμα ως προς αυτό, αποτελεί ένας κωφός που προσπαθεί να κάνει χειλεανάγνωση σε έναν παρουσιαστή στην τηλεόραση, όπου η τηλεοπτική ομιλία είναι γρήγορη και μη επαναλαμβανόμενη. Η δυσκολία εντείνεται όταν υπάρχουν παράθυρα, αφού το είδωλο του ομιλητή είναι μικρό.

⁷⁹Περισσότερες πληροφορίες για τη χειλεανάγνωση στους κωφούς βλέπε: Rönnerberg, J., Samuelsson, S., Lyxell, B. (1998). Conceptual constraints in sentence-based lip-reading in the hearing-impaired. In Campbell, Dodd, Burnham (Eds.), *Hearing by Eye II* (pp.143-153). London: Psychology Press, σ.143-153, όπου βασίστηκε και η παρουσίαση.

⁸⁰ Rönnerberg, J., Samuelsson, S., Lyxell, B. (1998), ο.π., σ.144

3. Υποτιτλισμός

Ο υποτιτλισμός αφορά τη μετατροπή του λόγου των οπτικοακουστικών ΜΜΕ σε γραπτό κείμενο στο κάτω μέρος της οθόνης. Στην Ελληνική τηλεόραση όπου και μας απασχολεί εδώ, ο υποτιτλισμός χρησιμοποιείται κυρίως εξυπηρετώντας τη μετάφραση του ξενόγλωσσου τηλεοπτικού περιεχομένου: ταινίες, ντοκιμαντέρ, συνεντεύξεις, ομιλίες, σειρές κλπ. Αυτό αποτελεί βοηθητικό παράγοντα για το κοινό που μπορεί να παρακολουθεί μία ποικιλία ξενόγλωσσων προγραμμάτων μεταφρασμένο στη δική του γλώσσα. Με αυτόν τον τρόπο το τηλεοπτικό Μέσο αυξάνει την πολυμέρειά του ως προς το είδος των παρεχομένων προγραμμάτων στοχεύοντας στην κάλυψη περισσότερων ικανοποιήσεων του τηλεοπτικού κοινού σε προϊόντα που η εγχώρια παραγωγή δεν επαρκεί να καλύψει για πολλούς - και κυρίως για οικονομικούς - λόγους.

Στην ελληνική πραγματικότητα ο υποτιτλισμός έχει επικρατήσει ουσιαστικά της μεταγλώττισης που κυριαρχεί στις Ευρωπαϊκές χώρες και η οποία εδώ χρησιμοποιείται κυρίως στα παιδικά προγράμματα και σε ορισμένες καθημερινές σειρές. Η μεταγλώττιση στη χώρα μας δεν έχει πάρει μεγάλη έκταση. Αυτό συμβαίνει πιθανότατα λόγω του αυξημένου οικονομικού κόστους σε σχέση με τον υποτιτλισμό, που έχει χαμηλότερο κόστος.

Όσον αφορά στους κωφούς και σύμφωνα με όσα είπαμε παραπάνω είναι λογικό να συμπεράνουμε ότι ο υποτιτλισμός είναι το κατ' εξοχήν βοηθητικό μέσο για την πρόσβασή τους στο τηλεοπτικό περιεχόμενο δίνοντάς τους τη δυνατότητα να το κατανοήσουν και όχι να το συμπεράνουν. Συνδυάζοντας την πληροφορία της εικόνας και του λόγου αντιλαμβάνονται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το τηλεοπτικό μήνυμα στην ολότητά του. Χωρίς συνεχόμενη πρόσβαση στις εναλλαγές του λόγου και των παραγωγιστικών στοιχείων, οι κωφοί μπορεί να παρερμηνεύσουν τη σημασιολογία της τηλεόρασης⁸¹. Οι μικρές προτάσεις που ακολουθούν κάθε φορά την εικόνα μπορούν να αναγνωστούν και το νόημα να γίνει κατανοητό πιο εύκολα σε σχέση με ένα ενιαίο κείμενο χωρίς συνεχείς εικονικές παραπομπές όπως αυτά που παρέχονται από τα έντυπα ΜΜΕ⁸². Βέβαια το αναγνωστικό επίπεδο και η γλωσσική ικανότητα σχετίζονται και εδώ με την κατανόηση και τη συνέχιση της παρακολούθησης του τηλεοπτικού προγράμματος. Έρευνες στην εκπαίδευση έχουν αποδείξει ότι τα υποτιτλισμένα

⁸¹ Fels, D.(2002) Accessible Digital Media. *Lecture Notes on Computer Science*, 2398, p.305

⁸² Jelinek Lewis, M., Jackson, D., (2001), ο.π. σ.52.

προγράμματα βοηθούν τους κωφούς μαθητές να αναπτύξουν το αναγνωστικό τους επίπεδο και να κατανοήσουν τη σύνταξη της ομιλούμενης γλώσσας⁸³. Παρόλο που οι υπότιτλοι παραμένουν για λίγο στην οθόνη και εναλλάσσονται συνεχώς, το σύνολο της πληροφορίας φτάνει τελικά στον αποδέκτη, αφού το περιεχόμενο του όλου μηνύματος πλαισιώνεται και από την εικόνα που είναι συνεκτικά συνδεδεμένη με το λόγο. Μάλιστα οι Jelinek Lewis και Jackson (2001), επιβεβαιώνοντας και παλαιότερες έρευνες, διαπίστωσαν, έπειτα από πειράματα σε κωφούς μαθητές ηλικίας από 8 έως 20 ετών, ότι ο συνδυασμός εικόνας και υπότιτλου αποτελεί καλύτερο τρόπο κατανόησης από το να διαβάζουν άλλες μορφές κειμένων⁸⁴. Είναι φανερό ότι ο τρόπος των κωφών για καλύτερη κατανόηση του νοήματος δεν είναι να διαβάζουν στήλες εφημερίδων αλλά σειρές υποτιτλισμένων κειμένων σε συνδυασμό με την εικόνα.

Ο υποτιτλισμός έχει χρησιμοποιηθεί ως ειδικό βοηθητικό μέσο για την πρόσβαση των κωφών στην τηλεόραση σε πολλές χώρες του δυτικού κόσμου και έχει αναπτύξει πάρα πολλές μορφές ανάλογα με τις τεχνολογικές δομές κάθε χώρας, όπως θα δούμε σε παρακάτω κεφάλαιο (Κεφ. 7).

⁸³ Jelinek Lewis, M., Jackson, D., (2001), ο.π., σ.51.

⁸⁴ Jelinek Lewis, M., Jackson, D., (2001), ο.π., σ.50.

Κεφάλαιο Τέταρτο

Προσδιορισμός των Κωφών

ως Τηλεοπτικό Κοινό

Ένα βασικό πεδίο στη θεωρία για τα ΜΜΕ είναι η διερεύνηση της έννοιας του κοινού, του αποδέκτη των μηνυμάτων των ΜΜΕ. Σύμφωνα με τη θεωρία που έχει αναπτυχθεί από το 1950 και μετά, υπάρχει μια ρευστότητα ως προς την έννοια του κοινού. Το κοινό πλέον δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μια αδιαφοροποίητη μάζα, δε μπορούμε να μιλήσουμε για ένα μαζικό κοινό, αλλά υπάρχουν πολλές διαφορετικές κατηγορίες στις οποίες υπάγονται τα άτομα, ανάλογα με τα επικοινωνιακά προϊόντα που καταναλώνουν. Το κάθε άτομο δεν ανήκει αποκλειστικά σε μια κατηγορία, αλλά οι γενικότερες προτιμήσεις του ως προς συγκεκριμένα μέσα, την επιλογή θεματικών και η χρήση που κάνουν στα διάφορα Μέσα, μπορούν να το ταξινομήσουν ταυτόχρονα σε πολλές ομάδες κοινού⁸⁵. «Η χρήση των μέσων συνιστά μια κοινωνική δραστηριότητα, η οποία ενσωματώνεται στην καθημερινή ζωή και άρα στη ζωή πολλών κοινωνικών ομάδων στις οποίες ανήκουν πολλοί άνθρωποι»⁸⁶.

Ο McQuail μιλά για το διττό χαρακτήρα της σχέσης του κοινού με τα ΜΜΕ. Το κοινό διαμορφώνεται μέσω των περιεχομένων που παρέχουν τα ΜΜΕ αλλά και από τη κοινωνική κατηγοριοποίηση των μελών του κοινού που καταναλώνουν τα μηνύματα των Μέσων. Δημιούργησε μια γενική τυπολογία για σχηματισμό τεσσάρων τύπων κοινού των ΜΜΕ, που εξαρτώνται από τη διττή σχέση. Στην περίπτωση όπου οι κατηγορίες του κοινού δημιουργούνται από το διαθέσιμο περιεχόμενο των ΜΜΕ, ο McQuail ορίζει δύο βασικούς τύπους ομάδων: (α) την ομάδα οπαδών (fan group), ή τις ομάδες με παρόμοιες πολιτιστικές προτιμήσεις που επιλέγουν πχ. ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα και, (β) το κοινό του καναλιού ή του μέσου (Channel or medium audience) που αφορά άτομα που χρησιμοποιούν κατά κύριο λόγο ένα συγκεκριμένο μέσο (πχ. συγκεκριμένο κανάλι, εφημερίδα κλπ).

⁸⁵ Παπαθανασόπουλος, Σ.(2000), ο.π., σελ 17-21

⁸⁶ Μακ Κουέλ, Ντ. (1997), ο.π., σ.466

Το κοινό που προκύπτει από την πρόθεση των ίδιων των ατόμων και όχι από τα ΜΜΕ, μπορεί να οριστεί βάσει δύο άλλων τύπων: (α) το κοινό ως κοινωνική ομάδα και, (β) το κοινό που αναζητά την ικανοποίηση από τα ΜΜΕ. Ο τύπος του κοινού ως *κοινωνική ομάδα (social group)* αναφέρεται στην ήδη υπάρχουσα κατηγοριοποίηση των κοινωνικών ομάδων που έχουν κοινή συνείδηση ταυτότητας, στόχους και επιδιώξεις (όπως τα μέλη μιας μειονότητας). Είναι συνήθως σταθερό ως προς τη σύνθεση και τις επιδιώξεις του μέσα στο χρόνο. Το κοινό που αναζητά *ικανοποίηση από το περιεχόμενο των ΜΜΕ (gratification set)* αποτελείται από άτομα που έχουν κάποιον κοινό ατομικό σκοπό ή και την εκπλήρωση αναγκών για ενημέρωση ή κάποιας συναισθηματικής ανάγκης⁸⁷.

Βέβαια, όπως σημειώνει ο Mc Quail, οι σχέσεις ΜΜΕ και κοινού δεν υπόκεινται σε τόσο αδρές κατηγοριοποιήσεις, αφού με την σημαντική επιρροή των Μέσων στην καθημερινή μας ζωή είναι δύσκολο να διαχωρίσει κανείς τί από τις προτιμήσεις και τις ανάγκες του πηγάζει από το ίδιο το άτομο και τί εξαρτάται άμεσα από το περιεχόμενο των ΜΜΕ. Η σχέση του κοινού με τα ΜΜΕ είναι μια πολύπλοκη διαδικασία που εξαρτάται κάθε φορά από πολλούς κοινωνικούς, πολιτισμικούς και οικονομικούς παράγοντες.

Κάνοντας μια προσπάθεια να ορίσουμε τους κωφούς ως κοινό, θα πρέπει να διαχωρίσουμε τις εκάστοτε ατομικές προτιμήσεις από τα κοινά χαρακτηριστικά των ατόμων που συνθέτουν την κοινότητα των Κωφών ως προς τη σχέση τους με τα ΜΜΕ. Είναι προφανές ότι όσον αφορά στο περιεχόμενο των Μέσων οι ατομικές προτιμήσεις δεν είναι δυνατόν να περιγραφούν και να αποτελέσουν μια ενιαία κατηγορία, αφού ο κάθε άνθρωπος αναπτύσσει τα δικά του ενδιαφέροντα σύμφωνα με τα προσωπικά του κριτήρια. Εντούτοις, οι κωφοί ανεξάρτητα με το περιεχόμενο του εκάστοτε μηνύματος που εκπέμπεται από τα ΜΜΕ, μπορούν να οριστούν ως κοινό βάσει των χαρακτηριστικών κοινών εμπειριών τους (που τους συνιστούν μειονότητα). Για την τηλεόραση αυτό συμπυκνώνεται στην έννοια της δυσχερούς πρόσβασης λόγω της κώφωσής τους και του διαφορετικού επικοινωνιακού συστήματος που έχουν αναπτύξει, τη νοηματική γλώσσα, μια διαφορετική γλώσσα από αυτή που χρησιμοποιούν τα ΜΜΕ. Υπό αυτό το πρίσμα μπορούν να θεωρούν ως κοινωνική ομάδα με κοινό στόχο την

⁸⁷ Μακ Κουέιλ, Ντ., (1997), ο.π., σ.441-443

πρόσβαση στην πληροφορία της τηλεόρασης για την εκπλήρωση των ενημερωτικών και ψυχαγωγικών αναγκών τους, με τις μετέπειτα ατομικές προτιμησιακές διαφοροποιήσεις.

Σύμφωνα με ένα μοντέλο για τη διαδικασία σχηματισμού των διαφορετικών ομάδων κοινού, οι προτιμήσεις συνδέονται με το κοινωνιοπολιτισμικό του πλαίσιο, τις υπάρχουσες επιλογές των προγραμμάτων όπου το κοινό επιλέγει βάσει του διαθέσιμου χρόνου του τη δεδομένη στιγμή, από το βαθμό γνώσης των εναλλακτικών λύσεων προσφερόμενων προγραμμάτων και από το τηλεοπτικό περιεχόμενο που προβάλλεται τη δεδομένη στιγμή. Από την πλευρά του Μέσου η επιλογή περιορίζεται σε αυτό που το Μέσο έχει επιλέξει να προσφέρει και που ενδεχομένως διαμορφώνει βάσει της εμπορικής πολιτικής του⁸⁸.

Οι κωφοί για την επιλογή της παρακολούθησης ενός τηλεοπτικού προγράμματος εξαρτώνται άμεσα από τη διαθεσιμότητα ενός προσβάσιμου σε αυτούς μήνυμα. Άρα το αρχικό κριτήριό τους είναι η δυνατότητα πρόσβασης και δευτερευόντως η επιλογή λόγω ποιοτικής αξιολόγησης και του χρόνου που μπορούν να αφιερώσουν στην παρακολούθηση. Με άλλα λόγια η διαθεσιμότητα του κωφού τηλεθεατή εξαρτάται σημαντικά από τη διαθεσιμότητα του προσβάσιμου προγράμματος γι αυτόν, και αυτό είναι το βασικό στοιχείο που καθορίζει την τηλεοπτική του επιλογή. Η επιλογή παρακολούθησης μειώνεται σημαντικά σε σχέση με μέλη του κοινού που δεν έχουν απώλεια ακοής.

Το περιορισμένο προσβάσιμο πεδίο δεν θα ήταν προβληματικό στην περίπτωση που υπήρχε μια ομοιόμορφη κατανομή πρόσβασης σε όλα τα είδη του τηλεοπτικού περιεχομένου.

Εδώ θα πρέπει να κάνουμε μια παραδοχή και να διαχωρίσουμε το πρόγραμμα των καναλιών σε ψυχαγωγικό και ενημερωτικό⁸⁹, εξαιρώντας τις διαφημίσεις, που δεν θα μας απασχολήσουν στην παρούσα εργασία, χωρίς αυτό να θέλει να παραγνωρίσει τη σημασία τους. Λέγοντας ενημερωτικά προγράμματα εννοούμε, εκτός από τις ειδήσεις, όλες τις

⁸⁸ Μακ Κουέιλ, Ντ. (1997), ο.π., σ.462-63

⁸⁹ Βέβαια η ψυχαγωγική διάσταση ενυπάρχει σε τις περισσότερες ενημερωτικές εκπομπές, κυρίως της ειδήσεις λόγω του δραματοποιημένου τρόπου που αυτές παρουσιάζονται. Όπως παρατηρεί ο Παπαθανασόπουλος, τα κανάλια για να συγκρατήσουν τους θεατές στους δέκτες τους υποβαθμίζουν την ενημερωτική και επιμορφωτική αξία των προγραμμάτων προσθέτοντας στοιχεία ψυχαγωγίας. Έτσι δημιουργούν νέους τύπους ενημέρωσης (ενημερω-ψυχαγωγία) και επιμόρφωσης (επιμορφω-ψυχαγωγία). Παπαθανασόπουλος, Σ. (1997), ο.π., σ.43

εκπομπές που πραγματεύονται ενημερωτικά θέματα, όπως συνεντεύξεις, εκπομπές λόγου, πάνελ συζητητών, ιατρικές εκπομπές, και ορισμένα ντοκιμαντέρ. Μιλώντας για ψυχαγωγικό πρόγραμμα εννοούμε όλες τις ελληνικές και ξένες σειρές και ταινίες, τα ντοκιμαντέρ, τις εκπομπές ελαφρού περιεχομένου που προβάλλονται στα κανάλια.

Επιστρέφοντας, στην περίπτωση που η πρόσβαση στα δύο περιεχόμενα πληρούσε μια αρμονική αναλογία θα μπορούσαμε να προσομοιάσουμε το κοινό των κωφών με το κοινό ενός απομακρυσμένου χωριού που έχει πρόσβαση σε λιγότερα τηλεοπτικά κανάλια από αυτά που διατίθενται στις πόλεις. Όμως μια τέτοια υπόθεση δεν ευσταθεί για το κοινό των κωφών, αφού το προσβάσιμο σε αυτούς περιεχόμενο δεν είναι καταναυπημένο ομοιόμορφα ανάλογα με το είδος του προγράμματος.

Το ενημερωτικό μέρος της ελληνικής τηλεόρασης μεταδίδεται κατά κύριο λόγο στην ελληνική γλώσσα, όπως άλλωστε είναι λογικό. Ο κωφός όμως από το ενημερωτικό κομμάτι δεν μπορεί να προσλάβει την ηχητική πληροφορία και κυρίως το λόγο. Η μόνη πλήρης μορφή ενημέρωσης που μπορεί να πάρει από τα τηλεοπτικά κανάλια είναι τα δελτία της ελληνικής νοηματικής γλώσσας, ένα δελτίο αποκλειστικά φτιαγμένο γι αυτόν, που θα αναλυθεί στη συνέχεια της εργασίας. Στο υπόλοιπο ενημερωτικό πρόγραμμα ο κωφός αποσπά πληροφορίες μόνο από την εικόνα, τις γραπτές πληροφορίες που ενίοτε την πλαισιώνουν και από τη χειλεανάγνωση. Όπως είδαμε παραπάνω τα στοιχεία αυτά δεν μπορούν να αντικαταστήσουν επαρκώς την ακουστική πρόσβαση στην πληροφορία. Δημιουργούν όμως ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο ο κωφός βγάζει ένα νόημα για την είδηση. Ο κωφός καταλαβαίνει πάνω-κάτω τί συμβαίνει, αλλά δεν μπορεί να διαχειριστεί την πληροφορία κριτικά. Δεν μπορεί να αναπτύξει ασφαλή γνώμη γι' αυτό που βλέπει, ή ακόμα να διασταυρώσει την πληροφορία που διάβασε στην εφημερίδα, στο βαθμό που είναι σε θέση να το κάνει ένας ακούοντας που θα λάβει την πληροφορία από διαφορετικά Μέσα.

Σε περίπτωση απουσίας γραπτών αναφορών, όπως συμβαίνει στις περισσότερες ενημερωτικές εκπομπές, talk shows, συνεντεύξεις, η πληροφορία που δίνεται από την εικόνα είναι τα πρόσωπα που συμμετέχουν στην εκπομπή και οι διαθέσεις του κάθε συμμετέχοντα που φαίνονται από την κίνηση και τις εκφράσεις του. Η προσπάθεια για χειλεανάγνωση σε περισσότερο από ένα άτομα, που δεν εμφανίζονται κατ' αποκλειστικότητα στο πλάνο, αλλά ομιλούν πολλές φορές όλοι μαζί και τα πρόσωπά

τους φαίνονται από διαφορετικές γωνίες είναι πολύ δύσκολη. Βλέπουμε λοιπόν ότι στο ενημερωτικό κομμάτι της τηλεόρασης - ως έχει - οι κωφοί έχουν μειωμένη πρόσβαση.

Από την άλλη, στο ψυχαγωγικό μέρος της ελληνικής τηλεόρασης υπάρχει προσβάσιμο υλικό από υποτιτλισμένες ταινίες, σειρές, ντοκιμαντέρ κλπ. Για αυτά ο κωφός μπορεί να αναπτύξει αξιολογικά κριτήρια που θα καθορίσουν την επιλογή της παρακολούθησης. Ωστόσο χάνει ένα σημαντικό ποσοστό του ψυχαγωγικού περιεχομένου των ελληνικών καναλιών που αφορά στα ελληνικά ψυχαγωγικά προγράμματα. Τον τελευταίο καιρό παρατηρείται μια αύξηση των ελληνικών παραγωγών σε ψυχαγωγικά προγράμματα και ιδιαίτερα σε ελληνικές σειρές, που σημαίνει ότι υπάρχει μια βαθμιαία αντικατάσταση των υποτιτλισμένων προγραμμάτων.

Τα θέματα αυτά απασχόλησαν την έρευνα και εκεί θα τα αναλύσουμε περαιτέρω.

Κεφάλαιο Πέμπτο

Χρήσεις και Ικανοποιήσεις των Μέσων

Οι θεωρήσεις για τις χρήσεις των Μέσων και τις ικανοποιήσεις που λαμβάνονται κατά τη χρήση τους (uses & gratifications), αναφέρονται στη χρήση που κάνουν τα άτομα στα Μέσα και στους λόγους που τα ωθούν σε αυτή. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ενεργητική στάση του δέκτη, ο οποίος διαχειρίζεται το περιεχόμενο των Μέσων με σκοπό την ικανοποίηση των αναγκών του. Από την αρχή της δημιουργίας της η θεώρηση αυτή «...ασχολείται: 1) με τις κοινωνικές και ψυχολογικές καταβολές των 2) αναγκών που δημιουργούν, 3) προσδοκίες από τα μέσα και τις άλλες πηγές πράγμα που οδηγεί σε 5) διαφορετικά σχήματα στην έκθεση των μέσων (ή εμπλοκή σε άλλες δραστηριότητες) που έχουν ως αποτέλεσμα την 6) ανάγκη ικανοποίησης και 7) άλλες επιπτώσεις εκ των οποίων κάποιες ενδέχεται να είναι ακούσιες»(Katz, Blumler και Gurevitch, 1974)⁹⁰.

Ο άνθρωπος με την επιλεκτική χρησιμοποίηση των ΜΜΕ αποσκοπεί σε κάποιο όφελος που έγκειται στην ικανοποίηση κάποιων αναγκών του⁹¹. Στις αρχές του 1970 η έρευνα στράφηκε στα κίνητρα των μελών του κοινού για τη χρήση των Μέσων, δημιουργώντας μία τυπολογία αναγκών τις οποίες ζητούν να ικανοποιήσουν οι άνθρωποι. Αυτές είναι: 1. Γνωστικές ανάγκες (αναζήτηση πληροφόρησης και γνώσης). 2. Συναισθηματικές ανάγκες (αναζήτηση συγκίνησης, ευχαρίστησης). 3. Ανάγκες προσωπικής ολοκλήρωσης (ισχυροποίηση αξιοπιστίας, σταθερότητα και θέση στην κοινωνία). 4. Κοινωνικές ανάγκες ολοκλήρωσης (ισχυροποίηση επαφής με οικογένεια και φίλους). 5. Ανάγκες εκτόνωσης της έντασης (απόδραση από δύσκολες και έντονες καταστάσεις)⁹².

Η προσέγγιση των χρήσεων και ικανοποιήσεων σχετίζεται κυρίως με τις κοινωνικές και ψυχολογικές μεταβλητές που ωθούν στη διαφορετική χρήση των μέσων. Κατά την κοινωνικοποίηση, σύμφωνα με τον Maltzeke, υπάρχουν τρεις αιτιώδεις

⁹⁰ Παπαθανασόπουλος, Σ.(2000). σ.24

⁹¹ Maltzeke, G. (1991). *Θεωρίες της Μαζικής Επικοινωνίας*. Εισαγωγή, μετάφραση, επιμέλεια Περσεφόνη Ζερή, Αθήνα: Παπαζήση, σ.47

⁹² Παπαθανασόπουλος, Σ., (2000), ο.π., σ.27-28.

παράγοντες που σχετίζονται με την ύπαρξη κάποιων κοινωνικών αναγκών ή προβλημάτων. Αυτοί είναι το εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο, τα βιολογικά και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά βάσει της φυσιολογίας, καθώς και οι ανθρώπινες βασικές ανάγκες. Μέσω των ιδίων αυτών παραγόντων προκύπτουν δυνατότητες για την ικανοποίηση αυτών των αναγκών και τη λύση των προβλημάτων. Η κατάλληλη χρήση των Μέσων είναι ένας τρόπος επίλυσης των προβλημάτων αυτών και ικανοποίησης των αναγκών του ατόμου⁹³. Οι περισσότερες προσεγγίσεις των χρήσεων και ικανοποιήσεων εμπεριέχουν στο σκεπτικό τους και την αναζήτηση ικανοποίησης και την απόκτηση ικανοποίησης από τα Μέσα. Η σχέση αυτή εμπεριέχει την έννοια της προσδοκίας. Χαρακτηριστικό είναι το μοντέλο των Palmgreen και Rayburn (1985) που διακρίνει την αναζήτηση της ικανοποίησης (προσδοκία) και την απόκτησή της (ικανοποίηση)⁹⁴. Ο Shram το 1954 είχε πει ότι αυτό που καθορίζει το τί θα επιλέξει να παρακολουθήσει το άτομο εξαρτάται «από το επίπεδο ανταμοιβής (ικανοποίησης) που αυτοί προσδοκούν από ένα Μέσο ή μήνυμα σε σχέση με την προσπάθεια που απαιτείται για να διασφαλίσουν αυτή την επιλογή»⁹⁵. Η ικανοποίηση θεωρείται κίνητρο για την παρακολούθηση, που όμως δεν εννοεί ότι αναπροσαρμόζεται κάθε φορά. Αντίθετα η επιλογή ενός Μέσου ή ενός περιεχομένου επηρεάζεται από την προηγούμενη επαφή του ατόμου με αυτό, και η προσδοκία για ικανοποίηση σχετίζεται με την παρελθούσα εμπειρία που κάνει το βαθμό ικανοποίησης αναμενόμενο. Σε αυτό το σκεπτικό έγκειται η θεώρηση της «προσδοκίας – αξίας» των Palmgreen και Rayburn που λέει ότι «η συνεχής αναζήτηση ικανοποίησης ενός μέλους του κοινού από ένα Μέσο διαμορφώνει θετικές ή αρνητικές αξιολογήσεις για το Μέσο»⁹⁶ πράγμα που αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την επιλογή του Μέσου και στην περίπτωση μας την επιλογή του τηλεοπτικού προγράμματος.

Η έρευνα θα διερευνήσει την προσδοκία των κωφών για το τηλεοπτικό περιεχόμενο και το βαθμό ικανοποίησης που εισπράττουν.

⁹³ Maltzeke, G., 1991, ο.π., σ.53

⁹⁴ Μακ Κουεϊλ, Ντ. (1997), ο.π., σ.463

⁹⁵ Παπαθανασόπουλος, Σ. (2000), ο.π., σ.35

⁹⁶ Παπαθανασόπουλος, Σ. (2000), ο.π., σ. 36

Η Υπόθεση του Κενού Γνώσης (Knowledge Gap)

Η θεώρηση αυτή αναφέρεται στην επίδραση των ΜΜΕ σε σχέση με το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των μελών του κοινού. Μεταξύ ατόμων με χαμηλή και υψηλή κοινωνικοοικονομική θέση δημιουργούνται γνωστικά κενά κατά την αυξανόμενη ροή της πληροφόρησης. Η έρευνα για την υπόθεση του γνωστικού κενού για τη μαζική επικοινωνία έχει αναδείξει συσχετιστικές και αιτιακές σχέσεις μεταξύ, της γνώσης, του εκπαιδευτικού επιπέδου, του βαθμού έκθεσης στα Μέσα, της προσοχής, του ενδιαφέροντος, της σημασίας του μηνύματος και της χρήσης διαφόρων μέσων από τα μέλη του κοινού. Ο Rogers παρατηρεί ότι για το κενό δεν ευθύνεται μόνο η μαζική επικοινωνία, αλλά τα ίδια αποτελέσματα μπορούν να αναδυθούν και κατά τη μη μεσοποιημένη επικοινωνία⁹⁷.

Οι κωφοί ως «πληροφοριακά φτωχού» έχουν κενά γνώσης για πολλά ζητήματα της κοινωνικής πραγματικότητας. Τα κενά αυτά προσπαθούν να καλύψουν τα Σωματεία, κάνοντας συχνά παρουσιάσεις για διάφορα θέματα που θεωρούνται άμεσης προτεραιότητας, όπως νομοθετικές ρυθμίσεις που αφορούν τους κωφούς, ιατρικά θέματα όπως το AIDS και η καρδιοπάθεια, οικονομικά όπως ενημέρωση για το ευρώ, για τη φορολογία. Επίσης τα σωματεία καλούνται να καλύψουν κενά γνώσης και σε άλλους τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας, όπως η θρησκεία. Το σωματείο Προφήτης Ζαχαρίας τελεί τη Κυριακάτικη λειτουργία με ταυτόχρονη μετάφραση στη νοηματική.

Οι θεωρήσεις των γνωστικών κενών θεωρούν ότι τα ΜΜΕ μπορούν να συμβάλλουν στην κάλυψη κενών γνώσης. Άλλες απόψεις πιστεύουν το αντίθετο, ότι τα γνωστικά κενά ενισχύονται λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης στη μετάδοση της πληροφορίας. Οι θεωρίες για τα κενά γνώσης έως τώρα δεν έχουν ασχοληθεί με την γνωστική πρόσβαση ή την ικανότητα στη διαδικασία της πληροφόρησης και ιδιαίτερα για την τηλεόραση, που έχει θεωρηθεί ένα μέσο χαμηλής εμπλοκής, εκτός των άλλων

⁹⁷ Μακ Κουεϊλ, Ντ., Βιντάλ Σ. (2001), ο.π., σ.163

επειδή ο θεατής δεν απαιτείται να καταβάλλει κάποια ιδιαίτερη διανοητική προσπάθεια⁹⁸.

Παρόλα αυτά, πρόσφατες έρευνες κατέδειξαν ότι η παρακολούθηση τηλεόρασης δεν είναι μια απλή διαδικασία, λόγω του πολύπλοκου οπτικοακουστικού μηνύματος και των αποσπαστών του «θορύβου»⁹⁹. Πόσο μάλλον όταν η εγγενής πρόσβαση είναι περιορισμένη.

⁹⁸ Παπαθανασόπουλος, Σ. (1997), ο.π., σ. 42

⁹⁹ Grabe, E., et al. (2000). Access to negatively arousing news, an experimental investigation of the knowledge gap. *Communication Research*, 27 (1), p5.

Πρόσβαση των Κωφών στην Τηλεόραση στο Εξωτερικό

Η καλύτερη δυνατή πρόσβαση στην τηλεόραση για τους κωφούς γίνεται μέσω υποτίτλων και εκπομπών στη Νοηματική Γλώσσα. Ο υποτιτλισμός αποτελεί τη συνδρομή της τεχνολογίας για την διευκόλυνση της πρόσβασης. Οι εκπομπές στη νοηματική γλώσσα κάνουν ορατά τα πολιτισμικά στοιχεία της μειονότητας στην τηλεοπτική πραγματικότητα. Συνήθως οι εκπομπές αυτές είναι δελτία ειδήσεων που αποσκοπούν στην ενημέρωση των Κωφών για την επικαιρότητα στη δική τους γλώσσα. Στην περίπτωση που οι εκπομπές αυτές έχουν πιο ευέλικτη δομή, δίνουν τη δυνατότητα για προβολή και άλλων πλευρών της κουλτούρας των κωφών εκτός από τη γλώσσα, κάνοντας εμφανή την υποκουλτούρα στην υπόλοιπη κοινωνία.

Σε αρκετές χώρες του κόσμου η χρήση της τεχνολογίας έχει βοηθήσει σημαντικά την πρόσβαση των κωφών στην τηλεόραση. Οι οργανώσεις των Κωφών, ως άτυποι μηχανισμοί πίεσης, προσπαθούν συνεχώς να πραγματοποιήσουν τις διεκδικήσεις της μειονότητας για την ίση συμμετοχή στο τηλεοπτικό περιεχόμενο, σκοπεύοντας σε νομοθετικές ρυθμίσεις για την κρατική αλλά και την ιδιωτική τηλεόραση για την ικανοποίηση των αναγκών τους.

Οι τελικές παροχές ποικίλουν ανάλογα με τις ρυθμίσεις αυτές αλλά και τη οικονομική και οργανωτική δυνατότητα των οργανισμών των Κωφών να συμμετάσχουν κι αυτοί στην τηλεοπτική παραγωγή, αφού σε διάφορες χώρες έχουν ιδρυθεί τόσο κέντρα υποτιτλισμού για κωφούς όσο και εταιρίες παραγωγής ειδικών εκπομπών στη νοηματική γλώσσα. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα των ΗΠΑ, της Μ. Βρετανίας και της Σουηδίας που έχουν κατορθώσει μεγάλη ανάπτυξη στον τομέα αυτό.

Η τεχνολογία που χρησιμοποιείται για τη γραπτή μετατροπή του ήχου είναι κυρίως ο κρυφός υποτιτλισμός (closed captioning) που διαφοροποιείται από τον γνωστό σε εμάς υποτιτλισμό (subtitling) αφού δεν πρόκειται για μεταφραστικό μέσο από μια γλώσσα σε μια άλλη, αλλά από την εμφάνιση του λόγου σε γραπτή μορφή στην ίδια

γλώσσα¹⁰⁰. Όπως λέει και η ονομασία του, δεν βρίσκεται συνεχώς στην οθόνη αλλά εμφανίζεται κατ' επιλογήν του θεατή. Η εμφάνισή του γίνεται με δύο κυρίως τρόπους: είτε μέσω της υπηρεσίας teletext της τηλεόρασης (που εμφανίστηκε πρόσφατα), όπου με το πάτημα ενός κουμπιού στο τηλεχειριστήριο οι υπότιτλοι εμφανίζονται, είτε με την προσαρμογή ενός αποκωδικοποιητή στον τηλεοπτικό δέκτη, ο οποίος εμφανίζει τους υπότιτλους κατά την ενεργοποίησή του. Η υπηρεσία αυτή απαιτεί οργανωμένα κέντρα υποτιτλισμού και δακτυλογράφους ή στενογράφους που μεταφέρουν λόγο σε γραπτό κείμενο. Η διαφορά μεταξύ teletext και αποκωδικοποιητή είναι ότι στο teletext δεν απαιτείται κάποια ειδική συσκευή, αρκεί η τηλεόραση να διαθέτει τη λειτουργία αυτή. Ο αποκωδικοποιητής είναι ειδική συσκευή που αγοράζεται ξεχωριστά από τον τηλεοπτικό δέκτη (όπως για παράδειγμα οι αποκωδικοποιητές των συνδρομητικών καναλιών στην Ελλάδα), με εξαίρεση τις πρόσφατες εξελίξεις στις ΗΠΑ (όπου ο αποκωδικοποιητής ενσωματώθηκε στην τηλεοπτική συσκευή).

Ο υποτιτλισμός μπορεί να υπάρξει στην αναλογική και ψηφιακή τηλεόραση, διαφοροποιείται όμως υπέρ της τελευταίας λόγω της ανώτερης τεχνολογίας. Ο κρυφός υποτιτλισμός έχει φτάσει σε υψηλά επίπεδα εξειδίκευσης για την πιο ολοκληρωμένη κατανόηση του κωφού: λέξεις που εκφέρονται με έμφαση υπερτονίζονται, διαφορετικά χρώματα για κάθε ομιλούντα εμφανίζονται ή ο υποτιτλισμός βγαίνει στη μισή οθόνη ανάλογα τη θέση αυτού που μιλάει, παρουσιάζονται νύξεις για τις ηχητικές πληροφορίες (περιγραφή ύφους μουσικής ή ήχων, πχ. χτυπά η πόρτα), γραφικά, διαφορετικός χρωματισμός καθώς και άλλες δυνατότητες. Πολύ συχνά ο κρυφός υποτιτλισμός μιμνείται αρκετά στην όψη με τον μεταφραστικό¹⁰¹, ανάλογα με την τεχνολογία που χρησιμοποιεί η κάθε χώρα.

Επίσης υπάρχουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με το χρόνο υποτιτλισμού και μετάδοσης: υποτιτλισμός εκ των προτέρων (όπως γίνεται και στο γνωστό σε μας υποτιτλισμό), και υποτιτλισμός σε ταυτόχρονο με τη μετάδοση χρόνο (real time captioning).

¹⁰⁰ Jelinek Lewis, M., Jackson, D. (2001), ο.π., σ.43.

¹⁰¹ Kirkland, E. (1999). Evaluation of captioning features to inform development of digital television captioning capabilities. *American Annals of the Deaf*, 144 (3), 250-260.

Ας δούμε ξεχωριστά ορισμένα στοιχεία για την κατάσταση υποτιτλισμού, του ειδικού υποτιτλισμού και των προγραμμάτων στη νοηματική γλώσσα σε ορισμένες χώρες, όπου βρέθηκαν στοιχεία. Θα πρέπει εξ' αρχής να τονίσουμε ότι τα στοιχεία θα πρέπει να θεαθούν παράλληλα με τον πληθυσμό των κωφών και το βαθμό ανάπτυξης του κάθε κράτους:

A. Ευρώπη

Από μία εκτίμηση που έγινε το 1994 για τον πληθυσμό των κωφών στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης - εκτός της Ελλάδας - ο πληθυσμός των κωφών υπολογίζεται σε 3.419.000 κωφά και βαρήκοα άτομα σε συνολικό πληθυσμό 340.000.000 ατόμων (περίπου το 1% του συνολικού πληθυσμού)¹⁰².

Βέλγιο¹⁰³: Στο Φλαμανδικό Βέλγιο υπάρχει ο κανονικός υποτιτλισμός σε όλα τα ξενόγλωσσα έργα στα ιδιωτικά και κρατικά κανάλια. Τα κρατικά κανάλια (BRTN) έχουν υποτιτλισμό μέσω teletext που υποτιτλίζει το δελτίο ειδήσεων των 19:30 και το 1/3 του προγράμματός τους. Δεν υπάρχει κανένα πρόγραμμα στη νοηματική γλώσσα. Στο Γαλλόφωνο Βέλγιο, οι περισσότερες ταινίες είναι υποτιτλισμένες για όλους, αλλά όχι οι γαλλόφωνες. Το teletext δεν παρέχει υποτιτλισμό, αλλά η κρατική έχει σελίδες ειδικά για κωφούς. Η κρατική τηλεόραση (RTBF) παρέχει ένα ημίωρο δελτίο ειδήσεων την ημέρα με μετάφραση στη Γαλλική Νοηματική καθώς και 1 μηνιαίο πρόγραμμα με 3 επαναλήψεις που μεταδίδεται στη νοηματική γλώσσα με την επένδυση φωνής για την πρόσβαση των ακούντων. Παράγεται από το Κέντρο MME για Κωφούς που έχει συσταθεί και εργάζονται κωφοί και ακούντες. Η εκπομπή αυτή δημιουργείται και υποστηρίζεται οικονομικά από εθελοντές. Επίσης ένα τοπικό κανάλι των Βρυξελλών μεταφράζει στη νοηματική μια εκπομπή με τα νέα της εβδομάδας και τη μεταδίδει κάθε Σαββατοκύριακο (SLP, 1997). Παράλληλα το ¼ των παιδικών προγραμμάτων μεταφράζονται στη νοηματική και μεταδίδονται σε επανάληψη¹⁰⁴.

¹⁰² Omer, Z.(1995) Various statistics concerning the deaf. Στο www.zak.co.il/deaf-info/old/demographics.html

¹⁰³ Όλα τα στοιχεία για τις χώρες της Ευρώπης προέρχονται από το Πρόγραμμα για τις Νοηματικές Γλώσσες που πραγματοποίησε η Ευρωπαϊκή Ένωση Κωφών: European Union of Deaf-EUD, Sign Language Project (SLP, 1997), εκτός αν υπάρχει άλλη παραπομπή.

¹⁰⁴ EUD update (Μάρτιος 2001) Vol. 4 (10), www.eudnet.org/shownews

Δανία: Υποτιτλισμένα για όλους είναι όλα τα ξένα προγράμματα και πολλά Δανέζικα προγράμματα σε επαναλήψεις.

Η κρατική τηλεόραση έχει 9λεπτα δελτία ειδήσεων πέντε φορές την εβδομάδα, και ενημερωτικό-ψυχαγωγικό πρόγραμμα στη νοηματική γλώσσα διάρκειας 25 λεπτών τέσσερις φορές το μήνα. Εκπομπή για κωφούς ενήλικες υπάρχει μία φορά το μήνα, και εκπομπή για κωφά παιδιά μία φορά το μήνα (SLP, 1997).

Φινλανδία: Υποτιτλισμός για κωφούς από 10-20% του συνολικού προγράμματος. Υπάρχουν ειδήσεις στη νοηματική διάρκειας 5 λεπτών καθημερινά.(SLP, 1997)

Γαλλία: Υπάρχει υποτιτλισμός σε 3 κανάλια της Γαλλίας, που παρέχουν το 20% περίπου του προγράμματός τους υποτιτλισμένο¹⁰⁵. Επίσης στη νοηματική υπάρχει στο ένα κανάλι 3λεπτη καθημερινή ενημέρωση στη Νοηματική και μια εβδομαδιαία 25λεπτη εκπομπή(SLP, 1997).

Γερμανία: Υποτιτλισμένο είναι το 7% των προγραμμάτων των κρατικών καναλιών, μέσω teletext. Υπάρχει μια εκπομπή στη νοηματική σε κρατικό κανάλι που προβάλλεται 39 φορές το χρόνο. Από το 1997, ένα καλωδιακό κανάλι που έχει πρόσβαση σε 6 εκατομμύρια σπίτια παρουσιάζει δελτία ειδήσεων 2 σταθμών μεταφρασμένα στη Νοηματική γλώσσα (SLP, 1997).

Μ. Βρετανία: Η Μ. Βρετανία έχει το πιο οργανωμένο δίκτυο πρόσβασης στην τηλεόραση για τους κωφούς στην Ευρώπη. Ο υποτιτλισμός μέσω teletext λειτουργεί από τις αρχές του 1980. Έχει ιδρυθεί το Τηλεοπτικό Συμβούλιο Κωφών το οποίο εξασφαλίζει πολλούς από τους στόχους των κωφών στην πρόσβαση.

Από πλευράς υποτιτλισμού, έπειτα από νόμο του 1990, όλα τα κανάλια , δημόσια και ιδιωτικά πρέπει να υποτιτλίζουν το 50% του προγράμματός τους, έχοντας στόχο να

¹⁰⁵ Deaf broadcasting council (2000) Mailshot news letter
www.deafbroadcastingcouncil.org.uk/Newsletters/2000/Summer/Newsletter.html#Section3

φτάσουν στο 80% για την ιδιωτική¹⁰⁶ τηλεόραση (τα κανάλια της ITC) και το 100% για το BBC έως το τέλος της δεκαετίας. Παράλληλα ο Νόμος για τα τηλεοπτικά προγράμματα του 1996 στην ψηφιακή τηλεόραση όρισε ένα κώδικα για τις υποχρεώσεις παροχής της ιδιωτικής τηλεόρασης σε υποτιτλισμό και νοηματική γλώσσα¹⁰⁷. Υπάρχουν πολλά προγράμματα στη νοηματική γλώσσα για ενήλικες και παιδιά, ακόμα και σε τοπικά κανάλια. Τον μεγαλύτερο όγκο εκπομπών για κωφούς έχει το δίκτυο του BBC σε όλα τα κανάλια του (SLP, 1997).

Ιρλανδία: Υποτιτλισμός για όλους υπάρχει σε όλα τα ξένα προγράμματα, που είναι το 10% του προγράμματος. Ειδικά για κωφούς υποτιτλίζεται περίπου το 5% των Ιρλανδικών προγραμμάτων. Οι κωφοί Ιρλανδοί καλύπτουν τις ανάγκες τους μέσω των Βρετανικών καναλιών που βλέπουν, γεγονός που τους κάνει περισσότερο ενημερωμένους για τη Βρετανική επικαιρότητα, παρά για τη χώρα τους. Ειδήσεις στη νοηματική γλώσσα προβάλλονται για 2 λεπτά κάθε μέρα (SLP, 1997).

Ιταλία: Το 20% των προγραμμάτων στην Ιταλία έχουν κρυφό υποτιτλισμό. Δύο ζωντανά ειδησεογραφικά κρατικά προγράμματα την ημέρα έχουν κρυφό υποτιτλισμό καθώς και 3 μαγνητοσκοπημένα δελτία ειδήσεων μεταφράζονται στη νοηματική γλώσσα.

Ολλανδία: σε όλα τα ξένα προγράμματα υπάρχει υποτιτλισμός στην κρατική και ιδιωτική τηλεόραση. Ειδικός υποτιτλισμός υπάρχει στο 70% των προγραμμάτων των 3 κρατικών καναλιών που διαθέτει, ακόμα και σε ζωντανά προγράμματα, αλλά στην ιδιωτική τηλεόραση υποτιτλισμό προσφέρει ένα κανάλι σε ένα πρόγραμμα.

Ισπανία: Υπάρχει υποτιτλισμός μέσω teletext σε ένα κανάλι των Καταλανών, ένα των Βάσκων και ένα των Ισπανόφωνων με διαφορετική διάρκεια το κάθε ένα, αλλά περιορίζονται σε ειδήσεις και παιδικά προγράμματα. Εκπομπές στη νοηματική γλώσσα μεταδίδονται από δυο κανάλια σε εβδομαδιαία βάση και από ένα ιδιωτικό, που έχει δελτίο ειδήσεων 5 φορές την εβδομάδα (SLP, 1997).

¹⁰⁶ ITC, ITC Code on subtitling, sign language and audio description, July 2001, www.itc.org.uk

¹⁰⁷ ITC, ITC Guidelines on standards for sign language on digital terrestrial television, March 2002, www.itc.org.uk.

Σουηδία: Εκτός από τον μεταφραστικό υποτιτλισμό που αφορά το 50% των ξένων προγραμμάτων υπάρχει και 38% υποτιτλισμός στα σουηδικά¹⁰⁸. Η Σουηδία έχει μια μεγάλη ποικιλία προγραμμάτων στη νοηματική γλώσσα αφού έχει εταιρία παραγωγής προγραμμάτων για κωφούς που υποστηρίζεται από το Κράτος, όπου εργάζονται κωφοί και ακούοντες. Τα προγράμματα που παράγει αφορούν όλες τις ηλικίες: παιδικές, νεανικές εκπομπές, μαγκαζίνο, ενημερωτικές, εκπαιδευτικές και αθλητικές εκπομπές (SLP, 1997).

Β. Αμερική

Η.Π.Α.: οι Η.Π.Α. έχουν το πιο ολοκληρωμένο σύστημα υποτιτλισμού και προγραμμάτων στη νοηματική γλώσσα στον κόσμο. Στην Αμερική 3.277.000 εκατομμύρια άνθρωποι έχουν πρόβλημα απώλειας ακοής, εκ των οποίων οι 350.000 έχουν ολική κώφωση.¹⁰⁹ Ο υποτιτλισμός ξεκίνησε στη μορφή που γνωρίζουμε και στην Ελλάδα, αποσπασματικά από το 1971. Έως τις μέρες μας υπάρχουν 90 εταιρίες που παρέχουν υποτιτλισμό¹¹⁰. Στις ΗΠΑ παρέχεται ως «κρυμμένος κωδικός» στο τηλεοπτικό σήμα και εμφανίζεται στην οθόνη κατ' επιλογή μέσω αποκωδικοποιητή.

Συνοπτικά αναφέρουμε ότι ο υποτιτλισμός καθώς και η φωνητική περιγραφή για τους τυφλούς έχει θεσπιστεί νομικά στις ΗΠΑ. Ο κρυφός υποτιτλισμός άρχισε το 1980. Από το 1996 τα τηλεοπτικά δίκτυα πρέπει να παρέχουν υποτιτλισμένο στο μεγαλύτερο ποσοστό του προγράμματός τους. Από το 1990 όλες οι κατασκευαστικές εταιρίες υποχρεώθηκαν να εφοδιάσουν τις τηλεοράσεις (αυτές που διαθέτουν οθόνη μεγαλύτερη των 13 ιντσών) με ειδικό τσιπ αποκωδικοποίησης, ώστε να μην απαιτείται η επιπλέον αγορά αποκωδικοποιητή. Επίσης έχουν δημιουργηθεί ειδικά πρότυπα εμφάνισης υποτιτλισμού για την ψηφιακή τηλεόραση. Παράλληλα, η Ομοσπονδιακή Επιτροπή Επικοινωνιών (FCC) από το 2000 έχει ορίσει θέσπισμα που αναφέρεται στην υποχρέωση

¹⁰⁸ Deaf broadcasting council (2000) Mailshot news letter
www.deafbroadcastingcouncil.org.uk/Newsletters/2000/Summer/Newsletter.html#Section3

¹⁰⁹ Omer, Z.(1995) Various statistics concerning the deaf. Στο www.zak.co.il/deaf-info/old/demographics.html

¹¹⁰ TV captioning for people with hearing loss, www.hearinglossweb.com

των καναλιών να εξασφαλίζουν πρόσβαση για τους κωφούς σε όλα τα έκτακτα δελτία ειδήσεων, μέσω υποτιτλισμού ή μέσω νοηματικής γλώσσας¹¹¹.

Επίσης οι εκπομπές από κωφούς για κωφούς στη νοηματική γλώσσα υπάρχουν όλες τις πολιτείες και ξεκίνησαν από το 1974¹¹², αν και στην καλωδιακή τηλεόραση η μετάδοση είναι περιορισμένη.

Πάντως η πρόσβαση στην τηλεόραση για τους Κωφούς στις ΗΠΑ θεωρείται πολύ ικανοποιητική, όπως και αυτή της Μ. Βρετανίας. Αυτό σχετίζεται άμεσα τον μεγάλο αριθμό κωφών και βαρήκοων ατόμων και με τα οργανωμένα δίκτυα οργανώσεων για Κωφούς και για άτομα με απώλεια ακοής που υπάρχουν και στις δύο χώρες, αλλά και την κοινωνική πολιτική των χωρών αυτών.

Καναδάς¹¹³: Τα πρώτα προγράμματα με κρυφό υποτιτλισμό άρχισαν το 1980, και χρησιμοποίησαν την ίδιο τρόπο αποκωδικοποίησης με αυτό των ΗΠΑ, όπου οι αποκωδικοποιητές μπορούσαν να συμπεριληφθούν στα αφορολόγητα ιατρικά έξοδα του κωφού θεατή. Αρχικά υπήρχαν 16 ώρες εβδομαδιαίας μετάδοσης και το 1988 υποτιτλίζονταν το 10% των Καναδικών προγραμμάτων. Τηλεοπτικές εκπομπές από κωφούς για κωφούς έκαναν την εμφάνισή τους από τα τέλη του 1970, αλλά σταδιακά συρρικνώθηκαν λόγω οικονομικών προβλημάτων. Αυτή τη στιγμή ο υποτιτλισμός δεν έχει ακόμα θεσμοθετηθεί. Το δίκτυο CBC προβάλλει σε υπότιτλους το 92% του προγράμματος, συμπεριλαμβανομένου και ζωντανού υποτιτλισμού των έκτακτων δελτίων έχοντας ως στόχο τον 100% υποτιτλισμό τα επόμενα χρόνια.¹¹⁴.

Γ. Υπόλοιπες χώρες

Αυστραλία: Ο υποτιτλισμός για τους κωφούς άρχισε πειραματικά στην Αυστραλία το 1981, όπου υποτιτλίζονταν σποραδικά τα προγράμματα που θεωρούνταν κατάλληλα (δραματικές σειρές, ένα πρόγραμμα για τρέχοντα θέματα, δημοφιλείς ταινίες και το νυχτερινό δελτίο ειδήσεων). Ο υποτιτλισμός άρχισε να εφαρμόζεται βάσει νόμου

¹¹¹ TV captioning for people with hearing loss, www.hearinglossweb.com/Issues/Access/Captioning/Television/television.htm#cbc

¹¹² Για τους κωφούς και την οπτική τέχνη που έχουν αναπτύξει στις ΗΠΑ και για τον υποτιτλισμό ενδεικτικά δες στο Lane, H., Hoffmeister, R., Bahan, B. (1996), ο.π., σ.139-152 και 435,6 αντίστοιχα

¹¹³ Carbin, C. (1996). *Deaf Heritage in Canada*, Ontario: McGraw-Hill Ryerson Ltd.

¹¹⁴ TV captioning for people with hearing loss, www.hearinglossweb.com/Issues/Access/Captioning/Television/television.htm#cbc

στα κρατικά και ιδιωτικά κανάλια τον Ιανουάριο του 2000, με συνεχή υποτιτλισμό από τις 6μμ. έως τις 10μμ. Μέσα σε αυτό το διάστημα υπάρχει και ταυτόχρονος υποτιτλισμός¹¹⁵.

Νέα Ζηλανδία: Ειδικός υποτιτλισμός 100 ώρες την εβδομάδα στα 3 κρατικά κανάλια, που χρηματοδοτείται από το NZ on air, ένα κρατικό φορέα οικονομικής στήριξης¹¹⁶.

Βλέπουμε ότι το τοπίο για την πρόσβαση των κωφών στην τηλεόραση δεν είναι ενιαίο, εν τούτοις στον δυτικό κόσμο φαίνεται ότι οι βοηθητικές δομές εξελίσσονται συνεχώς, αναγνωρίζοντας την ανάγκη για άνετη τηλεοπτική παρακολούθηση. Η συζήτηση για την πρόσβαση κωφών στη τηλεόραση εγγράφεται κυρίως στον πολιτικό λόγο για την εξασφάλιση ίσων δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας. Ασκείται κριτική για την μέχρι τώρα φτωχή νομική κάλυψη των επικοινωνιακών δικαιωμάτων των κωφών¹¹⁷. Παράλληλα τονίζεται η ανάγκη για συνεξέταση του θέματος της γλωσσικής ιδιαιτερότητας με τις άλλες γλωσσικές μειονότητες και το δικαίωμα τους για παροχή τηλεοπτικού χρόνου και προγραμμάτων που να αφορούν τις ιδιαιτερότητές τους¹¹⁸.

Ο κρυφός υποτιτλισμός έχει θεωρηθεί βοηθητικό μέσο για την εκμάθηση γλώσσας της χώρας υποδοχής από τους μετανάστες, για την πρόσβαση των ηλικιωμένων που η ακουστική ικανότητά τους μειώνεται, για την ενθάρρυνση των παιδιών στη βελτίωση της αναγνωστικής ικανότητας και για τη δυνατότητα παρακολούθησης σε χώρους με αυξημένο θόρυβο ή σε χώρους που δεν επιτρέπεται ο θόρυβος¹¹⁹.

¹¹⁵ AAD, Ομιλία προέδρου στο Captioning Presentation Shorthand Reporter's Conference, Αδελαΐδα Αυστραλίας, 23 Φεβρουαρίου 2002

¹¹⁶ www.nzonair.govt.nz

¹¹⁷ Ιδιαίτερα για την Ευρώπη δες σχετικά στο Gavril, F. (March 2002) Improving Media Access for the Population with Disabled Hearing in Romania and Hungary", www.policy.hu/~flora/finrese.htm

¹¹⁸ Η επιχειρηματολογία για τη σημαντικότητα της πρόσβασης των κωφών στην τηλεόραση παρουσιάζεται ενδεικτικά από την πρόταση οργανώσεων κωφών προς την Ευρωπαϊκή Ένωση στο RNID, EFHOH, FEPEDA, (29 Ιουλίου 2002) Submission to the European Commission on subtitling and sign language for the report on the application of the "Television Without Frontiers Directive", www.rnid.org.uk

¹¹⁹ Shettle, A., Gallaudet University (1996), Closed Captions: An Untapped resource in Combating Illiteracy, στο www.robson.org/gary/captioning/shettle.html.

Πρόσβαση των Κωφών στην Τηλεόραση στην Ελλάδα

Α. Ο Υποτιτλισμός

Στην Ελλάδα δεν έχει εφαρμοστεί ο κρυφός υποτιτλισμός. Τα υποτιτλισμένα ξενόγλωσσα προγράμματα καλύπτουν σημαντικό ποσοστό του τηλεοπτικού χρόνου, αν και αυτό διαφοροποιείται ανά κανάλι. Συγκεκριμένα, η NET το 2002 διέθεσε το 29% του τηλεοπτικού της χρόνου σε υποτιτλισμένα προγράμματα. Ομοίως, η ET1 είχε 36% υποτιτλισμένο πρόγραμμα. Ο Αντέννα είχε 20% υποτιτλισμένο πρόγραμμα, το Mega 12, 6%, ο Alpha 10%, το Alter περίπου το 19,5% και το Star περίπου 30% ¹²⁰.

Β. Τα Ελληνικά Δελτία Νοηματικής Γλώσσας

Οι ειδήσεις στη νοηματική γλώσσα είναι μια πρακτική που έδειξε την μειονοτική επιρροή της ομάδας στην εξουσία για το σεβασμό στην υποκουλτούρα, αφού με νόμο εφάρμοσε την καθημερινή προβολή τους. Παράλληλα εκφράζουν την αντιμετώπιση του κωφού κοινού από την τηλεόραση ως κοινωνική ομάδα. Στην Ελλάδα τα δελτία ειδήσεων νοηματικής γλώσσας έχουν πλέον θεσμοθετηθεί νομικά (Ν 2328/1995). Μεταδίδονται δελτία στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα από την κρατική NET και από τα ιδιωτικά κανάλια. Mega, Αντέννα, Alpha, Star, Alter, TV100, Τελεάστν, και 902. Η παραγωγή των δελτίων ειδήσεων είναι ευθύνη των ίδιων των καναλιών. Με τα δελτία νοηματικής οι Κωφοί αναδεικνύονται ως η μοναδική γλωσσική μειονότητα που εκπροσωπείται σταθερά και καθημερινά στην τηλεόραση δημιουργώντας αναπαραστάσεις στο κοινό γι αυτήν.

Προσπαθώντας να διαμορφώσουμε μια εικόνα για την εξέλιξη των δελτίων ειδήσεων της νοηματικής γλώσσας μπορούμε να τη χωρίσουμε χρονικά σε τρία στάδια: την έναρξη των δελτίων προ νομικής ρύθμισης, τη διαμόρφωσή τους με την έλευση του πρώτου νόμου και τη σημερινή κατάσταση όπως διαμορφώνεται με την τροποποίηση του αρχικού νόμου.

¹²⁰ Τα στοιχεία αυτά συγκεντρώθηκαν από τα ίδια τα κανάλια. Σημειώνουμε εδώ ότι δεν έχουν κοινό τρόπο επεξεργασίας των στοιχείων, αφού δεν διέθεταν όλοι επίσημα στοιχεία. Συγκεκριμένα το Alter και το Star δήλωσαν ότι το ποσοστό είναι κατά προσέγγιση, και γι αυτό το λόγο παρουσιάζονται με επιφύλαξη.

1. Το Ξεκίνημα των Δελτίων για Κωφούς στην Ελληνική Τηλεόραση ¹²¹

Το πρώτο τηλεοπτικό δελτίο ειδήσεων στη νοηματική γλώσσα μεταδόθηκε το 1983 από την κρατική τηλεόραση, και ήρθε για να λύσει ένα μέρος της πρόσβασης των κωφών στην ενημέρωση, αφού τους δόθηκε η δυνατότητα να πληροφορούνται καθημερινά από την τηλεόραση για τα τρέχοντα θέματα της επικαιρότητας στη δική τους γλώσσα. Έως τότε η επικοινωνία των Κωφών δεν εμπεριείχε τις υπάρχουσες τεχνολογικές δομές και βασιζόνταν στην άμεση διαπροσωπική επικοινωνία και στα σωματεία των Κωφών. Οι Κωφοί στα σωματεία παρακολουθούσαν τα δελτία ειδήσεων και ενημερώνονταν με τη βοήθεια καλών χειλεαναγνωστών ή ακουόντων παιδιών Κωφών γονέων, που αναμετέδιδαν τις ειδήσεις στους υπολοίπους.

Δεδομένης της γνωστής εμπειρίας από άλλες χώρες και ιδιαίτερα από τις ΗΠΑ, που διέθεταν ειδήσεις στη Νοηματική Γλώσσα, αλλά και εκπομπές από κωφούς για κωφούς, η κατάσταση αυτή ήταν αντικείμενο συζήτησης και προβληματισμού στην ελληνική κοινότητα. Όσπου, το καλοκαίρι του 1981, πραγματοποιήθηκε το 1^ο Συνέδριο Ραδιοτηλεόρασης στο Πολεμικό Μουσείο. Αποφασίστηκε από την Ένωση Κωφών Ελλάδος να γίνει δυναμική παρέμβαση στο Συνέδριο με την κατάθεση ενός υπομνήματος που εξηγούσε την αναγκαιότητα της ύπαρξης νοηματικής γλώσσας στην τηλεόραση. Το υπόμνημα έθεσε την πρόταση να παρουσιάζεται στο τέλος κάθε δελτίου ειδήσεων μια πεντάλεπτη περίληψή τους από κωφό στη νοηματική γλώσσα. Η επιτροπή, με επικεφαλής τον πρόεδρο της Ένωσης Κωφών Ελλάδος, κ. Στάθη Τζούρο, πήγε απρόσκλητη στο συνέδριο και παρέδωσε το υπόμνημα στην τότε Υπουργό Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη και στον τότε υπεύθυνο του γραφείου της Γιώργο Ρωμάιο, που διαβεβαίωσαν ότι το θέμα θα τακτοποιηθεί. Πράγματι, τον Οκτώβριο του 1983 μεταδόθηκε από την ΕΡΤ-2 το πρώτο δελτίο στην νοηματική γλώσσα, με παρουσιαστή το Βασίλη Πουλάκη, ακούον παιδί κωφών γονέων. Αυτό ήταν το πρώτο βήμα για την ενημέρωση των Κωφών από την τηλεόραση.

¹²¹ Το ιστορικό για το ξεκίνημα των δελτίων για κωφούς αντλήθηκε από συνεντεύξεις που έγιναν με τον τότε πρόεδρο της Ένωσης Κωφών Ελλάδος κ. Στάθη Τζούρο, που αποτελεί ζωντανό κομμάτι της ιστορίας των Κωφών, αφού ήταν από τους πρωτεργάτες για την ανάπτυξη της κοινότητας, και ο οποίος με προμήθευσε με σπάνια στοιχεία και ντοκουμέντα από το προσωπικό του αρχείο. Σημαντικά στοιχεία για το ιστορικό μου δόθηκαν επίσης από τη συνέντευξη με τον κ. Βασίλη Κουρμπέτη, Σύμβουλο στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ο οποίος ήταν παρών στην παρέμβαση στο Πολεμικό Μουσείο και ήταν και ο συντάκτης του υπομνήματος.

Παρόλη τη γενική ικανοποίηση για την ύπαρξη δελτίου στη νοηματική, η κρατική τηλεόραση δεν συμβουλευτηκε τους ίδιους τους Κωφούς για τον τρόπο παρουσίασης του δελτίου, ούτε ακολούθησε την πρόταση του υπομνήματος για κωφό παρουσιαστή των ειδήσεων. Λειτουργήσαν αυτόνομα σύμφωνα με την κοινή δομή παρουσίασης. Αρνητική επίπτωση ήταν η μη σωστή χρήση της γλώσσας από τον παρουσιαστή, που πιθανότατα για λόγους τηλεοπτικής έλξης του αντικειμένου μιλούσε και νοημάτιζε ταυτόχρονα, ακολουθώντας το συντακτικό της ελληνικής γλώσσας και όχι τη συντακτική δομή της νοηματικής, που όπως είπαμε διαφέρουν σημαντικά. Παράλληλα, επινοούσε νοήματα κατά την απόδοση της είδησης στη μεταφρασμένη νοηματική που δεν ήταν γνωστά στους κωφούς θεατές, με αποτέλεσμα να μην κατανοούν το δελτίο ειδήσεων που είχε δημιουργηθεί ειδικά γι αυτούς. Επρόκειτο περισσότερο για την ελληνική γλώσσα επενδεδυμένη με νοήματα και όχι την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα.

Από την άλλη πλευρά, η εμφάνιση του δελτίου έκανε μεγάλη αίσθηση κάνοντας τη γλώσσα γνωστή στο κοινό, με ποικίλες αντιδράσεις απέναντι στο διαφορετικό τρόπο επικοινωνίας, άλλοτε με ενδιαφέρον και άλλοτε με τάσεις διακωμώδησής της από τον Τύπο, τις επιθεωρήσεις κλπ. Ανεξάρτητα του τρόπου προβολής η νοηματική γλώσσα άρχισε να γίνεται ορατή.

Το δελτίο ειδήσεων συνέχισε με τη μορφή αυτή για πολλά χρόνια. Δεν υπήρχε περιοδικότητα στην ώρα προβολής. Ο Πουλάκης διέκοψε τη συνεργασία με το κρατικό κανάλι στις αρχές τις δεκαετίας του 1990 και κατόπιν αρκετών διακοπών εργάστηκαν άλλοι δύο παρουσιαστές έως το 1996, ενώ για κάποια διαστήματα σταματούσε εντελώς η μετάδοση.

Με την είσοδο της ιδιωτικής τηλεόρασης, οι νέοι τηλεοπτικοί σταθμοί δεν ακολούθησαν το παράδειγμα της κρατικής τηλεόρασης σε πολλά σημεία, συμπεριλαμβανομένου και του δελτίου ειδήσεων στη νοηματική. Η κρατική τηλεόραση παρέμεινε η μόνη που μετέδιδε ειδήσεις στη νοηματική γλώσσα, με μια σχετική περιοδικότητα. Η Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος με συνεχείς πιέσεις προσπαθούσε να επιτύχει την προβολή ειδήσεων στη νοηματική και στα άλλα κανάλια.

2. Η Νομική Θέσπιση των Δελτίων Νοηματικής Γλώσσας¹²²

Το 1995, ψηφίστηκε ο νόμος 2328 που στο 20^ο άρθρο όρισε την υποχρέωση όλων των τηλεοπτικών σταθμών να μεταδίδουν καθημερινά ένα πεντάλεπτο δελτίο ειδήσεων στη νοηματική γλώσσα με τη συνοδεία υποτίτλων. Οι διερμηνείς νοηματικής θα επιλέγονταν από τα κανάλια έπειτα από γνωμοδότηση της Ομοσπονδίας Κωφών Ελλάδος. Επίσης όριζε και την προβολή μιας ημίωρης εκπομπής ενημερωτικού, ψυχαγωγικού ή εκπαιδευτικού χαρακτήρα στη νοηματική με την αναγραφή υποτίτλων. Έτσι και τα ιδιωτικά κανάλια κλήθηκαν να συμπεριλάβουν στο πρόγραμμά τους δελτία για κωφούς¹²³.

Το 1996 η κρατική τηλεόραση όρισε για παρουσιάστρια των ειδήσεων τη Ρ. Ζήκα. Το δελτίο μεταδιδόταν σταθερά στις 6 και αργότερα στις 7 το απόγευμα ενώ για κάποιο μικρό διάστημα προβαλλόταν και μετά το βραδινό δελτίο ειδήσεων σε επανάληψη. Η διάρκεια του ήταν από 1-3 λεπτά, αλλά «κοβόταν» συχνά από το πρόγραμμα για την εξυπηρέτηση των υπολοίπων αναγκών.

Τα ιδιωτικά κανάλια άρχισαν τη μετάδοση το 1997. Ο πρώτος σταθμός ήταν ο ΣΚΑΙ (νυν Alpha), και ακολούθησαν το Mega, ο Antenna, το Star και τα υπόλοιπα. Όλα είχαν για παρουσιάστρη διερμηνέα, εκτός από δύο, τον 902 και το Τελεάστου που έβαλαν κωφό παρουσιαστή¹²⁴ των ειδήσεων και άρχισαν τη μετάδοση αργότερα, το 1999. Η εφαρμογή του νόμου δεν έγινε με ιδιαίτερη προθυμία από τα ιδιωτικά κανάλια,

¹²² Τα στοιχεία για το δεύτερο και τρίτο στάδιο εξέλιξης των δελτίων ειδήσεων στη νοηματική γλώσσα συγκεντρώθηκαν από συνεντεύξεις σε 4 παρουσιαστές ειδήσεων. Συγκεκριμένα πάρθηκαν συνεντεύξεις από 2 παρουσιαστές ειδήσεων του κρατικού καναλιού (1 διερμηνέας(ακούων)-παρουσιαστής και 1 κωφός παρουσιαστής), 1 παρουσιάστρια μεγάλου ιδιωτικού καναλιού (διερμηνέας) και 1 από ένα μικρό ιδιωτικό κανάλι (κωφός παρουσιαστής). Οι συνεντεύξεις έγιναν με τη χρήση μαγνητοφώνου για τους ακούντες διερμηνείς-παρουσιαστές και με χρήση κάμερας για τους κωφούς, αφού έγιναν στη νοηματική γλώσσα. Στις συνεντεύξεις δεν εφαρμόστηκε ανάλυση περιεχομένου, αφού δεν αποτελούν τον κύριο κορμό της έρευνας. Η χρησιμότητά τους εξυπηρετεί τη απόκτηση στοιχείων για το ιστορικό αλλά και άλλων θεμάτων που είναι σημαντικά να αναφερθούν, καθώς οι μαρτυρίες τους θεωρήθηκαν ως η πλέον έγκυρη πηγή για μια εμπεριστατωμένη περιγραφή. Παρόλο που είχε δοθεί συγκατάθεση για τη χρήση ονομάτων, αποφασίστηκε να διατηρηθεί η ανωνυμία τους.

¹²³ «Οι τηλεοπτικοί σταθμοί υποχρεούνται να συμπεριλάβουν στο ημερήσιο πρόγραμμά τους ένα τουλάχιστον πεντάλεπτο δελτίο ειδήσεων στη νοηματική γλώσσα με ταυτόχρονη αναγραφή υποτίτλων για την ενημέρωση των κωφών ατόμων. Οι διερμηνείς νοηματικής γλώσσας επιλέγονται από τους τηλεοπτικούς σταθμούς μετά από τη γνώμη της Ομοσπονδίας Κωφών Ελλάδος. Οι τηλεοπτικοί σταθμοί υποχρεούνται να περιλάβουν στο πρόγραμμά τους μια τουλάχιστον φορά το δεκαπενθήμερο, ενημερωτικό, ή ψυχαγωγικό ή εκπαιδευτικό πρόγραμμα ημίωρης τουλάχιστον διάρκειας στη νοηματική γλώσσα με ταυτόχρονη αναγραφή υποτίτλων για τα κωφά άτομα» Ν2328/95, Κώδικας Νομικού Βήματος, (1995), Τομ.43 σ. 1262-3

¹²⁴ Η πρόσληψη κωφού παρουσιαστή σήμανε και την απαρχή της συμμετοχής των κωφών στην τηλεοπτική βιομηχανία, γεγονός που σηματοδοτεί τη δημιουργία μιας νέας σχέσης των κωφών με το μέσο, αυτή της ένταξής τους στο χώρο εργασίας των Μέσων.

πιθανότητα γιατί αυτός λειτουργούσε σαν προϋπόθεση για την ανανέωση των αδειών των καναλιών. Τα δελτία δεν είχαν θετική υποδοχή και μπήκαν στον ημερήσιο προγραμματισμό για καθαρά τυπικούς λόγους. Εξαίρεση αποτέλεσαν τα μικρά κανάλια, όπως ο 902 και το Τελεάστου που τήρησαν την ώρα του δελτίου και είχαν σταθερή δομή.

Αρχικά η μετάδοση των ειδήσεων στη νοηματική γλώσσα δεν τηρούσε συγκεκριμένο πρόγραμμα. Η ώρα άλλαζε συνεχώς και τα δελτία πέρασαν από όλες τις ζώνες χαμηλής θεαματικότητας, στις 5, 6 ή 7 το πρωί, ή μετά τα μεσάνυχτα, ακόμα και στις 1 ή 2 το βράδυ, και κάποιες φορές στις 10 ή 12 το πρωί. Επίσης κανένα δελτίο εκτός του Alpha, δεν μεταδίδονταν Σαββατοκύριακο.

Παράλληλα, τα κανάλια, συμπεριλαμβανομένης και της NET παρείχαν χρόνο για τα δελτία που κυμαίνονταν σε 1 με 2 λεπτά και ποτέ δεν έφτασαν τη διάρκεια των 5 λεπτών που ορίζονταν νομικά.

Η μορφή των δελτίων εξαιρούμενου του κρατικού, άλλαζε κι αυτή συνεχώς: πότε ο διερμηνέας εμφανιζόταν μόνος του, πότε μαζί με τον παρουσιαστή των ειδήσεων, πότε σε μικρό παράθυρο στην άκρη της οθόνης. Επίσης και οι υπότιτλοι, άλλοτε εμφανίζονταν και άλλοτε όχι. Μάλιστα το Mega σταμάτησε στα τέλη του 2001 τη μετάδοση του δελτίου.

Όλη αυτή η κατάσταση θορύβησε τους Κωφούς που είτε δεν ήξεραν πότε παρουσιάζονταν τα δελτία, είτε η ώρα μετάδοσης ήταν απαγορευτική για αυτούς.

3. Η Σημερινή Κατάσταση των Δελτίων

Στις αρχές του 2002 άρχισαν ατομικές διαμαρτυρίες στα κανάλια μέσω φαξ, αλλά παράλληλα και η Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος πίεζε για να αλλάξει την κατάσταση. Τον Ιούνιο του 2002 έγινε η τροποποίηση του προηγούμενου ισχύοντα νόμου με τον 3021 όπου όρισε την καθημερινή διάρκεια των δελτίων ειδήσεων σε 7 λεπτά, και την ώρα μετάδοσης μεταξύ 16:00 και 22:00. Επίσης δόθηκε και νομικά η δυνατότητα να παρουσιάζουν Κωφοί τα δελτία ειδήσεων¹²⁵. Τα πράγματα βελτιώθηκαν ως προς την ώρα μετάδοσης που είναι πλέον σχετικά σταθερή για όλα τα κανάλια, αλλά και ως προς τη διάρκεια, που αυξήθηκε. Τους τελευταίους μήνες η δομή των δελτίων ανά κανάλι

¹²⁵ Ν3021, ΦΕΚ Αρ.143, 19 Ιουνίου 2002, σ.2822

φαίνεται σταθερή, παρόλα αυτά ο τρόπος παρουσίασης διαφέρει από κανάλι σε κανάλι¹²⁶.

Οι συνεντεύξεις που πάρθηκαν για τα δελτία ειδήσεων μας δίνουν μια πιο περιγραφική εικόνα για σημαντικά θέματα που χαρακτηρίζουν τη δομή, τη λειτουργία και την αντιμετώπιση των δελτίων από τα κανάλια.

Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι τα δελτία νοηματικής γλώσσας απαιτούν έναν συγκεκριμένο τρόπο τηλεοπτικής λήψης του παρουσιαστή λόγω της συνεχούς κίνησης των χεριών, και της επικέντρωσης όχι μόνο στο πρόσωπο, όπως συνηθίζεται. Οι τεχνικοί έπρεπε να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες:

«Οι σκηνοθέτες στην αρχή επέμεναν να κάνουν ένα πάρα πολύ κοντινό στο πρόσωπό μου, ή τουλάχιστον απ' το στήθος και πάνω, δηλαδή ένα κοντινό που

¹²⁶ Πιο αναλυτικά ο τρόπος παρουσίασης των Δελτίων στα κανάλια της εμβέλειας της Αθήνας, όπως παρουσιάζονταν το Δεκέμβριο του 2002 είναι ο εξής:

NET: Το δελτίο παρουσιάζεται σταθερά στις 18:50 μετά το τέλος του απογευματινού δελτίου. Πρόσφατα μπήκε και Κωφός παρουσιαστής εκτός από τη διερμηνέα και παρουσιάζουν το δελτίο εναλλάξ. Το δελτίο προβάλλεται πλέον και τα Σαββατοκύριακα. Στο πλάνο εμφανίζεται μόνο ο παρουσιαστής που κάνει νοηματική. Η διάρκεια των ειδήσεων είναι κατά μέσο όρο 5-6 λεπτά.

Mega: Το δελτίο παρουσιάζεται σταθερά στις 17:30. Δεν αποτελεί ξεχωριστό δελτίο, αλλά παράλληλα με τον παρουσιαστή των απογευματινών ειδήσεων εμφανίζεται και ένα πιο μικρό παράθυρο με τη διερμηνέα της νοηματικής, που όμως δεν μεταφράζει τα ρεπορτάζ που εμπεριέχονται στο δελτίο, παρά μόνο τα λόγια του παρουσιαστή. Όταν προβάλλονται ρεπορτάζ, το πλάνο με τα παράθυρα εξαφανίζεται και μεταδίδεται μόνο το ρεπορτάζ σε όλη την οθόνη, βγάζοντας τη διερμηνέα εκτός πλάνου. Παρόλο που η διάρκεια του δελτίου είναι συνήθως πάνω από 7 λεπτά, για τον παραπάνω λόγο δεν είναι όλο κατανοητό στους Κωφούς. Δεν υπάρχει δελτίο τα Σαββατοκύριακα.

Αντένα: Το δελτίο παρουσιάζεται στις 17:30. Η διερμηνέας κι εδώ εμφανίζεται σε μικρό παράθυρο, όπως στο Mega και μεταφράζονται επιλεκτικά κάποια ρεπορτάζ, αφού η νοηματική συμπεριλαμβάνεται κι εδώ στο απογευματινό δελτίο. Αυτά παρουσιάζονται στο μεγάλο παράθυρο της παρουσιάστριας. Όσα εμφανίζονται σε όλο το πλάνο δεν μεταφράζονται. Η διάρκεια του δελτίου είναι γύρω στα δέκα λεπτά, αλλά και εδώ δεν υπάρχει διερμηνεία καθ' όλη τη διάρκεια. Το δελτίο μεταδίδεται και τα Σαββατοκύριακα.

Star: Το δελτίο παρουσιάζεται ως αυτόνομο δελτίο στις 16:30, από Δευτέρα ως Παρασκευή. Η διερμηνέας είναι σε πρώτο πλάνο και σε μικρό πλαίσιο πάνω αριστερά παρουσιάζονται εικόνες ανάλογα με το θέμα. Η διάρκεια του είναι 3-4 λεπτά.

Alpha: Το δελτίο παρουσιάζεται ως ξεχωριστό δελτίο περίπου στις 17:45, με την διερμηνέα όρθια στη μισή οθόνη, ενώ στην υπόλοιπη υπάρχει βίντεο ή σταθερή εικόνα. Τα ρεπορτάζ, αν και λίγα μεταφράζονται εξ ολοκλήρου. Η διάρκεια του είναι γύρω στα 5 λεπτά και μεταδίδεται και τα Σαββατοκύριακα, αλλά όχι σε συγκεκριμένη ώρα, με απόκλιση περίπου 1 ώρα, αλλά πάντα στην απογευματινή ζώνη.

Alter: Το δελτίο παρουσιάζεται όπως το δελτίο του Star, αλλά δεν έχει σταθερή ώρα προβολής μέσα στην απογευματινή ζώνη και δεν προβάλλεται Σαββατοκύριακα.

Τελέαστο: Το δελτίο παρουσιάζεται από Κωφή παρουσιάστρια περίπου στις 20:00. Ακολουθεί τη δομή του δελτίου της NET και έχει διάρκεια 5-6 λεπτών.

902: Πρόκειται για το πρώτο δελτίο που είχε Κωφό παρουσιαστή. Η δομή του είναι όπως του NET, αλλά δεν έχει σπικάζ, όπως όλα τα άλλα δελτία.

είχαν μάθει ότι γίνεται σε όλες τις παρουσιάστριες, δεν μπορούσαν να καταλάβουν την έννοια του νοηματικού χώρου, που είναι ο χώρος που είναι από τους ώμους μέχρι και κάτω από το στήθος, αυτό το τετράγωνο δηλαδή που χρησιμοποιούμε ως θώρακα, και χρειάστηκε να κάνω κάποια εκπαίδευση στο προσωπικό που έπρεπε να συνεργαστεί μαζί μου».

Οι τεχνικές απαιτήσεις των δελτίων ξεπεράστηκαν με τη συνεχή εξοικείωση των τεχνικών που ασχολούνται με αυτά.

Η επιλογή των ειδήσεων γίνεται από τους παρουσιαστές μέσα από τη λίστα της ημερήσιας θεματολογίας του κάθε καναλιού. Αφού προσυμφωνηθεί η διάρκεια του δελτίου, γεγονός που συχνά επιφέρει προστριβές μεταξύ αρχισυντάκτη και διερμηνέα, οι ειδήσεις συμπυκνώνονται για να μπορέσουν να μεταδοθούν όσες δυνατόν περισσότερες στον διαθέσιμο χρόνο. Τα κριτήρια επιλογής των ειδήσεων προκύπτουν από τη σημαντικότητα του θέματος σε σχέση με την επικαιρότητα και έπονται ενημερωτικά θέματα που θεωρούνται απαραίτητα για την βασική ενημέρωση των κωφών:

«Όλοι οι συνάδελφοι περίπου με τον ίδιο τρόπο δουλεύουμε, πηγαίνουμε στο κανάλι, παίρνουμε τις ειδήσεις, δεν τις γράφουμε εμείς διότι δεν είμαστε δημοσιογράφοι, τις έχουν ήδη έτοιμες οι αρχισυντάκτες ή από τα προηγούμενα δελτία, κάνουμε μία επιλογή ειδήσεων δηλαδή ποιες πιστεύουμε ότι θα ενδιαφέρουν περισσότερο τους κωφούς. Εγώ προσωπικά δίνω πολύ μεγάλη σημασία και στην ενημέρωσή τους, γιατί για πολύ απλά πράγματα δεν ενημερώνονται όπως πρέπει, ξέρεις ότι στους κωφούς είναι πολύ δύσκολη η ενημέρωση. Ας πούμε βγαίνει ένας νόμος και λέει ότι οι πεζοί δεν πρέπει να περνάνε παρά μόνο από τις διαβάσεις...Ε, αυτό άμα δεν τους το πεις δεν υπάρχει περίπτωση να το μάθουν. Εγώ δίνω βάση σε αυτά, τα καθημερινά, στην ενημέρωση για τα καθημερινά θέματα, χώρα τα πολιτικά κλπ».

«Υπάρχουν μέρες που οι ειδήσεις έχουν μέσα πολιτικά, έχουν βραβεία, αναγνωρίσεις και άλλα διάφορα που δεν πολυενδιαφέρουν την κοινότητα των Κωφών. Αυτό που έχει βαρύτητα για την κοινότητα των Κωφών είναι τα πολιτικά, τα εξωτερικά, τα εσωτερικά προβλήματα, ληστείες, φόννοι όλα αυτά και φυσικά ιατρικά όταν γίνονται κάποιες ανακαλύψεις: AIDS... Αν υπάρχουν σε μία μέρα πολλές τέτοιες ειδήσεις που ενδιαφέρουν τους κωφούς, προσπαθώ και τα βάζω μέσα όλα».

Η ημερήσια θεματολογία των δελτίων ειδήσεων εξαρτάται από τις ανάγκες που καλείται να καλύψει, οι οποίες για τα μέλη του κωφού κοινού ποικίλλουν με γνώμονα κυρίως το αναγνωστικό επίπεδο. Τα δελτία προσπαθούν κατά προτεραιότητα να καλύψουν τις ανάγκες αυτών που δεν έχουν πρόσβαση στα άλλα ΜΜΕ μέσω της ανάγνωσης:

«Θεωρώ ότι το μεγαλύτερο κοινό που παρακολουθεί ειδήσεις και τις χρειάζεται είναι οι μεγάλοι κωφοί, οι αναλφάβητοι κωφοί, ίσως και τα μικρά παιδιά που δεν ξέρουν ακόμη καλά να διαβάζουν. Το κοινό που είναι πολύ εγγράμματο, διαβάζει εφημερίδα. Αν ρωτήσεις δηλαδή τους κωφούς που ξέρουν καλά γράμματα, δύσκολα βλέπουν δελτίο κωφών, διότι ήδη έχουν ενημερωθεί από την εφημερίδα και 3 λεπτά δεν τους λένε τίποτα. Δηλαδή εγώ που θα πω τις 6 βασικές ειδήσεις, τις ξέρουν ήδη, από ένα περίπτερο να κοιτάζουν τις βλέπουν... Κυρίως αυτοί που το παρακολουθούν με φανατισμό είναι οι μεγάλοι Κωφοί στους οποίους η ενημέρωση λείπει αφάνταστα».

Επίσης, τα δελτία αποσκοπούν και στην ενημέρωση των υπόλοιπων μελών του κοινού που δεν έχουν ακόμα διαμορφώσει κριτική σκέψη. Είναι γεγονός ότι η κριτική σκέψη αναπτύσσεται στους κωφούς μέσω της εμπειρίας τους με το πέρασμα των χρόνων και όχι μέσω των εκπαιδευτικών πρακτικών.

«...και στους νέους κωφούς απευθύνομαι, στους μαθητές πολλές φορές, για να μάθουν κάποια πράγματα αυτά τα παιδιά δεδομένου ότι μέχρι πρότινος και ακόμα μέσα στα σχολεία των κωφών δεν μπορούν να σχολιάσουν πολιτικές ειδήσεις και όλα αυτά, δεδομένου ότι οι καθηγητές τους είναι ακούοντες και δε γνωρίζουν τη νοηματική. Άρα λοιπόν θα πρέπει να ενημερώσουμε σφαιρικά» .

Όσον αφορά την ενημέρωση του κωφού κοινού για θέματα που αφορούν τους ίδιους, η μετάδοσή τους ή όχι εξαρτάται από την πολιτική του εκάστοτε καναλιού. Οι πηγές πληροφόρησης για θέματα Κωφών είναι κυρίως η Ομοσπονδία Κωφών και η Αθλητική Ομοσπονδία, που ενημερώνουν τα κανάλια με δελτία τύπου.

Η NET μεταδίδει τις ειδικές ενημερώσεις που προέρχονται από τους επίσημους φορείς:

«Μας επιτρέπουν να αναφερόμαστε σε θέματα ειδικά για κωφούς. Σε όση έκταση θέλουμε, δεν με ελέγχουν, φτάνει να μην υπερβαίνουν το μισό».

Αντίθετα στο μεγάλο ιδιωτικό κανάλι επικρατεί διαφορετική πολιτική:

«Κοίταξε, μόνο αν κάτι υπάρχει στις ειδήσεις, δηλαδή το έχουν περάσει κι αυτοί σαν θέμα θα το παίξω κι εγώ ή μακάρι να μην έχει επικαιρότητα που να μπορέσω κι εγώ να το παίξω, δηλαδή καλοκαιρινούς μήνες ... που μπορείς να βάλεις κι άλλες ειδήσεις».... «Όλα αυτά τα χρόνια είναι πάρα πολύ δύσκολο να βάλω στο δελτίο θέματα Κωφών, δεν τα δέχονταν και όποτε προσπάθησα να κάνω ένα ρεπορτάζ για το θέατρο κωφών, για την αθλητική ομοσπονδία, κάποια νέα, κάποια μετάλλια, κάποια πράγματα που έπρεπε να προβληθούν κατά την άποψή μου που ήταν πολύ πιο ουσιαστικά... δεν παίχτηκαν ποτέ».

Το μικρό ιδιωτικό κανάλι φαίνεται πως είναι πιο ελαστικό:

«Για θέματα κωφών έχει ό,τι μου στείλει η ΟΜΚΕ. Μέσα στα νέα που μου δίνονται από τη συντακτική ομάδα δεν υπάρχουν θέματα κωφών, αλλά άμα μου

στείλουν νέα αμέσως τα δημοσιοποιώ και η διευθύντρια το αποδέχεται αυτό πλήρως και μου το επιτρέπει ελεύθερα».

Η υποχρέωση των καναλιών να εφαρμόσουν έπειτα από νομική ρύθμιση τις λειτουργιστικές επιταγές για τη δημόσια υπευθυνότητά τους ως προς τη φροντίδα για ενημέρωση μιας μειονοτικής ομάδας όπως οι κωφοί, συγκρούεται με τα συμφέροντα αφού όπως είναι κοινώς διαπιστωμένο ότι «η προσέλκυση των διαφημιστικών εσόδων έχει μεγαλύτερη βαρύτητα από το κοινό και από την κοινωνία γενικότερα»¹²⁷. Έτσι οι υπεύθυνοι των καναλιών δείχνουν σε κάποιο βαθμό προκατάληψη για τα δελτία, γεγονός που εκφράζεται με απαξιωτικές στερεοτυπικές συμπεριφορές.

Οι διερμηνείς και οι παρουσιαστές δηλώνουν ότι πολλές φορές βρίσκονται αντιμέτωποι με τη λογική των καναλιών, που δεν θεωρούν σημαντική την παροχή του δελτίου για τους κωφούς και προσπαθούν να περιορίσουν την παροχή στο ελάχιστο δυνατό, ακολουθώντας την εμπορική λογική του Μέσου, όπου τα δελτία θεωρούνται μάλλον χάσιμο χρόνου και χρήματος. Εξάλλου, η εφαρμογή των νόμων δε γίνεται ποτέ κατά γράμμα.

«Έλα μωρέ! σιγά τώρα! το δελτίο των κωφών θα κοιτάμε;» Πολλοί που έχουν ακόμα αυτή τη νοοτροπία και λένε "σιγά τώρα τι θα τους πεις, θα τους τα πεις και όλα;!" "Θυμάμαι πολλές φορές όταν περνούσα το χρόνο που θέλανε μου κάνανε με αυτή την πρόταση παρατήρηση δηλαδή "Σιγά πρέπει να τους ενημερώνεις και για όλα; όλα πρέπει να τους τα πεις; Τι περμένεις; πες εκεί πέντε ειδήσεις και να τελειώνεις". Έχει αλλάξει όμως αυτή η νοοτροπία μετά από αυτό το δεύτερο νόμο, και σταθερά πιστεύω ότι είναι και η βούληση του εκάστοτε διευθυντή ειδήσεων».

Τα ιδιωτικά κανάλια από την αρχή προσπάθησαν να αποφύγουν την μετάδοση των ειδήσεων στη νοηματική το Σαββατοκύριακο, αλλά και στις απογευματινές ώρες.

«Αλλά δεν μπορούσαν να καταλάβουν για ποιο λόγο θα έπρεπε να έχουν οι κωφοί Σαββατοκύριακο δελτίο. Και προσπαθούσα να τους πω ότι οι κωφοί το Σαββατοκύριακο δεν πέφτουν σε "Σαββατοκυριακάτικη Νάρκη", ζουν και το Σαββατοκύριακο! Πρέπει να ενημερώνονται και το Σαββατοκύριακο. Το αυτονόητο αυτό ήταν πολύ δύσκολο να το καταλάβουν... "Γιατί θα πρέπει να ενημερωθούν απόγευμα, γιατί δεν κάθονται να διαβάσουν μία εφημερίδα; Είναι ανάγκη να δουν τηλεόραση;" Αγνοώντας βέβαια ότι η γλώσσα τους είναι η νοηματική και όχι η γραπτή ελληνική και αγνοώντας ότι υπάρχουν μερικοί άνθρωποι που δεν ξέρουν να διαβάζουν γιατί δεν απευθυνόμαστε μόνο στα νέα παιδιά απευθυνόμαστε και στους μεγάλους Κωφούς, οι οποίοι δεν γνωρίζουν να διαβάσουν, θέλουν άμεσα στη γλώσσα τους κάποια είδηση».

¹²⁷ McQuail, D, (2000). Τα μέσα επικοινωνίας και το δημόσιο συμφέρον: Μορφές υπευθυνότητας στην "Ανοιχτή Κοινωνία". Στο Σ.Παπαθανασόπουλος (επιμ.), *Επικοινωνία και κοινωνία από τον εικοστό στον εικοστό πρώτο αιώνα*, Αθήνα: Καστανιώτη, σ. 129

Στο παρελθόν στην κρατική αλλά και στην ιδιωτική τηλεόραση έκοβαν με ευκολία τα δελτία ειδήσεων στη νοηματική για χάρη άλλων προγραμμάτων, κάτι που φαίνεται να μην ισχύει πλέον:

«Παλιότερα με το παραμικρό το ακυρώνανε, δηλαδή καθυστέρούσε το κανονικό δελτίο που προηγούταν λέγανε "α, κόψτε το δελτίο κωφών, δεν μας βγαίνει ο χρόνος, δεν μπορούμε τώρα έχουμε αυτή την αναμετάδοση, δεν μπορούμε τώρα..." Ναι, ναι το κόβανε με το παραμικρό. Τώρα δεν το κάνουν. Δεν ξέρω αν συντελεί σε αυτό το γεγονός ότι τώρα βάζουν διαφημίσεις. Υπάρχουν άνθρωποι, τουλάχιστον στο δικό μου το δελτίο, που πριν από το δελτίο μου, βάζουν διαφήμιση, συνήθως αυτά τα κέντρα ακοής. Αλλά αυτό σημαίνει ότι φέρνουν κάποια χρήματα στην ΕΡΤ, δεν ξέρω αν αυτός είναι ο λόγος που είναι έτσι πιο ελαστικοί τώρα τελευταία».

Όσον αφορά στην έκτακτη επικαιρότητα, τις σημαντικές ειδήσεις που προκύπτουν στη διάρκεια της ημέρας και πρέπει να μεταδοθούν άμεσα στο κοινό, οι παρουσιαστές επισημαίνουν ότι, όχι μόνο δεν παρέχεται ενημέρωση, αλλά τα δελτία νοηματικής δεν μεταδίδονται πολλές φορές χάρη της ανάγκης για συνεχή ενημέρωση του υπόλοιπου κοινού:

«Ποτέ δεν με αφήνουν να ενημερώσω τον κόσμο τι συμβαίνει, όταν είναι έκτακτες καταστάσεις, δεν μου δίνουν ούτε αυτό το λεπτό. Μέχρι τώρα».

«Φυσικά στη δική μου περίπτωση έγιναν και πάρα πολλά... επειδή ακριβώς ήταν πάνω στη ροή των γεγονότων, δηλαδή μπορεί να είχε πέσει ένα αεροπλάνο, μπορεί να είχε γίνει ένας σεισμός, όταν πέθανε ας πούμε ...ο Καραμανλής, εκείνες τις ημέρες δεν είχαμε δελτίο, πηγαίναμε κανονικά ... και ποτέ δεν έβγαίνε στον αέρα, γιατί δεν θεωρούσαν σημαντικό να σταματήσουν τη ροή και να δείξουν το δελτίο για να καταλάβουν οι άνθρωποι τι συμβαίνει και γιατί παίζει 24 ώρες συνεχές πρόγραμμα ο σταθμός. Και σου λέγανε... "γι όνομα του θεού αν είναι δυνατόν να το παίζουμε μες τη μέση για να το μάθουν κι αυτοί, δεν πειράζει ας το μάθουν αβριο" ... Το χειρότερο νομίζω που έχει γίνει είναι η περίοδος των σεισμών ... το '99, όπου είμαι στο σταθμό, έχουν γίνει οι σεισμοί, και δε βγάζουν για δύο μέρες δελτίο...δείχνουν πλάνα Ρικομέξ, μαθαίνω ότι μέσα στη Ρικομέξ δούλευαν δύο κωφές κυρίες και πως έχουν σωθεί από καθαρή τύχη...αλλά οι συγγενείς της [μιας] που είναι επίσης κωφοί δεν το γνώριζαν ότι η συγγενής τους δεν είναι εγκλωβισμένη από κάτω...».

Παρόλα αυτά οι παρουσιαστές επισήμαναν ότι το δελτίο ειδήσεων έκανε ορατή τη γλώσσα των κωφών στο ευρύτερο κοινό και συνέβαλλε στην εξοικείωσή του με τη γλώσσα, και την διαμόρφωση διαφορετικών αναπαραστάσεων για τους Κωφούς από το παρελθόν.

«Γενικά αυτή η προς τα έξω παρουσίαση της νοηματικής, έχει ευεργετήσει πάρα πολύ την κοινότητα των Κωφών. Πιστεύω δηλαδή [ότι έχει ευεργετήσει] τη

γλώσσα. Γιατί κόσμος έχει αρχίσει και εξοικειώνεται, έχει περιέργεια. Εγώ δηλαδή αντιμετωπίζω το φαινόμενο, με βλέπει πάρα πολύς κόσμος κι εμένα μου κάνει τρομερή έκπληξη που δεν είναι κωφοί, αλλά κάθονται να δουν το δελτίο και κάθε φορά τους ρωτάω "Μα γιατί το βλέπετε; αφού δεν το καταλαβαίνετε;" μου λένε πάντα το ίδιο, είτε ότι μας αρέσει, είτε γιατί προσπαθούμε να μάθουμε κάποια νοήματα από αυτά που κάνεις, είτε γιατί είναι κάτι διαφορετικό, αλλά το βλέπουν που σημαίνει αμέσως-αμέσως μια ενδαισθητοποίηση στη γλώσσα των κωφών. Δηλαδή τώρα δεν είναι πια αυτό που ήταν όταν εγώ ήμουν μικρή, που μας κοιτάγανε όλοι σαν να είμαστε τσίρκο... Αλλά αυτό είναι ένα σημάδι ότι οι ακούοντες έχουν αρχίσει και εξοικειώνονται, το δέχονται, τη μαθαίνουν τη γλώσσα, τους ενδιαφέρει, δεν είναι όπως παλιά και αυτό είναι πολύ σημαντικό».

Γ. Η Ειδική Εκπομπή για Κωφούς

Η εκπομπή «Ανοιχτοί Ορίζοντες» υπήρξε η πρώτη ειδική εκπομπή που μεταδίδονταν στη νοηματική γλώσσα από την ET-3. Πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη του 2000 και ήταν δεκαπενθήμερη με κάποιες επαναλήψεις στα ενδιάμεσα. Επρόκειτο για εξωτερική παραγωγή ιδιωτικής εταιρείας. Οι παρουσιαστές και αρκετοί συντελεστές ήταν κωφοί. Η εκπομπή δεν προβάλλεται πλέον. Από τον Οκτώβριο του 2002 ξεκίνησε στο κανάλι της δημοτικής τηλεόρασης Θεσσαλονίκης (TV 100) η εκπομπή «Εκφραση με Νόημα» που μεταδίδεται κάθε δεύτερη Τετάρτη στις 8 το πρωί. Μεταδίδεται στη νοηματική γλώσσα και παρουσιάζει θέματα επικαιρότητας και υγείας.

Από πλευράς κρατικής τηλεόρασης το θέμα της εκπομπής είναι υπό διαπραγμάτευση, αλλά φαίνεται ότι δεν έχει βρεθεί ακόμα μία λύση χωρίς να έχει αποκλειστεί το γεγονός.

«Τους φαίνεται πάρα πολύ δύσκολο τουλάχιστο στην EPT έχουμε κάνει επανειλημμένως επαφές με την Ομοσπονδία έχει έρθει η Ομοσπονδία, έχουμε πάει στους εκάστοτε διευθυντές, κάποτε είχε έρθει κάποιος από το BBC, τους είχε φέρει ολόκληρες κασέτες πως να γίνονται αυτά κλπ, άλλαξε ο διευθυντής, χάθηκαν όλα αυτά, αλλά γενικώς αυτό το βρίσκουν πολύ δύσκολο έως ακατόρθωτο...Ναι, θα παίζανε ευχαρίστως μία εκπομπή που θα τη φέρνανε έτοιμη κάποιοι στο κανάλι. Δηλαδή αν η Ομοσπονδία αναλάμβανε να έχει ένα δικό της χώρο να κάνει την εκπομπή έξω ή σε ιδιωτικά στούντιο και να τους την πηγαιναν θα την έπαιζαν σε κάποια ζώνη. Αλλά δεν θέλουν να μπλέξουν ούτε στο κόστος ούτε και στη διαδικασία. Άσχετα με το νόμο».

«Ο επόμενος στόχος είναι μάλλον της NET, όπου είμαι μέσα κι εγώ ως παρουσιάστρις, να βγει μία ημίωρη εκπομπή κάθε δεύτερο Σάββατο, αυτό είναι τώρα πάνω στη συζήτηση. Οι πιθανότητες να γίνει είναι πολύ αυξημένες, οι δημοσιογράφοι, είναι υψηλού επιπέδου και καταλαβαίνουν ότι μόνο η απόδοση του προφορικού ή και γραπτού λόγου στη νοηματική γλώσσα πολλών χρήσιμων εκπομπών, ταινιών, ντοκιμαντέρ είναι πολύ εύκολη, αρκεί να έχεις έναν διερμηνέα.

Αυτό θα ωφελήσει πάρα πολύ την κοινότητα των Κωφών, το έχουν καταλάβει και το αντιμετωπίζουν θετικά. Το μόνο που προβληματίζονται είναι το ποιος θα το οργανώσει γιατί πρέπει να υπάρχει ένας δημοσιογράφος που να μπορεί να κρατάει την εκπομπή ζωντανά για μισή ώρα, γιατί μάλλον θα είναι ζωντανή εκπομπή».

Αντίθετα στην ιδιωτική τηλεόραση το εγχείρημα δείχνει αδύνατο:

«Ότε να περνάει απ' το μυαλό τους δεν θέλουν. Κάνουν πολύ μεγάλη υποχώρηση που βάζουν και το Σαββατοκύριακο, αυτό είναι μία μεγάλη υποχώρηση, πιστεύουν ότι είναι μεγάλη η χάρη που μου κάνουν να έχουμε δελτίο και το Σαββατοκύριακο, σε μένα προσωπικά. Επειδή ο σταθμός έχει μία εκπομπή που λέγεται "7 ημέρες"... και είναι ακριβώς όλες οι ειδήσεις την εβδομάδας, οι σπουδαιότερες με ρεπορτάζ, είχα πει άμα μπορέσουμε κι αφού υπάρχει αυτή η εκπομπή να ενσωματώσουμε ένα παράθυρο μικρό, στο οποίο θα φαίνεται ο διερμηνέας και θα διερμηνεύει όλα τα γεγονότα μαζεμένα της εβδομάδας ούτως ώστε ένας κωφός ο οποίος δεν ενημερώθηκε για τα νέα της εβδομάδας να ενημερωθεί το Σάββατο. Και αυτή η πρότασή μου απορρίφθηκε. Παμψηφεί».

Σκοπός της ύπαρξης των εκπομπών για κωφούς είναι η ενημέρωση, η ψυχαγωγία και η επιμόρφωση στη δική τους γλώσσα σε πλαίσια ευρύτερα από τις ολιγόλεπτες καθημερινές ειδήσεις, και σε θεματολογία σχετική με την κοινωνική πραγματικότητα. Αυτό θα επιφέρει επιπλέον εξοικείωση του ευρύτερου κοινού με τους κωφούς και γνώση των ιδιοτεροτήτων της μειονότητας, γεγονός που θα ενισχύσει την συμμετοχή τους στην κοινωνία με τους όρους διαφορετικότητας που οι ίδιοι επιθυμούν. Η εμπειρία ανάλογων εκπομπών στο εξωτερικό δείχνει ότι αυτές εκπέμπονται βασικά από τα κρατικά κανάλια, και αποτελούν μάλλον προϊόν νομοθετικής θέσπισης παρά εθελοντικής παροχής.

Βέβαια, ως προς την εξοικείωση, η ελληνική τηλεόραση φαίνεται ότι έχει ανοίξει την προοπτική της γνωριμίας με την ομάδα σε μεγαλύτερο ποσοστό από άλλες μειονοτικές ομάδες. Οι κωφοί τελευταία εμφανίζονται στην τηλεόραση ως καλεσμένοι σε διάφορες ενημερωτικές και ψυχαγωγικές εκπομπές με συνεχώς αυξανόμενη συχνότητα και εκ πρώτοis αντιμετωπίζονται ως γλωσσική μειονότητα και όχι ως άτομα με αναπηρίες που προκαλούν οίκτο¹²⁸. Αυτό δε συντελεί στην ενημέρωση των κωφών, μπορεί όμως να προλειάνει το έδαφος για την αλλαγή των αντιλήψεων γύρω από την ομάδα και να εκτιμηθούν διαφορετικά οι ανάγκες των κωφών για πληροφόρηση.

¹²⁸ Η διαπίστωση αυτή είναι προσωπική και χρίζει περαιτέρω έρευνας, που δεν εμπίπτει στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας. Πάντως θα μπορούσαμε να πούμε γενικά ότι η παρουσίαση των ΑμεΑ στα ΜΜΕ δημιουργεί συνήθως στερεοτυπικές αναπαραστάσεις του «χτυπημένου από τη μοίρα» ή του «ήρωα» που κατορθώνει να επιβιώνει στις αντιξοότητες της ζωής του.

Κεφάλαιο Ένατο

Θεωρητικές Υποθέσεις

Έπειτα από την εξέταση του θεωρητικού πλαισίου, μπορούμε στη συνέχεια να αναπτύξουμε τις θεωρητικές υποθέσεις που έδωσαν το έναυσμα για την περαιτέρω διερεύνηση του θέματος. Οι υποθέσεις που θέλει να εξετάσει η έρευνα είναι οι εξής:

A) Οι κωφοί παρακολουθούν τηλεόραση για τους ίδιους λόγους που παρακολουθούν και οι ακούντες. Η εισαγωγική αυτή υπόθεση είναι χρήσιμη για να εξετάσουμε το εάν η κώφωση είναι μια εμπλεκόμενη μεταβλητή που επιδρά με κάποιο τρόπο στη χρήση της τηλεόρασης.

B) Οι κωφοί κάνουν χρήση του τηλεοπτικού περιεχομένου στο οποίο έχουν πρόσβαση. Αυτό σημαίνει ότι αναμένεται να παρακολουθούν αποκλειστικά υποτιτλισμένα προγράμματα και δελτία νοηματικής. Άρα υπάρχει περιορισμένη πρόσβαση στο τηλεοπτικό περιεχόμενο και αυτό είναι ο κύριος παράγοντας που διαμορφώνει την τηλεοπτική τους συμπεριφορά ως προς την επιλογή προγραμμάτων. Εκτός των ειδικών Δελτίων στη Νοηματική Γλώσσα, θεωρούμε ότι ο υποτιτλισμός είναι ο μόνος βοηθητικός τρόπος για την ικανοποιητική κατανόηση του τηλεοπτικού περιεχομένου. Στην περίπτωση απουσίας υποτίτλων το άτομο γίνεται παθητικός τηλεθεατής που αφήνει την τηλεόραση να παίζει μπροστά του βλέποντας την εικόνα χωρίς να αποσκοπεί στην κατανόηση.

Γ) Η τηλεόραση δεν επιτελεί αποτελεσματικά το στόχο της ως ενημερωτικό και επιμορφωτικό μέσο για τους κωφούς. Σύμφωνα με την προηγούμενη υπόθεση, οι Κωφοί βασίζουν την ενημέρωσή τους από την τηλεόραση στα Δελτία Ειδήσεων στη Νοηματική Γλώσσα, πράγμα που δεν φαίνεται επαρκές, λόγω του περιορισμένου χρόνου μετάδοσής τους. Οι κωφοί παίρνουν περιορισμένα μηνύματα από την τηλεόραση πράγμα που προκαλεί μη ικανοποίηση στον τομέα της ενημέρωσης, και συνεπάγεται την αδυναμία εξαγωγής συμπερασμάτων. Η μη ικανοποίηση ενισχύεται από την επίγνωση που έχουν για το εύρος των ενημερωτικών προγραμμάτων που υπάρχουν αλλά δεν

μπορούν να παρακολουθήσουν. Η επίγνωση για το εύρος αυξάνει την ανάγκη τους για ενημέρωση και διαμορφώνει τις προσδοκίες τους για παρακολούθηση.

Δ) Οι Κωφοί καλύπτουν τις ανάγκες τους για ενημέρωση με το να συνδυάζουν τα προσβάσιμα σε αυτούς μέσα (Τύπος, Διαδίκτυο), καθώς και το υποστηρικτικό περιβάλλον των ακούντων, προκειμένου να καταλάβουν ένα θέμα.

Ε) Οι Κωφοί φαίνεται ότι καλύπτονται από τον ψυχαγωγικό τομέα της τηλεόρασης, στο βαθμό που παρακολουθούν ξένες εκπομπές με υπότιτλους. Θεωρούμε ότι στην ελληνική τηλεόραση το πλήθος των υποτιτλισμένων προγραμμάτων που έχουν κυρίως ψυχαγωγικό περιεχόμενο είναι τέτοιο ώστε να καλύπτει τις ανάγκες του οποιουδήποτε τηλεθεατή για ψυχαγωγία.

ΣΤ) Οι κωφοί αντιμετωπίζουν πρακτικά προβλήματα και βιώνουν αρνητικά συναισθήματα λόγω ελλιπούς πρόσβασης στην πληροφορία της τηλεόρασης. Μέσω αυτών επιβεβαιώνουν την αναπαράστασή τους για την θέση τους στην κοινωνία.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΕΡΕΥΝΑ

Κεφάλαιο Πρώτο

Μεθοδολογία

A. Μεθοδολογικά Εργαλεία

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τους μήνες Νοέμβριο & Δεκέμβριο του 2002 στην Αθήνα, με ημιδομημένες συνεντεύξεις που έγιναν με άτομα της ελληνικής κοινότητας των Κωφών, ανδρών και γυναικών. Για τις συνεντεύξεις χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο (δες παράρτημα). Η καταγραφή έγινε με κάμερα και έγινε ανάλυση περιεχομένου στις απαντήσεις των υποκειμένων.

B. Η Επιλογή του Δείγματος και τα Χαρακτηριστικά του

Η επιλογή του δείγματος έγινε με δειγματοληψία αναλογίας¹²⁹, με γνώμονα το φύλο και την ηλικία. Η ηλικιακή ομάδα-στόχος ήταν τα άτομα από 25 έως 55 ετών.

Από τις συνεντεύξεις αντλήθηκαν κάποια επιπλέον στοιχεία για τα χαρακτηριστικά τους, που παρατίθενται εδώ για την καλύτερη περιγραφή του δείγματος.

Συνολικά συμμετείχαν 21 άτομα, 11 άνδρες και 10 γυναίκες. Η ηλικία των ανδρών κυμαίνονταν από 27 έως 54, και των γυναικών από 27 έως 53 ετών. Όλα τα υποκείμενα ήταν κάτοικοι Αθηνών.

Το εκπαιδευτικό τους επίπεδο είχε ως εξής:

	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
Ανώτερη – Ανώτατη εκπαίδευση	6 (1 ΤΕΙ- 4 ΑΕΙ - 1 Μεταπτυχιακό)	3 (ΑΕΙ)
Τεχνική Σχολή μετά το Λύκειο	1	3
Λύκειο	2	2
Γυμνάσιο	1	1
Δημοτικό	1	1

¹²⁹ Κυριαζή Ν. (2000). *Η κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα., σ. 118

Εργασία: Όλα τα υποκείμενα εργάζονταν εκτός από 2 (οικιακά – εισοδηματίας)

Στον ιδιωτικό τομέα απασχολούνταν 9 άτομα και στο δημόσιο 10 άτομα.

Ηλικία Απώλειας Ακοής και Χρήση ακουστικών: 11 από τα υποκείμενα είναι εκ γενετής κωφοί, 2 έχασαν την ακοή τους μεταξύ 5-8 μηνών, 5 στην ηλικία των 2 ετών και 2 στην ηλικία 5 και 10 ετών αντίστοιχα. Ακουστικά φορούν 6 υποκείμενα που δεν είναι εκ γενετής κωφοί, ενώ οι υπόλοιποι 15 δεν φορούν ακουστικό¹³⁰.

Τα παραπάνω στοιχεία δεν αξιούνουν αντιπροσωπευτικότητα ως προς τον πληθυσμό των ατόμων της κοινότητας των Κωφών, αφού δεν είναι καταγεγραμμένος ο συνολικός πληθυσμός. Υπολογίζεται από την Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος ότι τα μέλη της κοινότητας κυμαίνονται στις 10.000.

Για τα λοιπά στοιχεία μόνο τάσεις επικρατούν. Ιδιαίτερα, το εκπαιδευτικό επίπεδο που αντανακλάται εδώ δεν αναπαριστά την πραγματική κατάσταση αφού υπολογίζεται ότι είναι σαφώς πιο χαμηλό. Για το λόγο αυτό η ποιοτική εκτίμηση των δεδομένων φαίνεται η πλέον αρμόζουσα.

Γ. Η Διεξαγωγή των Συνεντεύξεων

Οι συμμετέχοντες προσεγγίστηκαν από τα σωματεία Κωφών της Αθήνας. Τους δόθηκε ένα γράμμα που εξηγούσε το σκοπό και τον τρόπο διεξαγωγής της έρευνας (βλέπε παράρτημα) που εξασφάλισε τη συναίνεσή τους και ορίστηκαν ατομικές συναντήσεις.

Η γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε στις συνεντεύξεις μεταξύ της ερευνήτριας και των υποκειμένων ήταν η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα. Το περιεχόμενο καταγράφηκε

¹³⁰ Τα ακουστικά βαρηκοΐας χρησιμοποιούνται από τα βαρήκοα άτομα που έχουν υπολείμματα ακοής προς ενίσχυση. Είπαμε και πριν ότι η χρήση η μη του ακουστικού δεν αποτελεί κριτήριο ένταξης στην κοινότητα των Κωφών. Τα περισσότερα υποκείμενα δήλωσαν ότι έχουν εμπειρία ακουστικών βοηθημάτων καθώς συμπεριλαμβάνεται στην αρχική εκπαίδευσή τους η χρήση ειδικών εκπαιδευτικών ακουστικών. Στη συνέχεια επιλέγουν οι ίδιοι εάν θα συνεχίσουν ή όχι τη χρήση τους. Πάντως κατά την ανάλυση των συνεντεύξεων δεν παρατηρήθηκε κάποια διαφορά στις απαντήσεις μεταξύ των ατόμων που φορούν ακουστικά και αυτών που δεν φορούν και γι αυτό δεν πραγματοποιήθηκε περαιτέρω διαχωρισμός ως δύο διαφορετικές ομάδες.

¹³¹ Ανέκδοτα στοιχεία από την Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος.

μέσω βιντεοσκοπήσης που ενδείκνυται ως μόνος τρόπος για την καταγραφή, μιας και η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα είναι οπτικοκινητική γλώσσα.

Δεν μεσολάβησε διερμηνέας νοηματικής καθώς η ερευνήτρια έχει γνώση της Ελληνικής Νοηματικής Γλώσσας σε ικανοποιητικό επίπεδο για τη διεξαγωγή και την μετάφραση των συνεντεύξεων. Έτσι ξεπεράστηκε το επικοινωνιακό ζήτημα, διασφαλίστηκε η ανωνυμία των υποκειμένων και αποφεύχθηκε η αρνητική επίδραση της παρουσίας ενός τρίτου προσώπου που μπορεί να αποφέρει αμηχανία και να επηρεάσει τον αυθορμητισμό των απαντήσεων των υποκειμένων. Πολλές φορές οι κωφοί χρησιμοποιούσαν παράλληλα με τη νοηματική και προφορικό λόγο, χαρακτηριστικό της επικοινωνίας τους με ακούοντες, ακόμα και με αυτούς που γνωρίζουν την νοηματική γλώσσα. Αυτό λειτουργούσε υποβοηθητικά στην διεξαγωγή και την καταγραφή των συνεντεύξεων.

Η διάρκεια των συνεντεύξεων κυμαινόταν από μισή έως μία ώρα.

Δ. Η Ανάλυση των Συνεντεύξεων

Οι συνεντεύξεις μεταφράστηκαν από την νοηματική στην ελληνική γλώσσα και καταγράφηκαν σε κειμενογράφο για να γίνει η επεξεργασία τους. Για την αξιοπιστία της μετάφρασης κατά την απομαγνητοφώνηση, έγιναν πολλαπλοί έλεγχοι σε κάθε συνέντευξη. Θα πρέπει εδώ να τονιστεί ότι κατά τη μετάφραση δόθηκε ιδιαίτερο βάρος και στην αναπαράσταση του ύφους του λόγου του κάθε υποκειμένου. Είναι κατανοητό ότι, όπως κάθε άνθρωπος έχει διαφορετικό τρόπο εκφοράς του λόγου ανάλογα με την προσωπικότητά του, το εκπαιδευτικό του επίπεδο και άλλους παράγοντες, το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με αυτούς που έχουν τη νοηματική γλώσσα ως κύριο επικοινωνιακό τους κώδικα. Ο κάθε κωφός νοηματίζει διαφορετικά και αυτό εμπεριέχει μια ποιότητα που πρέπει να γίνει σεβαστή για την αξιόπιστη μεταφορά του νοηματικού λόγου σε γραπτό κείμενο. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η εφαρμογή της ανάλυσης περιεχομένου στις συνεντεύξεις.

Κεφάλαιο Δεύτερο

Ανάλυση Περιεχομένου

Α. Εισαγωγή

Η ανάλυση περιεχομένου είναι μια ερευνητική μέθοδος που αποσκοπεί στην εξαγωγή επιστημονικής πληροφορίας από γραπτό ή προφορικό λόγο, που εκφέρεται στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και σε οποιοδήποτε επικοινωνιακό μήνυμα, είναι εν ολίγοις η μελέτη του μηνύματος¹³². Ο εκάστοτε ερευνητής χρησιμοποιεί συγκεκριμένους μεθοδολογικούς κανόνες για την εξαγωγή των συμπερασμάτων του από την ανάλυση του λόγου, οι οποίοι όμως ποικίλουν ανάλογα με τη θεωρητική του τοποθέτηση. Υπάρχουν δύο βασικές τάσεις όσον αφορά το χαρακτήρα και κατά συνέπεια τη μέθοδο που επιλέγεται για την πραγματοποίηση της ανάλυσης περιεχομένου: η ποσοτική, που κατά κύριο λόγο στοχεύει στην μετατροπή της εξαγόμενης πληροφορίας σε μετρήσιμο μέγεθος και η ποιοτική, που αναζητά πίσω από το λόγο τα κρυφά βαθύτερα νοήματα των οποίων αυτός είναι φορέας. Οι τάσεις αυτές άλλοτε συναντούνται αντανακλαστικές και άλλοτε συντίθενται σε μια προσπάθεια ερμηνείας των ποσοτικοποιημένων δεδομένων.

Ποσοτική προσέγγιση: Ένας κλασικός ορισμός της ανάλυσης περιεχομένου είναι αυτός του Berelson: «Είναι μια τεχνική έρευνας που έχει ως αντικείμενο μια αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή του πρόδηλου περιεχομένου της επικοινωνίας.» (Berelson, 1952, p.18)¹³³ ή για την Κυριαζή: «Η ανάλυση περιεχομένου μετατρέπει δευτερογενές υλικό ποιοτικής φύσης σε μορφή ποσοτικών δεδομένων»¹³⁴. Βλέπουμε λοιπόν ότι για πολλούς ερευνητές η ανάλυση περιεχομένου ταυτίζεται με την ποσοτική ανάλυση. Ο Cartwright επισημαίνει: «Προτείνουμε τους όρους «ανάλυση περιεχομένου» και «κωδικοποίηση» αδιαφοροποίητα για να αναφερθούμε στην αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική περιγραφή κάθε συμβολικής συμπεριφοράς.»¹³⁵, όμως και «αυτή η μέθοδος γεννήθηκε από τις ανάγκες να ταξινομήσουμε, να κατατάξουμε, να κατηγοριοποιήσουμε και να ερμηνεύσουμε τις

¹³² Πανεπιστημιακές Σημειώσεις για την Ανάλυση Περιεχομένου, που δόθηκαν στα πλαίσια του μαθήματος της Α. Κορωναίου, Διάκριση, Αποκλεισμός, Στερεότυπα και Μ.Μ.Ε.

¹³³ Holsti O. R., *Content Analysis for the Social Science and Humanities*, p.3.

¹³⁴ Κυριαζή Ν., *Η κοινωνιολογική έρευνα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000, σ.283.

¹³⁵ Ο.π.

προφορικές αποκρίσεις και τις άλλες συμβολικές εκδηλώσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς ατόμων και ομάδων». Βλέπουμε ότι σε αυτό το σημείο υπεισέρχεται το σημείο της ερμηνείας. Όμως για τους ερευνητές που αρκούνται στην ποσοτικοποίηση των δεδομένων ισχύει η παραδοχή ότι «η αριθμητική ισορροπία των στοιχείων του κειμένου είναι ένας αξιόπιστος οδηγός ενός συνολικού νοήματος»¹³⁶.

Αντίθετα, οι υποστηρικτές της ποιοτικής προσέγγισης υποστηρίζουν ότι υπάρχουν στον υπό μελέτη λόγο λανθάνοντα, «κρυφά» νοήματα τα οποία είναι και τα πιο σημαντικά και που δεν μπορούν να εντοπιστούν μόνο στα ποσοτικοποιημένα στοιχεία που είναι οι φορείς τους¹³⁷. Συχνά προτιμάται για εξειδικευμένες και περίπλοκες περιπτώσεις: «Η ποιοτική ανάλυση περιορισμένου αριθμού κρίσιμων επικοινωνιών μπορεί συχνά να προσφέρει καλύτερα συμπεράσματα για τις συγκεκριμένες προθέσεις ενός συγκεκριμένου ομιλητή σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, από άλλες πιο τυποποιημένες τεχνικές» (A.L. George, 1959)¹³⁸.

Ωστόσο, για άλλους ερευνητές ιδανικός φαίνεται να είναι ο συνδυασμός των δύο μεθόδων, που θεωρούν ότι μπορούν να λειτουργήσουν αλληλοσυμπληρούμενες: «Δεν θα έπρεπε να υποτεθεί ότι οι ποιοτικές μέθοδοι είναι οξυδερκείς ενώ οι ποσοτικές έχουν μηχανικό χαρακτήρα. Η σχέση μεταξύ τους είναι κυκλική: η καθεμία προσφέρει άλλες οπτικές και δεδομένα που η άλλη μπορεί να επεξεργαστεί.» (Pool, 1959, p.192)¹³⁹.

Πέρα από τις μεθοδολογικές διαφορές πρέπει κατά την εφαρμογή της μεθόδου να τηρούνται κάποιες προϋποθέσεις που θα διασφαλίσουν τον επιστημονικό χαρακτήρα της έρευνας, δηλαδή :

- προσπάθεια για αντικειμενικότητα, αποφυγή, όσο είναι δυνατόν, επηρεασμού από την προσωπικότητα του ερευνητή και τις καταστάσεις κάτω από τις οποίες λαμβάνει χώρα η έρευνα.
- συστηματικότητα με συνέπεια ως προς την επεξεργασία, κριτήριο άντλησης και ταξινόμησης των στοιχείων.

¹³⁶ ΜακΚουέλ Ντ.(1997), ό.π., σ. 421.

¹³⁷ Ο.π.

¹³⁸ Holsti O. R., ό.π. σ.10.

¹³⁹ Ο.π.,σ. 11.

B. Κατηγορίες της Ανάλυσης

Η κατηγοριοποίηση είναι μια πολύπλοκη διαδικασία που απαιτεί συνεχή επανεξέταση των κατηγοριών και των κατηγορικών υπαγωγών. Έπειτα από πολλές διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις, η ανάλυση βασίστηκε στις παρακάτω 8 μεγάλες κατηγορίες, οι οποίες προέκυψαν από τα ερωτήματα της έρευνας και τις θεωρητικές υποθέσεις. Οι υποκατηγορίες διαμορφώθηκαν και από τις απαντήσεις της έρευνας. Η επεξήγηση των κατηγορικών τους υπαγωγών και των δεικτών θα γίνει παράλληλα με την επιμέρους ανάλυση ανά κατηγορία. Η φράση χρησιμοποιήθηκε ως μονάδα καταγραφής.

Κατηγορία 1: Λόγοι Παρακολούθησης Τηλεόρασης

Κατηγορία 2: Η τηλεοπτική παρακολούθηση

Υποκατηγορίες:

- Προφίλ Παρακολούθησης
- Υποτιτλισμός
- Τηλεοπτική συμπεριφορά χωρίς υποτίτλους

Κατηγορία 3: Ενημέρωση στην τηλεόραση

Υποκατηγορίες:

A) Ενημέρωση από ειδήσεις και ενημερωτικές εκπομπές

- Ικανοποίηση ως προς ενημέρωση
- Μη ικανοποίηση προς ενημέρωση

B) Δελτία ειδήσεων στη νοηματική γλώσσα

- Θετικές στάσεις για ΔΕΕΝΓ
- Αρνητικές στάσεις για ΔΕΕΝΓ

Κατηγορία 4: Χρήσεις ΜΜΕ

Υποκατηγορίες:

- Χρήση του Τύπου
- Χρήση του Διαδικτύου
- Προσφορά Τύπου και Διαδικτύου
- Συνδυασμός των ΜΜΕ

Κατηγορία 5: Ο ρόλος των ακουόντων

Υποκατηγορίες:

- Θετικός ρόλος ακουόντων
- Αρνητικός ρόλος ακουόντων
- Αυτονομία

Κατηγορία 6: Η ψυχαγωγία στην τηλεόραση

Υποκατηγορίες:

- Ικανοποίηση προς ψυχαγωγία
- Μη ικανοποίηση προς ψυχαγωγία

Κατηγορία 7: Συνέπειες λόγω μη πρόσβασης

Υποκατηγορίες:

- Λειτουργικές συνέπειες
- Συναισθηματικές συνέπειες

Κατηγορία 8: Προτάσεις

Υποκατηγορίες:

- Πρόταση πρόσβασης
- Πρόταση για τις ειδήσεις
- Πρόταση για τα ΔΕΕΝΓ
- Δημιουργία νέων δομών ειδικά για κωφούς

Γ. Αποτελέσματα της Ανάλυσης

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τα αποτελέσματα της ανάλυσης περιεχομένου, όπως αυτή διαρθρώθηκε ανά κατηγορία:

1. Λόγοι Παρακολούθησης Τηλεόρασης

Για την εξέταση της πρώτης υπόθεσης θελήσαμε να μελετήσουμε τη γενικότερη εντύπωση που έχουν τα υποκείμενα για την τηλεόραση. Θελήσαμε να δούμε τα κοινά σημεία των υποκειμένων με την γενικότερη θέση που επικρατεί και για ποιο λόγο παρακολουθούν. Οι καταγραφές αφορούν το ερώτημα «για ποιο λόγο σου αρέσει να παρακολουθείς τηλεόραση;». Συνήθως όλοι παρακολουθούμε τηλεόραση για πολλούς λόγους που συνοψίζονται στις έννοιες της ενημέρωσης και της ψυχαγωγίας. Μας προσφέρει χαλάρωση, συντροφιά, απομάκρυνση από τα καθημερινά προβλήματα, κοινωνική συμμετοχή, γνώση, διαχείριση ελεύθερου χρόνου κλπ. Οι Mc Quail, Blumler και Brown στην τυπολογία τους για τη σχέση του ανθρώπου με την τηλεόραση παρατήρησαν ότι τα άτομα παρακολουθούν τηλεόραση για φυγή, προσωπικές σχέσεις (συντροφικότητα, κοινωνική ωφέλεια), προσωπική ταυτότητα (προσωπική αναφορά, εξερεύνηση της προσωπικότητας, ενίσχυση αξιών), ενημέρωση και ψυχαγωγία¹⁴⁰. Οι κωφοί δεν δίνουν διαφορετικές απαντήσεις. Βλέπουν τηλεόραση για τους ίδιους λόγους.

¹⁴⁰ Παπαθανασόπουλος, Σ. (2000), ο.π., σελ. 28

«Μου δίνει μια ευχαρίστηση, μια ηρεμία, νιώθω ότι είμαι μέσα στον κόσμο και μου προσφέρει μια χαλάρωση. Όταν γυρίζω κουρασμένη από τη δουλεία και καθίσω στην τηλεόραση με ηρεμεί και με ψυχαγωγεί»

«Με τις ειδήσεις μαθαίνω, τα έργα με ευχαριστούν, μαθαίνω διάφορα νέα για το τι συμβαίνει στον κόσμο, πως επικοινωνούν οι άνθρωποι, πως δουλεύουν, τι προβλήματα αντιμετωπίζουν»

«Με βοηθάει να διώξω την πλήξη μου...»

«Μου αρέσει γιατί μου κάνει παρέα, είναι το μόνο πράγμα που μπορώ να κοιτάζω όσες ώρες θέλω και να λέω ό,τι θέλω χωρίς να μου αντιμιλήσει.»

«Σε μία μοναχική μέρα όπως για παράδειγμα την Κυριακή του Πάσχα που ήμουν ολομόναχος κι όλος ο κόσμος είχε φύγει εγώ έβλεπα πασχαλινές βλακείες στην τηλεόραση, έστω αυτό μου έφτανε γιατί χωρίς τηλεόραση δεν θα άντεχα.»

«Γιατί όταν κάποιες φορές έρχεσαι σπίτι και δεν έχεις κάτι άλλο να κάνεις».

«Μου δείχνει την κοινωνία, μου δίνει μόρφωση. Μου δείχνει πως να σκέφτομαι».

Παράλληλα, στο αντίθετο ερώτημα «για ποιο λόγο δεν σου αρέσει η τηλεόραση», οι αναφορές είναι κατά πλειοψηφία επικεντρωμένες στο θέμα της πρόσβασης. Μεμονωμένα αναπτύσσονται γενικές κρίσεις για την ποιότητα της τηλεόρασης στην Ελλάδα. Οι κύριες παρατηρήσεις αφορούσαν τα εξής:

Υπερβολική μετάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων:

«Φτάνουν σε τέτοιο σημείο που εκφυλίζονται τα ίδια τα κανάλια με το να προβάλλουν διαφημίσεις στη μέση μίας ταινίας ή 5 λεπτά πριν τελειώσει μία ταινία και μετά ξαναβάζουν το τέλος της ταινίας»

Αρνητικές κρίσεις για διάφορες εκπομπές που υπάγονται σε προσωπικά αξιολογικά κριτήρια :

«Επειδή δείχνει ανοησίες, υπάρχουν κάποια προγράμματα που τα θεωρώ ανόητα, και δε μου αρέσουν».

«Ένα αρνητικό της τηλεόρασης είναι ότι δείχνει για παράδειγμα στις 9 ή ώρα ερωτικές σκηνές που ένα παιδί όπως ο γιος μου δεν πρέπει να τις βλέπει εκείνη την ώρα, θα πρέπει να τις δείχνουν αργότερα».

2. Η Τηλεοπτική Παρακολούθηση

Η κατηγορία χωρίζεται σε δύο υποκατηγορίες. Η πρώτη «το προφίλ παρακολούθησης» είχε ως στόχο να διερευνήσει εάν η παρακολούθηση είναι καθημερινή, ποιες ώρες της ημέρας, τί προγράμματα παρακολουθούν στην τηλεόραση και χωρίζεται στις αντίστοιχες 3 μικρότερες υποκατηγορίες. Η υποκατηγορία αυτή αναλύθηκε ποσοτικά για την καλύτερη παρουσίασή της. Συγκεκριμένα:

Συχνότητα παρακολούθησης: 15 από τους ερωτηθέντες δήλωσαν ότι παρακολουθούν σε καθημερινή βάση, ενώ 6 από αυτούς 21 δεν παρακολουθούν συστηματικά, δεν βλέπουν

κάθε μέρα τηλεόραση. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες αφιερώνουν ένα μέρος της καθημερινής τους δραστηριότητας στην παρακολούθηση τηλεόρασης.

Τηλεοπτικές ζώνες παρακολούθησης: 19 συμμετέχοντες δήλωσαν ότι παρακολουθούν απογευματινές και βραδινές ώρες και 2 (γυναίκες) είπαν ότι παρακολουθούν και την πρωινή ζώνη.

Προγράμματα

Οι συμμετέχοντες, αν και παρακολουθούν κατεξοχήν ξένα προγράμματα, δεν περιορίζονται μόνο σε αυτά. Βλέπουν και ελληνικές εκπομπές. Όλοι βλέπουν Δελτία Ειδήσεων, γεγονός που τονίζει τη σημασία που δίνουν στο ενημερωτικό κομμάτι της τηλεόρασης:

«Παρακολουθώ κάθε μέρα. Κατά πρώτον βλέπω ειδήσεις γιατί πρέπει να ενημερωθώ για το τι συμβαίνει στον κόσμο».

Επίσης, όλοι παρακολουθούν ειδήσεις στη Νοηματική Γλώσσα και Ξένες Ταινίες. Επιπλέον:

- 13 παρακολουθούν ξένες σειρές,
- 9 υποτιτλισμένα ντοκιμαντέρ,
- 7 (άνδρες) παρακολουθούν αθλητικά,
- 7 το ψυχαγωγικό τηλεπαιχνίδι «Ποιος θέλει να γίνει εκατομμυριούχος».
- 3 ριάλιτι,
- 3 παλιό ελληνικό κινηματογράφο,
- 2 σύγχρονες ελληνικές σειρές,
- 2 ξένες ενημερωτικές εκπομπές
- Τέλος, 2 άνδρες έχουν συνδρομητικό NOVA.

Παρατηρούμε ότι οι συμμετέχοντες κάνουν μια ευρύτερη χρήση της τηλεόρασης από αυτήν που είχε αρχικά υποθεθεί. Αυτό παρουσιάζει και την έλξη τους προς το μέσο και την πρόθεσή τους να παρακολουθούν προγράμματα που είναι απαιτητικά γι αυτούς.

Οι επόμενες υποκατηγορίες είναι ο «Υποτιτλισμός» και «Τηλεοπτική συμπεριφορά χωρίς υποτίτλους» που χωρίζεται με τη σειρά της σε δύο μικρότερες υποκατηγορίες ενεργητική και παθητική, είναι άμεσα συνδεδεμένες με το «προφίλ παρακολούθησης».

Η κατηγορία «Υποτιτλισμός» εξετάζει το ρόλο που παίζουν τα υποτιτλισμένα προγράμματα στην παρακολούθηση. Ποια είναι η στάση των κωφών για τα υποτιτλισμένα προγράμματα; Ο υποτιτλισμός εδώ προκρίνεται από τους κωφούς ως ο μόνος ουσιαστικός τρόπος επαφής με το πλήρες τηλεοπτικό περιεχόμενο και την κατανόησή του, καθώς και τη διεύρυνση των γνωστικών οριζόντων. Για τους κωφούς

αποτελεί αναγκαίο στοιχείο, και παρουσιάζεται ως ο τρόπος που οι συμμετέχοντες παρακολουθούν τηλεόραση κατανοώντας εξίσου με τους ακούντες.

«Είναι σημαντικό για μένα να υπάρχουν υπότιτλοι και όχι να προσπαθώ από μόνος μου να σκεφτώ και να καταλάβω αν κάνω λάθος».

«Μου αρέσουν πολύ οι υπότιτλοι. Με βοηθάνε να καταλάβω την ανάπτυξη ενός θέματος, τη συζήτηση όπως όλοι. Παράδειγμα εσύ είσαι ΝΔ και εγώ ΠΑΣΟΚ. Να μπορούμε να συζητήσουμε, να ξέρω τι λέει».

«Άμα βλέπω καθημερινά τους υπότιτλους, μαθαίνω, φωτίζομαι και δουλεύει το μυαλό μου και μου αρέσει, το χρειαζόμαστε».

«Αυτό (οι υπότιτλοι) μοιάζει σα δώρο στους κωφούς για το πρόβλημά τους».

Παράλληλα, τον θέτουν ως κριτήριο για την διαμόρφωση του πλαισίου παρακολούθησης του τηλεοπτικού προγράμματος:

«Ο υποτιτλισμός είναι πολύ σημαντική βοήθεια για την κατανόηση της ταινίας. Οποιαδήποτε ταινία έχει υπότιτλους με βοηθάει να την κατανοήσω. Βασικά αυτό είναι το βασικό κριτήριο επιλογής που χρησιμοποιώ για να δω τηλεόραση».

«Δεν βάζουν υπότιτλους, γι αυτό το λόγο δεν παρακολουθώ πάρα πολύ. Αν έβαζαν υπότιτλους θα παρακολουθούσα συνέχεια»

Τέλος, επισημαίνουν τα οφέλη του υποτιτλισμού στην εκμάθηση της γλώσσας:

«Πλουτίζω το λεξιλόγιό μου, μαθαίνω καινούριες λέξεις.»

«Όταν δω υπότιτλους στις ειδήσεις αμέσως παρακολουθώ με πολύ μεγάλο ενδιαφέρον»

Παρόλη την θετική στάση των κωφών για τον υποτιτλισμό ένας συμμετέχοντας ορίζει τα όρια υποτιτλισμού και αναφέρει ότι οι κωφοί δεν εισπράττουν το 100% ενός προγράμματος, ιδιαίτερα μιας ταινίας μέσω του υποτιτλισμού, διότι ο υποτιτλισμός δεν μπορεί να περιγράψει όλες τις εννοιολογικές αποχρώσεις του μηνύματος:

«Υπάρχει ένας τρόπος, το να βάλουν υπότιτλους, αλλά και πάλι θα κατανοήσω το 80% και θα έχω ένα 20% απώλειες. Σου δίνω ένα παράδειγμα. Βλέπω κάποιον να σωριάζεται και να πεθαίνει. Πίσω όμως έχει ακουστεί ένας πυροβολισμός τον οποίο εγώ δεν τον άκουσα κι έτσι δεν κατανοώ τα αίτια του θανάτου. Εσύ άκουσες το πυροβολισμό και το κατάλαβες, εγώ όμως βλέπω τον άνθρωπο να πέφτει εντυπωσιακά στο πάτωμα και δεν έχω ακούσει τον ήχο από πίσω και απορώ τί συμβαίνει. Αυτά δεν φαίνονται στον υποτιτλισμό, ούτε των ξένων έργων. Βέβαια οι υπότιτλοι βοηθάνε για το διάλογο μεταξύ των ηθοποιών... επίσης η μουσική επένδυση των ταινιών, σε κάποιες σκηνές η μουσική είναι χαρούμενη, σε κάποιες θλιβερή και αυτό συμπληρώνει το νόημα της ταινίας. Αν κάποιος περπατάνε δίπλα από τη θάλασσα ή τσακώνονται η μουσική είναι θλιβερή ή χαρούμενη. Εσύ ξέρεις αν αυτοί οι άνθρωποι είναι στεναχωρημένοι ή χαρούμενοι, σε βοηθάει η μουσική. Εγώ δεν το ξέρω αυτό. Είναι χαρούμενος ή λυπημένος που χώρισε; Η μουσική βοηθάει συμπληρώνοντας το συναίσθημα. Γι αυτό σου λέω ότι και με τους υπότιτλους χάνω το 20% του νοήματος.»

Η τρίτη υποκατηγορία, «Τηλεοπτική συμπεριφορά χωρίς υποτιτλισμό» εξετάζει το πώς συμπεριφέρονται οι κωφοί όταν το πρόγραμμα δεν είναι υποτιτλισμένο. Τί κάνουν μπροστά στην τηλεόραση; Η υποκατηγορία αυτή έχει χωριστεί σε ενεργητική και παθητική συμπεριφορά. Μιλώντας για ενεργητική συμπεριφορά εννοούμε ότι οι κωφοί μπροστά σε ένα μη υποτιτλισμένο πρόγραμμα κάνουν προσπάθεια να προσεγγίσουν το τηλεοπτικό περιεχόμενο. Στην παθητική συμπεριφορά κατηγοριοποιούνται οι αντίθετες συμπεριφορές, δηλαδή η παραίτηση από κάθε προσπάθεια για παρακολούθηση.

Η κατηγορία ενεργητική συμπεριφορά είχε μια πληθώρα καταγραφών. Οι κωφοί περιγράφουν την τηλεθέασή τους ως μια συνεχή περιδιάβαση από όλα τα κανάλια για βρουν να παρακολουθήσουν κάτι που θα τους δώσει κάποιο νόημα. Ψάχνουν από κανάλι σε κανάλι προκειμένου να βρουν κάτι που να κινείται στα πλαίσια της κατανόησής τους, κυρίως περισσότερη εικόνα και λιγότερο λόγο, και αν είναι δυνατόν γραπτό λόγο.

«Όταν στο ένα κανάλι μιλάνε εγώ κάνω ζάπινγκ στα άλλα να βρω κάποια εικόνα».

«Ψάχνω ανάμεσα στα κανάλια για να καταλάβω».

«Όταν έχει παράθυρα πολύ ώρα συζητάνε εγώ δεν καταλαβαίνω και κάνω ζάπινγκ αλλάζω κανάλι. Όταν μου αρέσει η εικόνα εστιάζω εκεί, με τραβάει η εικόνα».

Όταν η προσοχή τους εστιαστεί σε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα που θέλουν πολύ να παρακολουθήσουν, όπως για παράδειγμα οι ειδήσεις, προσπαθούν να αναπληρώσουν το κενό της επικοινωνίας συνδυάζοντας την εικόνα με τη χειλεοανάγνωση, με τις εκφράσεις και τις διαθέσεις που απορρέουν από τα πρόσωπα και το χώρο προσπαθώντας να ελέγξουν την πολυσημία της εικόνας. Στην περίπτωση που υπάρχουν γραπτά στοιχεία διευκολύνονται ακόμα περισσότερο:

«Το αν καταλαβαίνω εξαρτάται από το ποιος είναι ο τρόπος του παρουσιαστή που μιλάει., αν μιλάει με κλειστό το στόμα, αν κάνει μεγάλες κινήσεις με το στόμα. εξαρτάται αν θα μπορέσω να πιάσω το νέο που θα πει».

«Μερικές φορές παρακολουθώ κανονικό δελτίο ειδήσεων και προσπαθώ διαβάζοντας τα χείλη να καταλάβω περίπου μαζί με την εικόνα που πηγαίνει η κάμερα για να καταλαβαίνω τι περίπου συμβαίνει».

«Πάντα παρακολουθώ ειδήσεις, βλέπω τους τίτλους επάνω και καταλαβαίνω το θέμα, όχι πολύ αναλυτικά, αλλά περί τίνος πρόκειται, αν γίνει ένας φόνος ή κάτι άλλο, αλλά αναλυτικά όχι».

«Καταλαβαίνω από την εικόνα που δείχνει αν έπεσε κάποιο σπίτι, αν κλαίνε οι άνθρωποι, από τον τρόπο, από τις εκφράσεις καταλαβαίνω περίπου το θέμα. κάποιο βίντεο που έχει κάτω υπότιτλο δείχνει τον τόπο που κάτι έγινε. Αυτό με βοηθάει να καταλαβαίνω το θέμα».

«Προσπαθώ πάντα να συνδυάσω την εικόνα με το γεγονός δηλαδή αν δω ένα ρεπορτάζ που έχει σχέση με τον Κηφισό και δω τα νερά, τότε θα καταλάβω ότι υπήρχε κάποιο πρόβλημα πάλι στον Κηφισό».

Το να κλείσει κάποιος την τηλεόραση είναι κι αυτό μια μορφή ενεργητικής συμπεριφοράς:

«Προσπαθώ αν είναι κάτι πολύ ενδιαφέρον να διαβάσω τα χείλια. Προσπαθώ λίγο με τον ήχο, αλλά όχι για πάρα πολύ ώρα. Μετά κουράζομαι και παραιτούμαι από την προσπάθεια, και φεύγω».

Κάποιες φορές η προσέγγιση είναι αδύνατη, και οι κωφοί απλά κοιτούν την εικόνα χωρίς να αναζητούν νόημα. Με αυτόν τον τρόπο ορίζεται η παθητική συμπεριφορά, η οποία όμως είχε ελάχιστες καταγραφές.

«Έτσι απλά κοιτάζω για να περνάει η ώρα τα γεγονότα όπως συμβαίνουν ...Εγώ το αποδέχομαι αυτό από συνήθεια».

«Στην τηλεόραση είμαι ένας παθητικός θεατής. Ο ρόλος μου είναι παθητικός, πόσο μάλλον όταν δεν υπάρχουν και υπότιτλοι».

3. Ενημέρωση στην Τηλεόραση

Η κατηγορία αυτή ορίστηκε για να καταγράψει τις στάσεις των Κωφών για την ενημέρωση που παίρνουν από την τηλεόραση. Τι παρακολουθούν οι Κωφοί από τον ενημερωτικό τομέα; Κατά πόσο εξυπηρετούν τις ενημερωτικές τους ανάγκες; Η κατηγοριοποίηση έγινε με γνώμονα τη γλώσσα, και γι' αυτό δημιουργήθηκαν δύο μεγάλες κατηγορίες Α) Ειδήσεις και Ενημερωτικές Εκπομπές. Β) Δελτία Ειδήσεων στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα.

Α) Η κατηγορία «Ενημέρωση από τις ειδήσεις και τις ενημερωτικές εκπομπές» θέλει να διερευνήσει τις στάσεις των κωφών για την ποσότητα και την ποιότητα της ενημέρωσης που μπορούν να λάβουν από το μέσο στην κυρίαρχη γλώσσα. Το κριτήριο που χρησιμοποιείται εδώ είναι η ικανοποίηση γι αυτό που τελικά λαμβάνουν. Η ικανοποίηση συνίσταται στην εκπλήρωση της ανάγκης. Οι υποκατηγορίες που προκύπτουν αφορούν την ικανοποίηση ή τη μη ικανοποίηση προς την ενημέρωση, την εκπλήρωση ή όχι της ανάγκης. Οι κατηγορίες αυτές περιλαμβάνουν απαντήσεις στις ερωτήσεις της συνέντευξης για τις στάσεις των ατόμων για τα Δελτία Ειδήσεων, και

διάσπαρτες καταγραφές που δηλώνουν ικανοποίηση και μη ικανοποίηση για τις ενημερωτικές εκπομπές.

Λέγοντας εδώ ενημέρωση αναφερόμαστε στις ειδήσεις και οποιοδήποτε πρόγραμμα έχει ή δηλώνει ότι έχει ενημερωτικό χαρακτήρα. Στις μέρες μας η ελληνική τηλεόραση έχει μία πληθώρα τέτοιων προγραμμάτων που οι δομές τους ως εκπομπές δεν είναι εύκολο πλέον να κατηγοριοποιηθούν αυστηρά. Εδώ βασιζόμαστε σε αυτές που οι ίδιοι οι συμμετέχοντες κάνουν αναφορές.

Σχετικά με τις ειδήσεις είδαμε ότι οι περισσότεροι τις παρακολουθούν πράγμα που δηλώνει την αξία που δίνουν σε αυτές, και την ανάγκη που έχουν να ενημερωθούν. Στις συνεντεύξεις δόθηκε βαρύτητα στα κύρια τμήματα παρουσίασης των ειδήσεων όπως κυριαρχούν στην Ελλάδα: την εισαγωγή της είδησης από τον παρουσιαστή, το ρεπορτάζ, και τα παράθυρα, με κύριο στόχο να διαπιστωθεί ποια δομή είναι αυτή που μπορεί να δώσει τις περισσότερες πληροφορίες.

Η πρόθεση για ενημέρωση δεν είναι μια μετρήσιμη μονάδα. Ο κάθε άνθρωπος καθορίζει από μόνος του την ποσότητα και τα πεδία ενημέρωσής του, ανάλογα με τη διαθεσιμότητά του και το ενδιαφέρον του. Ορίζοντας μια συγκεκριμένη ποσότητα ενημέρωσης, αυτή δε σημαίνει ότι είναι επαρκής για δύο διαφορετικά άτομα, γιατί η ενημέρωση εμπεριέχει την έννοια της ατομικής οριοθέτησης όσον αφορά το είδος, την ποικιλία, και το βάθος των θεμάτων.

Για ορισμένους συμμετέχοντες η βασική πληροφορία είναι επαρκής:

«Προσωπικά για μένα μέχρι τώρα επαρκούν κάποιες πληροφορίες, για τα ουσιαστά θέματα είμαι ευχαριστημένος».

Άλλα άτομα έχουν περισσότερες προσδοκίες για την ενημέρωσή τους.

«Γενικά, η ενημέρωσή μου από την τηλεόραση είναι πολύ μικρή».

Η υποκατηγορία «Ικανοποίηση στην ενημέρωση» απαντά στο ερώτημα για το αν αντλούν ικανοποίηση από τις ειδήσεις και τις ενημερωτικές εκπομπές και γι' αυτό έχουμε δημιουργήσει άλλες δυο μικρότερες υποκατηγορίες.

Ενημερωτικές εκπομπές: Η κατηγορία ικανοποίηση από τις ενημερωτικές εκπομπές έχει ελάχιστες αναφορές, και αυτές αφορούν ξένες υποτιτλισμένες εκπομπές, αλλά δε ζητήθηκε διευκρίνιση για τον τίτλο κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Από τον

έλεγχου του τηλεοπτικού προγράμματος που πραγματοποιήθηκε εκ των υστέρων διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν οι ειδήσεις του CBS που προβάλλονται καθημερινά στις 6 το πρωί από τον Αντέννα, «Ο κόσμος της οικονομίας» που προβάλλεται στη NET κάθε Κυριακή στις 11 το πρωί, καθώς και άλλες ενημερωτικές εκπομπές σε μικρά ιδιωτικά κανάλια (πχ. το κανάλι Seven):

«Ξένες εκπομπές ειδήσεων έχουν και υπότιτλους και αυτό με βοηθάει πάρα πολύ να αντιληφθώ 100%».

«Την Κυριακή έχει μία πολύ ενδιαφέρουσα εκπομπή για την οικονομική πολιτική στον κόσμο με υπότιτλους».

Δελτία ειδήσεων:

Για κάποια άτομα η κατανόηση της κεντρικής ιδέας της είδησης είναι επαρκής.

Ερ: «Παρακολουθείς ειδήσεις;»

«Φυσικά παρακολουθώ ειδήσεις, μου δίνουν πληροφορίες για το τι συμβαίνει στον κόσμο. Μαθαίνω για διάφορα θέματα, εγκλήματα, αεροπορικά δυστυχήματα, μου δίνει μεγάλη ενημέρωση και αυτό είναι θετικό. Μπορεί να μην καταλαβαίνω τι λέει αλλά βλέπω τον τίτλο που αναφέρει τον τόπο, ας πούμε στη Γερμανία έγινε αεροπορικό δυστύχημα, και μαζί με την εικόνα με ενημερώνει και με ευχαριστεί».

Πολύ σημαντικό ρόλο παίζει και το αν ευνοείται η χειλεανάγνωση στα λόγια του παρουσιαστή:

«Μέχρι στιγμής μερικοί παρουσιαστές είναι καλοί, έχουν καλό παρουσιαστικό, έχουν καλό στήσιμο στην παρουσίαση των ειδήσεων, όπως στο Mega. Με τον τρόπο που μιλάει [ο Χατζηνικολάου] καταλαβαίνω μερικά πράγματα, τον προτιμώ περισσότερο. Μιλάει πολύ αργά και πολλές φορές καταλαβαίνω τι λέει».

Επίσης, οι συμμετέχοντες δηλώνουν την ικανοποίησή τους για τα ρεπορτάζ, που έχουν πολλά βίντεο, τους υπέρτιτλους, και τα κυλιόμενα γράμματα.

«Όσον αφορά κάποιες ειδήσεις που έχουν κυλιόμενα γράμματα, μου αρέσουν πολύ αυτά, δηλώσεις συνοπτικές που τις βάζουν κυλιόμενες, που κάτω έχει και την εικόνα ότι είναι μαγνητοσκοπήση, αυτό το στυλ είναι πολύ καλό για τους κωφούς. Μου αρέσει πολύ».

Τέλος, για τα υποκείμενα ρόλο παίζει και η μεγάλη ποικιλία δελτίων που πλέον υπάρχουν λόγω ιδιωτικής τηλεόρασης, που τους δίνει τη δυνατότητα να δουν την εικόνα της είδησης πολλές φορές.

«Τώρα βλέπω 6-7 φορές την ημέρα ειδήσεις και αυτό είναι πολύ καλό για μένα γιατί με ενδιαφέρει η ενημέρωση, τα προβλήματα του κόσμου, τα διάφορα γεγονότα, κι έτσι είμαι πολύ ικανοποιημένος».

Η υποκατηγορία «Μη ικανοποίηση» είναι η κατηγορία με τις περισσότερες κατηγορικές υπαγωγές της ανάλυσης. Η κατηγορία περιλαμβάνει τις μονάδες καταγραφής που περιλαμβάνουν τις φράσεις όπως «δεν μου φτάνει», «θέλω αλλά δεν μπορώ» και προτάσεις που δηλώνουν πρόβλημα.

Ενημερωτικές εκπομπές: Οι καταγραφές δείχνουν ότι στα υποκείμενα κάνει μεγάλη αίσθηση η αδυναμία τους να παρακολουθήσουν ενημερωτικές εκπομπές. Οι δηλώσεις μη ικανοποίησης ήταν περισσότερες από την ικανοποίηση. Η περιδιάβασή τους στα κανάλια τις βραδινές ώρες τους δίνει μια ιδέα για τα θέματα που συζητούνται, αλλά δεν μπορούν να τα παρακολουθήσουν. Οι περισσότεροι θεωρούν πολύ αρνητικό για την ενημέρωσή τους που δεν μπορούν να παρακολουθήσουν εκπομπές όπως η Ανατροπή, οι Πρωταγωνιστές, η Ζούγκλα, αλλά και τις συνεδριάσεις της Βουλής :

«Κάποιες συνεντεύξεις, ομιλίες σημαντικών προσώπων, φιλοξενούμενους σε εκπομπές οικονομικές. Θέλω να μάθω πώς τα λένε αλλά δεν έχει υπότιτλους...Σημαντικά πρόσωπα όπως παράδειγμα ο Σημίτης, και γενικά κορυφαία πολιτικά πρόσωπα, θέλω να μάθω τί ακριβώς λένε».

«Αλλά τις σωστές συζητήσεις, όπου ο καθένας λέει τις απόψεις του, θα ήθελα να μπορώ να τις παρακολουθώ και να ενημερωθώ για το τί λέει ο καθένας. Φυσικά και θέλω. Και να μάθω τη γνώμη και ποια πολιτική ακολουθεί ο καθένας».

«Τα θέματα που με ενδιαφέρουν περισσότερο στην τηλεόραση δεν έχουν υπότιτλους...Βλέπω ότι κάθε βράδυ αναλύουν θέματα κοινωνικά και εγώ δεν μπορώ να τα δω».

«Ένα βράδυ έβλεπα τη βουλή που μιλούσανε για οικονομικά θέματα και το θέμα του ευρώ, που είναι πολύ ενδιαφέρον. Δεν μπορούσα να το καταλάβω. Δεν καταλάβαινα τι έλεγαν και αυτό είναι μεγάλο πρόβλημα».

Δελτία Ειδήσεων:

Οι συμμετέχοντες παρόλο που δήλωσαν ότι παρακολουθούν ειδήσεις, από τις δηλώσεις τους φαίνεται ότι οι πληροφορίες που παίρνουν δεν είναι επαρκείς. Οι καταγραφές συνοψίζουν στο ότι λαμβάνουν περιορισμένες και αποσπασματικές πληροφορίες.

Από την ανάλυση των μορφών παρουσίασης της είδησης, όσον αφορά τον παρουσιαστή οι καταγραφές φράσεων του τύπου «δεν καταλαβαίνω τι λέει» ήταν πολλές περισσότερες από αυτές που δήλωναν «καταλαβαίνω μέσω χειλεσνάγνωσης».

Τα παράθυρα απορρίφθηκαν μαζικά:

«Τα παράθυρα απορρίπτονται!!! είναι για πέταμα, τι να τα κάνω αυτά; Εδώ ένα πρόσωπο δεν καταλαβαίνω, θα καταλάβω 4 πρόσωπα μαζί;».

Το ρεπορτάζ δίνει μεν τις περισσότερες πληροφορίες, αλλά και πάλι οι κωφοί δήλωσαν ότι δεν μπορούν να καταλάβουν ολοκληρωμένα. Συνήθως με τη βοήθεια της εικόνας και των υπέρτιτλων, και της χειλεανάγνωσης διαμορφώνουν το κεντρικό νόημα. Για κάποιους αυτό ήταν ικανοποιητικό, για τους περισσότερους δεν ήταν και αξιολόγησαν αρνητικά το αποτέλεσμα της επικοινωνίας.

«Παρακολουθώ αλλά το μόνο που με βοηθάει είναι ο υπέρτιτλος. Παράδειγμα βλέπω τον υπέρτιτλο και την εικόνα και καταλαβαίνω το νόημα της ειδήσης. Αλλά λεπτομέρειες και τι λένε, όχι, γιατί δεν ακούω και αυτό είναι το πρόβλημα. Καταλαβαίνω τι θέλουν να πουν γενικά, αλλά όχι ειδικά. Κι ενώ θέλω να είμαι μέσα 100% καταλαβαίνω τελείως αποσπασματικά μερικά πράγματα. Τον τίτλο της εικόνας και αυτό ήτανε. Όμως τα παρακολουθώ γιατί προσθέτονται και νέες ειδήσεις κατά τη διάρκεια της ημέρας και το βράδυ παρουσιάζονται όλες, οπότε παρακολουθώ. Αλλά αυτό για μένα δεν είναι επαρκής ενημέρωση, είναι πολύ λίγη για μένα».

«Όταν θα καθίσω και θα έχει ειδήσεις βλέπω, αλλά είναι σαν να μην παρακολουθώ, βλέπω και θέλω να μάθω: «Τι λέει τώρα!» αλλά δεν μπορώ».

«Οι ειδήσεις είναι το πρόβλημα γιατί καταλαβαίνω λίγο. Χάνω όμως όλη την ουσία της ειδήσης, αλλά νόημα έχω».

Ένα υποκείμενο περιγράφει πως η τηλεόραση στην ελληνική γλώσσα, μοιάζει σαν ξένη για αυτόν:

«Δηλαδή φαντάσου τον εαυτό σου να πας σε μία ξένη χώρα να πας πχ. Αραβία που δεν ξέρεις Αραβικά και παρακολουθείς ειδήσεις στα Αραβικά, πάντα.. Θα παρακολουθείς; Θα βλέπεις λίγο τις εικόνες, λίγο το νόημα θα πιάνεις και τίποτα άλλο. Αυτό ήτανε!».

B) Δελτία ειδήσεων στη νοηματική γλώσσα:

Οι κατηγορία για τα Δελτία Ειδήσεων στη Νοηματική Γλώσσα περιλαμβάνει δύο υποκατηγορίες, τη θετική και την αρνητική στάση. Οι καταγραφές στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνουν δηλώσεις ικανοποίησης, ενώ στη δεύτερη περιλαμβάνονται φράσεις που περιλαμβάνουν έννοιες όπως «δεν μου φτάνει», «δεν με ικανοποιεί» .

Το γλωσσικό πρόβλημα της πρόσβασης στην ενημέρωση για τους κωφούς αντιμετωπίζεται πλήρως από τα Δελτία Ειδήσεων στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα. Είδαμε την περιγραφή των Δελτίων καθώς και το ιστορικό τους σε προηγούμενη ενότητα. Οι περισσότεροι είπαν ότι τα παρακολουθούν και ορισμένοι βλέπουν περισσότερο από ένα δελτίο κάθε μέρα από διάφορα κανάλια. Υπάρχουν περιπτώσεις που η τηλεοπτική ενημέρωση εξαρτάται αποκλειστικά από αυτά. Οι θετικές στάσεις για

τα δελτία εστιάζονται στην ύπαρξη, τη χρησιμότητα τους. Εκφράζονται με θετικά συναισθήματα. Οι παρακάτω θέσεις παρουσιάζουν τη στάση αυτή:

«Προτιμώ τα ΔΕΕΝΓ. Εκεί καταλαβαίνω καθαρά τις ειδήσεις, Πιο πολύ με αυτά ενημερώνομαι».

«Οι ειδήσεις της ΕΝΓ μου δίνουν μία καλύτερη εικόνα για τα γεγονότα που συμβαίνουν στον κόσμο».

«Μου αρέσουν πάρα πολύ τα δελτία γιατί μου δίνουν γνώση» .

«Αν βλέπεις τη νοηματική χαίρεσαι που καταλαβαίνεις καλά».

Η αίσθηση της κοινής υπαγωγής στην ομάδα με κύριο χαρακτηριστικό την κώφωση και την ανάγκη ύπαρξης των δελτίων για τους κωφούς ως τηλεοπτικό κοινό φαίνεται στην παρακάτω δήλωση.

«Ερ: Παρακολουθείς Δελτία Νοηματικής;»

«Βέβαια παρακολουθώ. Τα δελτία αυτά βοηθούν και τους ανθρώπους που είναι αγράμματοι και καταλαβαίνουν μόνο νοηματική, και μαθαίνουν θέματα για όλον τον κόσμο, για δολοphonίες, προβλήματα κλπ. Με ευχαριστεί να παρακολουθώ ειδήσεις στη νοηματική και όχι μόνο ειδήσεις ακουόντων. Με ικανοποιεί να βλέπω τη νοηματική γλώσσα γιατί είναι η κοιλτούρα των κωφών».

Οι αρνητικές στάσεις των Κωφών για τα Δελτία Ειδήσεων στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα συνοψίζονται στην περιορισμένη διάρκεια τους, την ώρα μετάδοσης, και στην απόδοση της γλώσσας από τους διερμηνείς.

Οι ώρες μετάδοσης έχουν θεσπιστεί από τις 16:00 έως τις 22:00. Η προβολή των δελτίων έχει ολοκληρωθεί στο διάστημα μεταξύ 16:30 και 19:00, και ένα δελτίο σε τοπικό Αθηναϊκό κανάλι εκπέμπεται στις 20:00. Για τους κωφούς αυτό δεν είναι ικανοποιητικό αφού πολλές φορές δεν προλαβαίνουν να τα παρακολουθήσουν λόγω του ωραρίου εργασίας τους ή άλλων ασχολιών.

«Όλες οι ειδήσεις της νοηματικής είναι πάνω κάτω την ίδια ώρα το απόγευμα. πολύ κοντά το ένα με το άλλο, το βράδυ καθόλου, κανένα».

«Το δείχνει στις 5 η ώρα, αφού δουλεύεις μέχρι τις 5 , τι θα κάνεις; Θα διακόψεις τη δουλειά και θα πας να δεις ειδήσεις;».

Η διάρκεια επηρεάζει το πλήθος των μεταδιδόμενων ειδήσεων, την ανάπτυξη της κάθε ειδήσης και την ταχύτητα της νοηματικής γλώσσας. Αυτά είναι και τα σημεία που σημειώνονται οι περισσότερες αρνητικές στάσεις. Οι κωφοί το βιώνουν αυτό σαν έλλειψη ουσιαστικής ενημέρωσης, που κάνει την παρουσία των δελτίων στην τηλεόραση εθιμική.

«Οι ειδήσεις στη νοηματική μοιάζουν με τίτλους ειδήσεων. Σου λένε για κάθε θέμα 2 προτάσεις, τίποτε άλλο. Και σου ξεφεύγουν πάρα πολλές λεπτομέρειες που οι άλλοι τις ακούνε».

«Είναι πολύ σύντομα, πάρα πολύ σύντομα και τα λένε με τέτοιο τρόπο σαν να θυμίζουν τίτλους. Αυτό καταλαβαίνω εγώ, δεν είναι ανάλυση για το γεγονός που συμβαίνει».

«Τα δελτία ειδήσεων Νοηματικής Γλώσσας είναι πολύ μικρά, λίγα λεπτά, και δεν μου φτάνει. Για παράδειγμα γίνεται ένας φόνος και ο διερμηνέας λέει: Πρόβλημα- ένας φόνος- και πέθανε. Τι να καταλάβεις από αυτό; Θα μου πεις ότι τους πιέζει ο χρόνος και αυτό είναι λάθος, θα πρέπει να μου πει ότι ένας άνθρωπος δολοφονήθηκε από όπλο, για ποιο λόγο, ποια ήταν τα αίτια, κλπ, αναλυτικά».

«Αλλά ουσία για εμάς τους κωφούς δεν υπάρχει. Είναι μονολεκτικές ειδήσεις».

«Φαντάσου ότι κάθε μέρα λέγονται 5 φορές ειδήσεις. Στο δελτίο νοηματικής που είναι 5 λεπτά χωράνε όλες αυτές οι ειδήσεις; Υπάρχουν πάρα πολλά θέματα».

Η διάρκεια και ο όγκος των πληροφοριών που παρέχονται από τα δελτία ορίζεται ως υποτίμηση των ενημερωτικών αναγκών τους από τα κανάλια.

«Δε με φτάνει, δεν είναι σωστό αυτό, να υπάρχουν τόσο περιορισμένες ειδήσεις, αυτό μας υποτιμά συνεχώς, δεν είναι σωστό».

«Στα δελτία κωφών υπάρχουν επιλεκτικά 2-3 βασικά θέματα γιατί; Θέλω όλα τα θέματα, πρέπει να τα μάθω όλα. Γιατί οι κωφοί πρέπει να μαθαίνουν 2-3 θέματα; για ποιο λόγο;».

Η απόδοση της νοηματικής γλώσσας από τους διερμηνείς που παρουσιάζουν τα Δελτία δεν ικανοποιεί ορισμένους. Επισημαίνουν λάθη και παραλείψεις, που σε σχέση με την επιβεβλημένη ταχύτητα του νοηματισμού καθιστούν την κατανόηση δύσκολη.

«Το περισσότερο ποσοστό [των διερμηνέων] κάνουν μεταφρασμένη νοηματική ή με τον τρόπο των ακουόντων κι εγώ δεν καταλαβαίνω το νόημα».

«Πολλά νοήματα είναι λάθος κατά τη μετάφρασή τους. Οι κωφοί κάνουν τέλεια νοηματική, συνδέουν τα γεγονότα και τα καταλαβαίνουν αμέσως».

Τα συναισθήματα με τα οποία εκφέρεται η αρνητική στάση επικεντρώνονται στη μη ικανοποίηση για τα Δελτία για τους παραπάνω λόγους.

«Γενικά δεν είμαι πολύ ικανοποιημένη. Να κάθομαι και να ευχαριστιέμαι για το τί ωραίες ειδήσεις που είδα. Δεν μου φτάνει».

Γενικά, η ικανοποίηση των κωφών για τα Δελτία ειδήσεων στη νοηματική γλώσσα έγκειται ουσιαστικά στην ύπαρξή τους. Είναι αντιφατικό όμως γι' αυτούς να υπάρχει ενημέρωση στη γλώσσα τους αλλά αυτή να εξυπηρετεί περίπου την ίδια ανάγκη με τους υπέρτιτλους των κεντρικών δελτίων.

4. Χρήσεις ΜΜΕ

Η κατηγορία «χρήσεις των ΜΜΕ» θέλει να διερευνήσει τις χρήσεις των υπόλοιπων προσβάσιμων ΜΜΕ που είναι η εφημερίδα, ο περιοδικός Τύπος και το διαδίκτυο. Θέλει με άλλα λόγια να εξετάσει το γενικότερο ενδιαφέρον και την πρόθεση των υποκειμένων για ενημέρωση. Οι υποκατηγορίες εξετάζουν το κατά πόσο διαβάζουν εφημερίδες, περιοδικά, χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, τί ικανοποιήσεις λαμβάνουν από τις χρήσεις αυτές. Από την έρευνα προέκυψε και μια ακόμη κατηγορία που θεωρήθηκε χρήσιμο να καταγραφεί, «ο Συνδυασμός των ΜΜΕ», που σημαίνει ότι οι κωφοί προκειμένου να ενημερωθούν σφαιρικά για τα θέματα του ενδιαφέροντός τους ανατρέχουν συνδυαστικά σε όλα τα προσφιλή τους Μέσα, συνδέοντας τις πληροφορίες.

Υποκατηγορίες

Χρήση Τύπου

Κάνοντας μια απαρίθμηση των απαντήσεων διαπιστώνουμε τα παρακάτω: Εφημερίδα: Όλα τα υποκείμενα διαβάζουν εφημερίδα. Αυτό που διαφοροποιείται είναι η συχνότητα ανάγνωσης: 12 διαβάζουν καθημερινά και κάποιοι από αυτούς, παραπάνω από μια εφημερίδα. Οι υπόλοιποι 9 δεν διαβάζουν συστηματικά εφημερίδα, και περισσότερο βλέπουν τους τίτλους στα περίπτερα. Οι περισσότεροι διαβάζουν πολιτικές εφημερίδες και αρκετοί άνδρες και αθλητικές. Ένας αναφέρει ότι διαβάζει εφημερίδα ελαφρού περιεχομένου. Ορισμένοι διαβάζουν αποκλειστικά την εφημερίδα Μετρόραμα που διανέμεται δωρεάν, γεγονός που φανερώνει ότι δίνουν βάση σε μια πιο συνοπτική ενημέρωση, αφού η εφημερίδα αυτή έχει σύντομες και λιγιστές ειδήσεις χωρίς ιδιαίτερο σχολιασμό για τα γεγονότα.

«Εννήθως διαβάζω το Μετρόραμα. Μου αρέσει πολύ που βάζουν συνοπτικά κείμενα, είναι πιο ωραία, πιο εύκολα».

Περιοδικά: 8 υποκείμενα διαβάζουν συστηματικά κάποιο περιοδικό. 8 δεν διαβάζουν συστηματικά, και 5 δεν διαβάζουν καθόλου.

Βλέπουμε ότι ο Τύπος αποτελεί κομμάτι του τρόπου ενημέρωσης του δείγματος πράγμα που δείχνει το ενδιαφέρον τους για την επαφή με την επικαιρότητα ανεξάρτητα από την τηλεόραση. Φανταζόμαστε το πόσο επηρεάζει αυτή τη συμπεριφορά το γεγονός

ότι οι περισσότεροι έχουν τελειώσει κάποιο πανεπιστημιακό ίδρυμα, αν και δεν έχει καταγραφεί με ακριβή τρόπο μια τέτοιου είδους συσχέτιση. Πάντως, τα περισσότερα άτομα του δείγματος που δηλώνουν ότι διαβάζουν καθημερινά εφημερίδες και περιοδικά έχουν μια υψηλού επιπέδου μόρφωση. Παρόλα αυτά, από τις απαντήσεις τους διαφαίνεται το αναγνωστικό πρόβλημά που δυσχεραίνει την επαφή με την εφημερίδα:

«Όταν έχω χρόνο παίρνω και διαβάζω την εφημερίδα, για πολιτικά θέματα, διάφορες διαμάχες, διαβάζω το τι λέει ο κάθε πολιτικός και προσπαθώ να καταλάβω όσο μπορώ».

«Διαβάζω και εφημερίδα αλλά υπάρχουν πολλές άγνωστες λέξεις που δεν τις καταλαβαίνω».

Συγκρίνοντας τη συχνότητα παρακολούθησης τηλεόρασης με την ανάγνωση του ημερήσιου Τύπου διαπιστώνουμε ότι η χρήση της τηλεόρασης ως μέσο είναι μεγαλύτερη από αυτή των εφημερίδων και των περιοδικών, ακόμα και στο παρόν δείγμα που έχει υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, συνεπώς και μεγαλύτερη ευχέρεια στην ανάγνωση. Αλλά κι εδώ θα πρέπει να τονίσουμε ότι η μη αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος μόνο σε τάσεις μπορεί να μας οδηγήσει και όχι σε ασφαλή συμπεράσματα. Επίσης, η συνεχής μείωση στις πωλήσεις των εφημερίδων στο γενικό πληθυσμό είναι ένας παράγοντας που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη για το κατά πόσο οι κωφοί είναι τόσο συχνοί αναγνώστες στο σύνολό τους .

Χρήση Διαδικτύου

11 υποκείμενα δεν έχουν επαφή με το διαδίκτυο, επικαλούμενοι κυρίως λόγους έλλειψης γνώσης υπολογιστών. Από τους 10 που υπολείπονται, οι 7 χρησιμοποιούν καθημερινά το διαδίκτυο (κατά μέσο όρο 2 ώρες την ημέρα) ενώ οι υπόλοιποι κάνουν λιγότερο συστηματική χρήση. Το μεγάλο ποσοστό της επαφής των συμμετεχόντων με το διαδίκτυο, δεν αντιπροσωπεύει την ομάδα ιδιαίτερα αν τα συγκρίνουμε αναλογικά με το ποσοστό χρήσης του γενικού πληθυσμού της Ελλάδας, που ανέρχεται σε 19,3%¹⁴¹.

¹⁴¹ Καρούνος, Θ. Γουσίου, Α. (2002), Εθνική Έρευνα για τις Νέες Τεχνολογίες και την Κοινωνία της Πληροφορίας, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «κοινωνία της Πληροφορίας (Γ ΚΠΣ), Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Υπουργείο Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, σ. 17

Προσφορά Τύπου και Διαδικτύου

Η υποκατηγορία αυτή περιλαμβάνει την εκτιμώμενη προσφορά των μέσων και τη χρησιμότητά τους. Η εφημερίδα μεταφράζεται σε ενημέρωση. Το διαδίκτυο σε ενημέρωση, ψυχαγωγία και επικοινωνία. Η προτίμηση στα δύο Μέσα έγκειται στη γραπτή μορφή της πληροφορίας:

«Προτιμώ γραπτή μορφή καθαρά και σίγουρα, είμαι πιο ήρεμος και συγκεντρώνομαι και αφοσιώνομαι πιο πολύ στην πληροφορία. Ενώ άλλες μορφές δεν έχουν το ρυθμό που θέλω εγώ για να αφομοιώσω την πληροφορία».

«Επειδή δεν ακούω πρέπει να αγοράζω εφημερίδα, να έχω ίντερνετ για να μαθαίνω τα νέα.»

Και τα δύο μέσα εκτιμώνται θετικότερα από την τηλεόραση στον τομέα της ενημέρωσης, όπως άλλωστε ήταν κι αναμενόμενο, καθώς η πληροφορία που παίρνουν δεν είναι αποσπασματική. Οι απαντήσεις των κωφών συνοψίζονται στην έννοια της καλύτερης και ευκολότερης πρόσβασης.

«Πιο εύκολα ενημερώνομαι από τις εφημερίδες και από το ίντερνετ».

«Μου αρέσουν όλα και οι εφημερίδες και η τηλεόραση και το ίντερνετ. Οι εφημερίδες και το ίντερνετ με καλύπτουν, η τηλεόραση έχει ένα πολύ μικρό μέρος».

«Συνήθως μαθαίνω από τις εφημερίδες, από αυτές μαθαίνω πιο καλά τα πάντα».

Συνδυασμός MME

Η κατηγορία αυτή συγκεντρώνει καταγραφές που περιγράφουν την αμφίδρομη χρήση που κάνουν οι κωφοί στα Μέσα, προκειμένου να επιτύχουν την κατανόηση στα θέματα που τους ενδιαφέρουν ώστε να προσεγγίσουν την επιθυμητή ενημέρωσή τους είτε για ένα γεγονός, είτε για την επικαιρότητα. Πρόκειται για τους μηχανισμούς ή συμπεριφορές που οι ίδιοι ενεργοποιούν για να καλύψουν τα γνωστικά τους κενά. Η συμπεριφορά αυτή είναι αναμενόμενη από όλους τους ανθρώπους. Στους κωφούς αυτό εξυπηρετεί μια βαθύτερη ανάγκη: δεν εννοεί μόνο την εμβάθυνση σε ένα θέμα αλλά συνήθως και την απλή μορφή ενημέρωσης για ένα γεγονός.

Οι κωφοί βλέπουν τις ειδήσεις στην τηλεόραση, συγκρατούν το οπτικό μήνυμα και αντιλαμβάνονται την κεντρική ιδέα της ειδήσης. Το οπτικό ερέθισμα δημιουργεί το κίνητρο για την γνωστική κάλυψη του γεγονότος στην ουσία του, αφού η σχέση με την τηλεόραση αποτυγχάνει. Για το λόγο αυτό ανατρέχουν την άλλη μέρα στη γραπτή

ενημέρωση, ανάλογα με τη σημαντικότητα του γεγονότος, όπως αυτή έχει γίνει κατανοητή από την εικόνα.

«Αν είναι κάτι πολύ ενδιαφέρον το διαβάζω την επόμενη ημέρα από την εφημερίδα και λέω Α! γι' αυτό συνέβη αυτό: πως τη σκότωσε, αν τη μαχαίρωσε. Έτσι με βοηθάει η εφημερίδα. Η ενημέρωση που μου δίνει η τηλεόραση δεν μου φτάνει. Διαβάζω εφημερίδες λοιπόν».

«Εκτός από την τηλεόραση ενημερώνομαι και από τις εφημερίδες, και αυτά συνήθως συμβαίνουν μαζί, δηλαδή αν δω κάποιο σημαντικό νέο στην τηλεόραση αμέσως την επόμενη μέρα θα πάρω εφημερίδα, και διαβάζω την είδηση που είδα χθες στην τηλεόραση.»

Υπάρχει και η αντίθετη περίπτωση, όπου οι κωφοί έχουν ήδη ενημερωθεί από τον ημερήσιο Τύπο, ή έχουν ήδη πληροφορηθεί μέσω διαδικτύου για κάποια γεγονότα, έχουν αφομοιώσει το γνωστικό περιεχόμενο και ανατρέχουν στα δελτία ειδήσεων προκειμένου να ικανοποιήσουν το οπτικό ερέθισμα, συνδέοντας έτσι το νόημα με την εικόνα. Με αυτόν τον τρόπο αυτό καταφέρνουν καλύτερη κατανόηση του ενημερωτικού τηλεοπτικού περιεχομένου.

Να πως περιγράφει ένα υποκείμενο την παρακολούθηση τηλεόρασης μαζί με ένα κωφό ηλικιωμένο άτομο, το οποίο δεν μπορεί από μόνο του να έχει πρόσβαση στα Μέσα:

«Με ρωτάει για μια είδηση. Εγώ το έχω διαβάσει το πρωί στην εφημερίδα, το απόγευμα το βλέπω στις ειδήσεις και το συνδέω. Με ρωτάει για άλλο θέμα: αυτό το έχω διαβάσει στις εφημερίδες, το έχω δει στο ίντερνέτ το απόγευμα και μπορώ με ευκολία να της εξηγήσω.»

«Αν δω στην εφημερίδα ή στο ίντερνέτ ότι δεν υπάρχει τίποτα ενδιαφέρον, τότε δεν παρακολουθώ τηλεόραση. Αν πάλι δω κάτι ενδιαφέρον πηγαίνω αμέσως να το δω στις ειδήσεις, ανάλογα με τη σοβαρότητα του θέματος».

Μια άλλη μορφή συνδυασμού αφορά τον ενδοτηλεοπτικό συνδυασμό των Δελτίων Ειδήσεων στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα με τα Δελτία Ειδήσεων, που καλύπτει την ίδια ανάγκη.

«Παρακολουθώ πρώτα τα δελτία στη νοηματική και ενημερώνομαι για τα βασικά θέματα. Πηγαίνοντας στα κεντρικά δελτία ειδήσεων κάνω τη σύνδεση».

5. Ο Ρόλος των Ακουόντων

Η κατηγορία αυτή εμπεριέχει τις στάσεις των κωφών απέναντι στο ρόλο που παίζουν τα ακούοντα άτομα του περιβάλλοντός τους, όσον αφορά στην υποστηρικτική τους δράση, την βοήθεια που προσφέρουν στους κωφούς στην ενημέρωση και την πρόσληψη πληροφοριών από την τηλεόραση. Η κοινωνική υποστήριξη από το περιβάλλον ορίστηκε από τους Rohle and Sommer ως ένα περίπλοκο πλαίσιο που αποτελείται από συναισθηματική υποστήριξη, χρήσιμα βοηθήματα, γνωστικό προσανατολισμό, κοινωνική ενσωμάτωση ή ακόμα από απλή παροχή της πληροφορίας¹⁴². Ο Wyngaarden Krauss (1993) επιβεβαίωσε τα ευρήματα κι άλλων ερευνών που απέδειξαν ότι η υψηλή κοινωνική υποστήριξη και η παροχή πληροφοριών από το οικείο περιβάλλον συμβάλλει σημαντικά στις αρνητικές επιπτώσεις της αναπηρίας¹⁴³. Η κατηγορία εμπεριέχει τις υποκατηγορίες «Θετικός ρόλος» «Αρνητικός Ρόλος» και «Αυτονομία».

Οι κωφοί ρωτούν για ό,τι δεν καταλαβαίνουν τους ανθρώπους που έχουν δίπλα τους.

«Ρωτάω πολύ τον κόσμο. Ρωτάω συναδέλφους στη δουλειά μου να μου λένε τι συμβαίνει, ρωτάω για τα πάντα».

Θετικός Ρόλος ακουόντων

Από την ανάλυση προκύπτει ότι οι κωφοί αναφέρονται συχνά στον υποστηρικτικό ρόλο των ακουόντων μέσα στην οικογένεια, στο εργασιακό και φιλικό περιβάλλον. Ο καλύτερος τρόπος για να κατανοήσουν κάτι είναι κάποιος άνθρωπος από το περιβάλλον τους που τους εξηγεί για κάποια είδηση ή θέμα που ακούν ώστε να έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή σε αυτό που βλέπουν.

«Βάζω τον αδερφό μου να μου εξηγήσει κάποια πράγματα, την οικογένεια μου γενικώς το ίδιο ισχύει όχι μόνο για τις ελληνικές ταινίες αλλά και για τις ειδήσεις».

Αλλά και έξω από την ώρα παρακολούθησης οι οικείοι ακούντες ενημερώνουν τους κωφούς για τα σημαντικά θέματα.

«Τα παιδιά ποτέ δεν βαριούνται να μου πούνε αν υπάρχει κάτι ενδιαφέρον. Αμέσως μου το λένε. Έλα να σου πω, άκουσα αυτό, έμαθα αυτό, κι εγώ χαίρομαι

¹⁴² Hintermair, M. (2000). Hearing impairment, social networks, and coping: the need for families with hearing-impaired children to relate to other parents and to hearing-impaired adults. *American Annals of the Deaf*, 145 (1), p. 42

¹⁴³ Hintermair, M., (2000), ο.π., σ. 43

πάρα πολύ που με ενημερώνουν. Παλιά αυτό το έκανε η μαμά μου, τώρα πέθανε και με βοηθούν τα παιδιά μου και είμαι πολύ ευχαριστημένη.»

«Μερικές φορές φαίνεται τόσο σοβαρό [σχετικά με κάτι που είδε στην τηλεόραση] που το έχω στο νου μου συνέχεια και την άλλη μέρα ρωτάω στη δουλειά μου, τι ήταν αυτό; Μου εξηγούν και ευχαριστιέμαι.»

Αρνητικός ρόλος ακουόντων

Οι κωφοί περιγράφουν και αρνητικά βιώματα για την προσφορά των ακουόντων στην ενημέρωσή τους. Αυτό αφορά είτε την απροθυμία κάποιου να εξηγήσει, είτε την ελλιπή περιγραφή για κάποιο θέμα που το άτομο θεωρεί σημαντικό.

«Παλιά όταν ήμουν με τον πατέρα μου και την αδερφή μου και βλέπαμε τηλεόραση και τους ρωτούσα τι συμβαίνει, αυτοί μου έλεγαν "τίποτα, τίποτα δε συμβαίνει, απλά π.χ. ο Σημίτης μπήκε στο νοσοκομείο". Αλλά ήθελα να ξέρω για ποιο λόγο μπήκε στο νοσοκομείο, έπεσε, τον πυροβόλησαν; Τίποτα, μου έλεγαν μόνο ότι μπήκε στο νοσοκομείο. Έτσι λένε στους κωφούς, λίγα πράγματα, ότι ο Σημίτης μπήκε στο νοσοκομείο και αυτό ήταν! Κι εγώ συνεχίζω να απορώ».

«Όταν ακούνε όμως κάτι και βλέπω ότι μιλάνε πολύ ώρα και με πολύ ενδιαφέρον, εγώ ρωτάω τι λέει; Και αυτοί απαντάνε αδιάφορα "Τίποτα, κάποιο μικρό πρόβλημα", προσπαθούν δηλαδή να το αποφύγουν. Δηλαδή αυτοί μιλάνε για μισή ώρα και εμένα μου εξηγούν σε ένα λεπτό;»

«Η μαμά μου έβλεπε στην τηλεόραση και γέλαγε, κι εγώ ρώταγα να μου πουν γιατί γελάνε και μου έλεγε: "Περίμενε, περίμενε να ακούσω να γελάσω." Κι έτσι σιγά σιγά έπαψα να ρωτάω και τα κράταγα μέσα μου».

Αυτονομία

Στο λόγο τους για τους ακούοντες παρεμβάλλουν δηλώσεις αυτονομίας, που φανερώνουν τη γενικότερη επιθυμία τους να μην εξαρτώνται από τους άλλους και να ρωτούν για να μαθαίνουν αυτά που θέλουν από την τηλεόραση. Γνωρίζουν ότι δεν είναι δυνατόν κάποιος να είναι συνεχώς διαθέσιμος να εξηγήει τα πάντα, και άλλωστε δεν είναι και το ζητούμενό τους.

«Να ρωτάω συνέχεια τον άνδρα μου; Εγώ δεν θέλω να κουράζω και να πιέζω κανέναν, θέλω να ενημερώνομαι μόνη μου. Είμαι τυχερή που ο άντρας μου ακούει και ενημερώνομαι. Αλλά και αυτός δεν είναι υποχρεωμένος να κάθεται να μου εξηγεί συνέχεια και να τον ρωτάω συνεχώς. Θα ήθελα να είμαι ανεξάρτητη σε αυτό το θέμα».

«Δεν περιμένουν από τους ακούοντες συνεχώς να τους μεταφράζουν γιατί κι αυτοί δεν έχουν χρόνο και πρέπει να φύγουν και οι κωφοί διστάζουν να μιλήσουν, δε θέλουν να κουράζουν τους ακούοντες με συνεχείς ερωτήσεις. Ντρέπονται να ρωτάνε συνεχώς. Πρέπει όμως να ξέρουν για να είναι έτοιμοι».

«Δεν θέλω να καταπιέζω τα παιδιά μου να κάθονται να μου εξηγούν».

6. Ψυχαγωγία στην τηλεόραση

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει τις στάσεις των κωφών για την ψυχαγωγία που λαμβάνουν από την τηλεόραση. Οι ψυχαγωγικές εκπομπές αποτελούν σημαντικό πεδίο του τηλεοπτικού προγραμματισμού των ελληνικών καναλιών, αφού υπάρχουν άφθονες ταινίες, σειρές, τηλεπαιχνίδια, ντοκιμαντέρ, ριάλιτι, και άλλα είδη. Η κατηγορία χωρίζεται σε «Ικανοποίηση προς την Ψυχαγωγία» και «Μη ικανοποίηση για την Ψυχαγωγία».

Ικανοποίηση προς την ψυχαγωγία

Η ικανοποίηση προς την ψυχαγωγία περιλαμβάνει όλες τις δηλώσεις που φανερώνουν αρέσκεια, επάρκεια, θετικά συναισθήματα.

Οι κωφοί παρακολουθούν πολλά είδη ψυχαγωγικού προγράμματος: ξένες ταινίες, ξένες σειρές, τηλεπαιχνίδια, αθλητικά, κάποιοι βλέπουν και ελληνικά ψυχαγωγικά προγράμματα. Το κύριο κριτήριό τους είναι κι εδώ η ύπαρξη γραπτών αναφορών. Τα περισσότερα προγράμματα που παρακολουθούν είναι υποτιτλισμένα.

Τα υποτιτλισμένα προγράμματα καταλαμβάνουν ένα σημαντικό χώρο στο ελληνικό τηλεοπτικό περιβάλλον, ιδίως τις βραδινές ώρες, στη ζώνη της μεγάλης τηλεθέασης, αφού με μια πρόχειρη ματιά σε ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα εύκολα διαπιστώνεται ότι κάθε βράδυ στην τηλεόραση υπάρχει πάνω από μια ξένη ταινία. Οι κωφοί έχουν πολλαπλές επιλογές ανάμεσα στα υποτιτλισμένα προγράμματα, και αυτό αποτελεί τον κύριο άξονα της τηλεοπτικής απόλαυσής τους.

«Παρακολουθώ κάθε μέρα τηλεόραση και τα περισσότερα έργα είναι ξένα, ευτυχώς».

«Όταν έχει κάποιο έργο, ψυχαγωγούμαι, παίρνω το ποτό μου, κάθομαι στον καναπέ μου και παρακολουθώ».

«Όταν όμως καθίσω να δω ξένη ταινία τότε ευχαριστιέμαι πραγματικά.»

Παράλληλα, αρκετοί παρακολουθούν ντοκιμαντέρ. Τα ντοκιμαντέρ χαρακτηρίζονται από τη σημαντική αξία που τους δίνουν οι τηλεθεατές αν και σημειώνουν χαμηλά ποσοστά τηλεθέασης την Ελλάδα. Οι κωφοί φαίνεται να είναι κοινό των ντοκιμαντέρ.

«Η NET έβαζε ένα ντοκιμαντέρ κάθε Σάββατο, δε θυμάμαι τι ώρα, που ήταν ένας τύπος και γύριζε όλο τον κόσμο. Αυτό μου άρεσε πολύ, ένιωθα ότι κι εγώ ήμουν μέσα στο ταξίδι, μου άρεσε που έβλεπα τους διάφορους τρόπους ζωής, με ευχαριστεί, με ξυπνάει για πάντα. Αυτά θέλω να βλέπω!»

«Μου αρέσουν τα ντοκιμαντέρ του National Geographic, που έχουν πληροφορίες για πολλές χώρες.»

Και για την ψυχαγωγία τους οι κωφοί βλέπουν ορισμένα ελληνικά προγράμματα. Οι αναφορές που κάνουν για τα ελληνικά προγράμματα ως προς την ικανοποίησή τους επικεντρώνονται κυρίως στα τηλεπαιχνίδια και τα αθλητικά. Τα τηλεπαιχνίδια που υπάρχουν στην Ελλάδα έχουν ψυχαγωγικό και επιμορφωτικό χαρακτήρα και σαν δομή συνήθως παρέχουν γραπτά τις ερωτήσεις και φανερώουν στη συνέχεια τις απαντήσεις, πράγμα που διευκολύνει την παρακολούθησή τους και τη συμμετοχή τους από το σπίτι. Όλοι όσοι δήλωσαν ότι παρακολουθούν τηλεπαιχνίδια αναφέρθηκαν στο παιχνίδι «Ποιος θέλει να γίνει Εκατομμυριούχος».

«Η εκπομπή που μου αρέσει πάρα πολύ είναι το «Ποιος θέλει να γίνει εκατομμυριούχος. Αφού έχει υπότιτλους εγώ παίζω μαζί με τη γυναίκα μου και άλλοτε κερδίζω και άλλοτε χάνω. Παίζουμε μαζί με τη γυναίκα μου πολύ ευχάριστα».

«Το "Ποιος θέλει να γίνει εκατομμυριούχος" με τον Σπύρο Παπαδόπουλο, που βάζει πολύ ωραίες ερωτήσεις και μαθαίνω πολλά πράγματα».

Φαίνεται ότι η προτίμηση στο συγκεκριμένο παιχνίδι δεν είναι τυχαία, αλλά βασίζεται πολύ στον παρουσιαστή του, ο οποίος έχει αναπτύξει δεσμούς με την κοινότητα των Κωφών, αφού υποστηρίζει το Θέατρο Κωφών Ελλάδας, έχει προσκαλέσει κωφούς να συμμετάσχουν στο τηλεπαιχνίδι, και έχει κάνει την πρώτη τηλεοπτική συνέντευξη στην ελληνική γλώσσα που είχε υπότιτλους. Αρκετά από τα υποκείμενα αναφέρθηκαν στον Σπύρο Παπαδόπουλο σε σημεία των συνεντεύξεων τους, θεωρώντας τον από τους λίγους ανθρώπους της τηλεόρασης που έχει δείξει ενδιαφέρον για την ομάδα και τις ανάγκες της για συμμετοχή.

Μη ικανοποίηση

Η κατηγορία μη ικανοποίηση στην ψυχαγωγία περιλαμβάνει εκφράσεις που δηλώνουν δυσαρέσκεια, ανεπάρκεια.

Οι κωφοί δεν αναφέρονται πολύ στα προσβάσιμα σε αυτούς ψυχαγωγικά προγράμματα που δεν τους ικανοποιούν γιατί απλώς τα εξαιρούν. Δεν αποτελεί γι αυτούς πρόβλημα για το αν τα παρακολουθήσουν ή όχι γιατί τα έχουν ήδη απορρίψει στα πλαίσια των ατομικών αξιολογικών τους επιλογών. Οι καταγραφές μη ικανοποίησης αναφέρονται βασικά στα προγράμματα που δεν έχουν πρόσβαση και δεν έχουν την ευκαιρία της επιλογής. Αυτά είναι οι ελληνικές σειρές και ο παλιός ελληνικός κινηματογράφος. Οι κωφοί βλέπουν τις εκφράσεις, τις κινήσεις, αναγνωρίζουν είδη και

ηθοποιούς, αλλά δεν μπορούν να δουν κάτι στο οποίο δεν έχουν ικανοποιητική πρόσβαση. Σαφώς προτιμούν τα υποτιτλισμένα που τους δίνουν αυτή τη δυνατότητα.

«Οι ελληνικές μου αρέσουν πάρα πολύ αλλά δυστυχώς δεν μπορώ να τα παρακολουθήσω λόγω του ότι είναι πάρα πολύ δύσκολο να κάνω χειλεανάγνωση στους ηθοποιούς.»

«Στις αισθηματικές σειρές πάλι υπάρχει πρόβλημα με τους υπότιτλους γιατί δεν ξέρω τι λέει, θέλω να πιάσω το νόημα και μου είναι δύσκολο.»

«Οι ελληνικές ταινίες είναι πάρα πολύ καλές και είναι κρίμα που δεν μπορώ να τις δω, ειδικά τις ελληνικές ταινίες. Δηλαδή εγώ που είμαι ελληνίδα ελληνικές ταινίες δεν έχω καταλάβει ποτέ, και δεν τις παρακολουθώ ποτέ.»

«Υπάρχουν κάποιες σειρές που θα ήθελα να παρακολουθήσω οι οποίες έχουν πολύ πλάκα, όπως είναι το Αμάν τα Καθάρματα, είναι οι αγαπημένοι μου! Γελάω πάρα πολύ χωρίς να ξέρω τι λένε, εγώ γελάω με αυτούς, μόνο με τις εκφράσεις τους! Γιατί να μην υπάρχουν υπότιτλοι; να δω κι εγώ πως διασκεδάζουν οι έλληνες.»

«Βλέπω ας πούμε αμερικάνικα έργα και καταλαβαίνω τι λέει και τον τρόπο. από τα ελληνικά βλέπω μόνο τον τρόπο αλλά δεν ξέρω τι λέει. Τα μόνα έργα που δεν καταλαβαίνω είναι τα ελληνικά.»

Συγκρίνοντας τις δύο κατηγορίες οι δηλώσεις ικανοποίησης είναι περισσότερες από αυτές της μη ικανοποίησης. Οι κωφοί φαίνεται να αρκούνται στην ψυχαγωγία από το ξένο υποτιτλισμένο πρόγραμμα, αν και δεν παραβλέπουν την έλλειψη του ελληνικού. Η τάση των υποκειμένων για την ψυχαγωγία συνοψίζεται στη φράση:

«Όσον αφορά τις ξένες που έχουν υπότιτλους με καλύπτει. Όσον αφορά τις ελληνικές όχι.»

7. Συνέπειες λόγω μη Πρόσβασης

Η αδυναμία πρόσβασης στο τηλεοπτικό περιεχόμενο, δημιουργεί συνέπειες στους κωφούς. Αυτές μπορούν να μεταφραστούν σε λειτουργικές και Συναισθηματικές και σύμφωνα με το διαχωρισμό αυτό δημιουργήθηκαν οι δύο αντίστοιχες υποκατηγορίες, αν και στην ουσία είναι άμεσα συνδεδεμένες μεταξύ τους αφού τα συναισθήματα αποτελούν απόρροια των πρακτικών προβλημάτων που βιώνουν. Στις λειτουργικές συνέπειες καταχωρήθηκαν φράσεις που περιλαμβάνουν λέξεις ή έννοιες που δήλωναν δυσκολία στην καθημερινότητα.

Λειτουργικές συνέπειες

Οι Λειτουργικές συνέπειες αναφέρονται στα ζητήματα που αντιμετωπίζουν και τα θεωρούν προβληματικά για την διαμόρφωση της κοινωνικής τους δράσης στην καθημερινή ζωή.

Η βασική αρνητική συνέπεια της περιορισμένης πρόσβασης με την τηλεόραση είναι η έλλειψη ενημέρωσης σε σχέση με τους ακούντες.

«Υπάρχουν φορές που έχω κάποιες ελλείψεις για κάποιες πληροφορίες. Πχ μου λέει κάποιος κάτι και λέω "Α! Δεν το 'ξερα!" "Δεν το 'ξερες; Αυτό είναι καλινό νέο." Και του κάνει εντύπωση».

Άλλες φορές παρατηρείται παρανόηση πληροφοριών που είναι βασικές για την κοινωνική δραστηριότητα, και οδηγούν σε σύγχυση.

«Παλιότερα είχε πει μια είδηση στις ειδήσεις ότι από την 1η Ιανουαρίου του 2002 θα αυξηθούν οι μισθοί. Το είδα και χάρηκα. Την επομένη το είπα σε ένα [κωφό] φίλο μου. "Ξέρεις ότι θα αυξηθούν οι μισθοί." και χάρηκε κι αυτός. Πέρασαν κάποιες εβδομάδες και συναντήθηκα με ένα φίλο μου ακούοντα και συζητούσαμε και του είπα το ίδιο, ότι το 2002 θα αυξηθούν οι μισθοί. Κι αυτός μου λέει "όχι, αυτό ήταν πρόταση", και είχα κάνει λάθος. Μου είπε ότι, πρέπει πρώτα να αποφασίσει γι αυτήν την πρόταση η βουλή για να γίνει. Δεν το είχα καταλάβει καθαρά και είχα κάνει λάθος. Αυτή είναι η διαφορά, ότι στηρίχτηκα στον υπέρτιτλο. Είδα τον υπέρτιτλο και κατάλαβα την είδηση με αυτόν τον τρόπο. Νόμιζα ότι αυτό θα γίνει. Αυτοί εννοούσαν ότι έγινε πρόταση, αλλά το έγραψαν σαν αυτό να είναι τετελεσμένο. Αυτό είναι κακή επικοινωνία. Ας έγραφε "πρόταση για αύξηση μισθών"».

Τα πρακτικά προβλήματα για την καθημερινή ζωή που προκαλεί η ελλιπής ενημέρωση από την τηλεόραση που κατέγραψε η έρευνα είναι πολλά και συνοψίζονται στην μη έγκαιρη ενημέρωση για έκτακτα ζητήματα που καλύπτονται πρώτα από την τηλεόραση: επικίνδυνα καιρικά φαινόμενα, απεργίες που ανακοινώνονται τελευταία στιγμή, έκτακτα γεγονότα εκτός ημερήσιας διάταξης.

«Ξαφνικά ο καιρός χαλάει, έπρεπε να μας ενημερώσουν από την τηλεόραση να καταλάβουν κι οι κωφοί τι πρέπει να κάνουν, πώς να προλάβουν. Οι κωφοί τρομάζουν, το αυτοκίνητό τους που είναι έξω καταστρέφεται από τεράστιες μπάλες από χαλάζι όπως έγινε πριν από λίγες μέρες στο Περιστέρι. Οι κωφοί δεν κατάλαβαν τίποτα, μόνο εκείνη τη στιγμή που συνέβαινε άρχισαν να τρέχουν για να προλάβουν».

«Αν γίνει τρομοκρατικό χτύπημα ας πούμε, ή αν αύριο κλείσει το κέντρο της Αθήνας για κάποιο λόγο, εγώ που να το μάθω;»

«Τώρα θα σου πω κάτι άλλο: αν συμβεί κάτι έκτακτο; αν γίνει μια απεργία, ένας σεισμός; εγώ δεν καταλαβαίνω τίποτα.».

«Μου έχει συμβεί παλιότερα να ανακοινώσουν στις 12 το βράδυ ότι οι συγκοινωνίες έχουν απεργία. κι εγώ την επομένη πηγαίνω ανυποψίαστη και έκπληκτη βλέπω ότι έχουν απεργία».

«Οι κωφοί είναι οι τελευταίοι άνθρωποι που μαθαίνουν τις ειδήσεις. Οι κωφοί τις μαθαίνουν την άλλη μέρα και όχι τη στιγμή που συμβαίνουν».

Οι κωφοί βλέποντας τα ενημερωτικά προγράμματα και μην μπορώντας να τα κατανοήσουν δεν μπορούν να αναπτύξουν τη δική τους γνώμη που θα καθορίσει τη στάση τους απέναντι στα τρέχοντα ζητήματα. Οι κωφοί βλέπουν στις διάφορες εκπομπές συζητήσεων πολιτικά πρόσωπα να ανταλλάσσουν επιχειρήματα κι απόψεις, δίχως να είναι σε θέση να συμμετέχουν, να διαμορφώσουν άποψη και να βγάλουν το δικό τους συμπέρασμα από τη συζήτηση.

«Για μένα (να μην παρακολουθώ ελληνικά ενημερωτικά) σημαίνει έλλειψη ενημέρωσης. Μεγάλη έλλειψη ενημέρωσης, πάρα πολύ μεγάλη. Πως αλλιώς να στο πω; Σημαίνει ότι δεν μπορώ να έχω άποψη για κανένα θέμα. Δεν ξέρω αν είναι σωστό αυτό που έγινε, αυτό που είπαν, ή αυτά που σχολίασαν, δεν μπορώ να πω τη γνώμη μου. Πρέπει κάποιος να μου εξηγήσει τι έγινε και μετά να σκεφτώ. Και για αυτό δεν μπορώ να κάνω τίποτα, είναι σαν να μην υπάρχει η τηλεόραση».

Ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα που αναφέρθηκε ήταν η περίπτωση της πολιτικής συμπεριφοράς με αφορμή τις δημοτικές εκλογές του Οκτωβρίου. Είναι συνήθης πρακτική οι πολιτικοί να κάνουν μεγάλες προεκλογικές καμπάνιες στην τηλεόραση, όπου γίνονται γνωστές οι πολιτικές τοποθετήσεις της κάθε παράταξης. Οι συζητήσεις μεταξύ πολιτικών μονοπωλούν τον τηλεοπτικό χρόνο στις περιόδους των εκλογών. Οι κωφοί δεν μπορούν να διαμορφώσουν άποψη για τα πολιτικά θέματα και να επιλέξουν την ιδεολογία που τους αντιπροσωπεύει μέσω της τηλεόρασης. Σε μια έρευνα που έκανε η Verlinde (1987) στην περιοχή Rochester των ΗΠΑ βρήκε ότι πολλοί κωφοί θεώρησαν την περιορισμένη πρόσβαση τους στην πληροφόρηση για πολιτικά θέματα μέσω της τηλεόρασης ως αποτρεπτικό παράγοντα για την συμμετοχή στις πολιτικές διαδικασίες και κυρίως στις εκλογές¹⁴⁴. Ορισμένοι από τους συμμετέχοντες επιβεβαιώνουν την παραπάνω θέση:

«Υπάρχουν πολλές εκπομπές με πολιτικές ομιλίες. Στις εκλογές για παράδειγμα, τι να ψηφίσω; Τι λέει ο καθένας; Δεν έχω δικαίωμα ψήφου, [δικαίωμα] να μάθω τι λέει ο καθένας;».

«Επίσης στις δημοτικές εκλογές που έγιναν τώρα, πουθενά δεν υπήρχε διερμηνέας να καταλαβαίνουμε τι λέει κάθε υποψήφιος».

¹⁴⁴ Bateman, G. (1998).ο.π., p. 149

Άλλο ένα ζήτημα είναι η ζωντανή συμμετοχή τους στην κοινωνική αλληλεπίδραση με τους άλλους. Τα θέματα που συζητιούνται στην τηλεόραση γίνονται πολλές φορές αντικείμενο συζήτησης στις κοινωνικές συναντήσεις. Οι κωφοί συνειδητοποιούν την έλλειψη γνώσεων και διαμόρφωσης στάσεων για πολλά από τα καθημερινά ζητήματα, ιδιαίτερα όταν επικοινωνούν με ακούοντες.

«Μερικοί με ρωτάνε τι γνώμη έχεις για αυτά τα προβλήματα. Εγώ τι να τους πω; Εγώ δεν ξέρω τίποτα για αυτά τα προβλήματα. Εγώ ξέρω το 20% των προβλημάτων. Εσύ που ακούς ξέρεις το 80% των προβλημάτων. Εσύ βλέπεις και ακούς τηλεόραση, εγώ μόνο βλέπω. Για μένα είναι δύσκολο να επικοινωνήσω με τους άλλους. Τι είπες; Ένα αεροπλάνο έπεσε. Πώς; Και λένε οι ακούοντες διάφορα, πολλά νέα, και ενημερώνονται. Κι εγώ δεν καταλαβαίνω τίποτα, έχω πρόβλημα. Γι αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικοί οι υπότιτλοι, για να μπορούμε μετά να καθίσουμε να το συζητήσουμε. Για παράδειγμα, το θέμα αυτό δεν μου αρέσει, το άλλο μου αρέσει. Να το συζητήσουμε, να ανταλλάξουμε απόψεις. Όχι να καταλαβαίνω ποιο είναι το θέμα και να μην μπορώ να παρακολουθήσω τη συζήτηση. Αυτό δεν μου αρέσει καθόλου».

Άλλη λειτουργική συνέπεια που προκύπτει είναι η έλλειψη επαφής με τα στοιχεία της ελληνικής κουλτούρας που διαφαίνονται από την ελληνική τηλεόραση. Τα ελληνικά προγράμματα όλων των ειδών μεταφέρουν πολιτισμικές έννοιες, πρότυπα, εικόνες, γλωσσικά ιδιώματα, και πολλά άλλα στοιχεία που συνθέτουν ένα πολιτιστικό νόημα. Αυτό που τους λείπει είναι η επαφή με την ελληνική νοοτροπία, την ελληνική καθημερινότητα, όπως παρουσιάζεται από τις σειρές και τις ταινίες.

Σίγουρα όλα αυτά που παρουσιάζονται στην τηλεόραση έχουν κι άλλες ξενόφερτες επιδράσεις, εν τούτοις όμως χαρακτηρίζουν την ελληνική πραγματικότητα. Επίσης τα περισσότερα ψυχαγωγικά ελληνικά προγράμματα χαρακτηρίζονται από το κοινό και τους τηλεοπτικούς σχολιαστές για την χαμηλή ποιότητά τους. Εν τούτοις, τα στοιχεία που εμπεριέχουν ίσως να θεωρούνται δεδομένα, αυτά όμως δεν περνούν απαρατήρητα από τους κωφούς κι εκεί επικεντρώνονται γιατί γνωρίζουν ότι υπάρχουν αλλά δεν τα λαμβάνουν. Αυτά τα στοιχεία κουλτούρας οι κωφοί δεν μπορούν να τα αφομοιώσουν, πράγμα που το συνειδητοποιούν και το επισημαίνουν. Ενδεικτικά:

«Είμαι Έλληνας. Η κουλτούρα μου είναι αυτή. Των ξένων η κουλτούρα είναι άλλο θέμα. Εγώ είμαι Έλληνας, και ο ηθοποιός που παίζει είναι Έλληνας και θα 'πρεπε να νιώθουμε το ίδιο. Γιατί η γλώσσα του έργου είναι τα ελληνικά και η γλώσσα είναι μέσα μας. Και ο τρόπος της ζωής είναι πολύ διαφορετικός από τις άλλες ταινίες. Κάθε μια χώρα μπορεί να έχει τη δική της κουλτούρα. Γι αυτό έχω ανάγκη τις ελληνικές. Θα σου πω ένα παράδειγμα. ο τρόπος που μιλάμε την

ελληνική γλώσσα είναι διαφορετικός, όπως παράδειγμα το πως βρίζουν σε κάθε χώρα είναι διαφορετικός σε όλο τον κόσμο.»

Συναισθηματικές συνέπειες

Στις Συναισθηματικές συνέπειες καταχωρήθηκαν φράσεις που εκφράζουν αρνητικά συναισθήματα.

Η αδυναμία πρόσβασης στην τηλεόραση δημιουργεί στα άτομα αρνητικά συναισθήματα, που επηρεάζουν την εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους. «Στενοχωριέμαι», «εκνευρίζομαι», «νιώθω υποτιμημένος/η» είναι οι συχνότερες εκφράσεις τους.

Τα αρνητικά συναισθήματα σκιαγραφούν την εικόνα του περιθωριοποιημένου:

«Νιώθω ότι απομονώνομαι από το κοινωνικό σύνολο, ότι δεν μπορώ να συμμετέχω στα κοινωνικά πράγματα. Νιώθω σαν να έχω ένα τοίχο μπροστά μου».

«Νιώθω ότι έχασα πολύ σημαντικές πληροφορίες.- Νιώθω ότι υπάρχει μεγάλη διαφορά κατανόησης ανάμεσα σε σένα και σε μένα για παράδειγμα. Σαν να πετιούνται όλες αυτές οι καθημερινές πληροφορίες, αφού δεν τις λαμβάνω».

«Γι αυτό στενοχωριέμαι, γι αυτήν την έλλειψη γνώσης που η περισσότερη χάνεται.»

«Νιώθω αποκλεισμένη».

Άλλοι έχουν εξοικειωθεί με το γεγονός.

«Τώρα δεν νιώθω τίποτα. Όταν ήμουν μικρός στενοχωριόμουν πολύ και αναρωτιόμουν συνέχεια τι λέει, τι λέει. Ωσπου αυτό έγινε συνήθεια και σιγά σιγά η στενοχώρια έφυγε. Έχω επίγνωση του γεγονότος και αφού δεν έχει υπότιτλους το αποδέχομαι σιωπηρά».

8. Προτάσεις

Η κατηγορία Προτάσεις καταγράφει τις προτάσεις των Κωφών για την καλύτερη πρόσβασή τους στην τηλεόραση. Εδώ εκφράζονται οι επιθυμίες τους για αλλαγές για τη δυνατόν ολοκληρωμένη συμμετοχή τους στο τηλεοπτικό πεδίο.

Οι προτάσεις έχουν κατεύθυνση το Κράτος την κοινωνική πολιτική, αλλά και την ενεργοποίηση της ομάδας που μέσω των ενδοομαδικών οργανώσεών της θα πρέπει να ασκήσει κοινωνική επιρροή για να επιτύχει την επιθυμητή αλλαγή.

Οι προτάσεις των Κωφών αφορούν την πρόσβαση στο τηλεοπτικό περιεχόμενο εν γένει, τις Ειδήσεις, και τα Δελτία Ειδήσεων στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα.

Η πρόταση πρόσβασης στο τηλεοπτικό περιεχόμενο είναι ο υποτιτλισμός. Οι κωφοί γνωρίζουν τις δομές που έχουν αναπτυχθεί στις άλλες χώρες, είναι ενημερωμένοι

για το κλειστό κύκλωμα υποτιτλισμού και αυτό θεωρούν ως καλύτερη λύση για το πρόβλημά τους στα ενημερωτικά και τα ψυχαγωγικά προγράμματα. Επιχειρηματολογούν ότι έτσι θα μπορούν να έχουν άνετη πρόσβαση στην τηλεόραση και να λαμβάνουν τις απολαύσεις της χωρίς να παρεμποδίζεται η παρακολούθηση από το υπόλοιπο κοινό, που πιθανότατα να ενοχλείται από την παρουσία υποτίτλων. Αυτό βέβαια δεν αναμένουν ότι μπορεί να γίνει από πρωτοβουλία των ιδίων των καναλιών, αλλά προϋποθέτει ενεργοποίηση των μηχανισμών επιρροής της μειονότητας προς την εξουσία για τη θεσμοθέτηση μιας τέτοιας πρακτικής. Οι κωφοί φαίνονται πολύ συνειδητοποιημένοι στον οικονομικό κόστος που απαιτεί μια τέτοια ενέργεια. Για το λόγο αυτό θεωρούν ότι είναι δύσκολο να επιτευχθεί στα επόμενα χρόνια.

Η πρόταση πρόσβασης στα δελτία ειδήσεων είναι να περιλαμβάνουν τον υποτιτλισμό αλλά και την εμφάνιση διερμηνέα σε ένα μικρό παράθυρο καθ' όλη τη διάρκεια των ειδήσεων, στο πρότυπο που εκπέμπονται τα Δελτία Νοηματικής Γλώσσας στο Mega.

Η πρόταση για τα δελτία ειδήσεων στη νοηματική γλώσσα αφορά στη μεγαλύτερη διάρκειά τους, για την κάλυψη των ενημερωτικών αναγκών και των υπόλοιπων κωφών που δεν είναι εξοικειωμένοι με το γραπτό λόγο. Η πρόταση αυτή τίθεται εναλλακτικά με την πρότασή τους για τα κεντρικά δελτία ειδήσεων.

Τέλος, ορισμένοι θα ήθελαν να δημιουργηθούν νέες δομές: η ήδη θεσμοθετημένη δεκαπενθήμερη εκπομπή, εκπομπές στη νοηματική γλώσσα, και κάποιοι και το δικό τους στούντιο ή και το δικό τους κανάλι όπου θα μπορέσουν να κάνουν δικές τους παραγωγές ώστε να ενημερώνονται μέσω νοηματικής για θέματα επικαιρότητας, υγείας, οικονομικά, ειδικά θέματα που αφορούν τους κωφούς.

Οι κωφοί ονειρεύονται ένα νέο τηλεοπτικό περιβάλλον. Ο σκοπός συνοψίζεται στη φράση ενός υποκειμένου:

«Για να υπάρχει ισότητα με τους ακούοντες ή τουλάχιστον να υπάρχει μία μικρή διαφορά μεταξύ μας, όχι ένα τεράστιο χάσμα, να μειωθεί όσο το δυνατόν η διαφορά, να μην είμαστε στην κατάσταση που είμαστε τώρα.»

Κεφάλαιο Τρίτο

Συμπεράσματα

Από την ανάλυση προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα αναφορικά με τις υποθέσεις.

Η πρώτη υπόθεση επιβεβαιώνεται αφού έδειξε ότι οι κωφοί έλκονται από την τηλεόραση για τους λόγους που όλοι έλκονται και την παρακολουθούν. Παρακολουθούν καθημερινά και οι δηλώσεις τους για την τηλεόραση εκφράζονται με ένταση. Αυτό αποτελεί και απόδειξη ότι ασχολούνται με αυτή. Αφού τη χρησιμοποιούν προβάλλουν προσδοκίες τις οποίες και αναζητούν να ικανοποιήσουν. Η τηλεόραση είναι ένα παράθυρο στον κόσμο, όπως έχουν υποστηρίξει πολλοί, και οι κωφοί προσπαθούν να δουν μέσα από αυτό.

Η δεύτερη υπόθεσή μας, δεν επιβεβαιώνεται, αφού τα υποκείμενα δήλωσαν ότι παρακολουθούν και άλλα προγράμματα εκτός των υποτιτλισμένων και των δελτίων ειδήσεων της νοηματικής. Βασικά, βλέπουν και ειδήσεις, και αυτό δείχνει την ανάγκη για ενημέρωση, έστω μέσω της εικόνας και κάποιων διάσπαρτων γραπτών μηνυμάτων. Εκτός αυτού κάνουν μια πιο ευρεία χρήση του Μέσου. Δεν ανοίγουν την τηλεόραση μόνο όταν έχει τα προγράμματα που ξέρουν ότι μπορούν να δουν. Επιπλέον δεν αρκούνται στα προσβάσιμα αφού αυτά μπορεί να μην τους ικανοποιούν ποιοτικά και θέλουν να δουν και περισσότερα. Θέλουν να δουν αυτά που διαθέτει ο τηλεοπτικός προγραμματισμός. Έτσι ψάχνουν ανάμεσα στα κανάλια για να δουν και να προσπαθήσουν να καταλάβουν. Αυτό που τους χαρακτηρίζει είναι η επιμονή. Επιστρατεύουν τις ικανότητες τους για αυτό, άλλοτε τα καταφέρνουν και άλλοτε εγκαταλείπουν την προσπάθεια. Η τηλεόραση για τους κωφούς όσον αφορά τα μη υποτιτλισμένα προγράμματα δεν είναι σε καμία περίπτωση «μέσο χαμηλής εμπλοκής», αφού απαιτείται προσπάθεια για την κατανόηση.

Η τρίτη υπόθεση σχετικά με τη μη ικανοποίηση στην ενημέρωση επιβεβαιώνεται από τα λεγόμενα τους. Η προσδοκία για την κάλυψη της ανάγκης κινεί τη χρήση. Η αξία που δίνουν στην ενημέρωση είναι φανερή γιατί παρόλο που η προσδοκία δεν ικανοποιείται, εντούτοις η προσπάθεια και η χρήση συνεχίζεται. Βασικό στοιχείο που αναδεικνύεται είναι η έλξη για την εικόνα ως βασικός παράγοντας παρακολούθησης των

δελτίων, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι ενημέρωση των κωφών από την τηλεόραση μοιάζει να αποτελείται από τίτλους. Ακόμα και τα δελτία της νοηματικής γλώσσας καλύπτουν την ελάχιστη απόλυτη ανάγκη, αφού ουσιαστικά μοιάζουν να επιβεβαιώνουν απλά τον υπέρτιτλο των κεντρικών δελτίων. Η ενημέρωσή τους είναι επιφανειακή. Η ικανοποίηση τους ενισχύεται από την επανάληψη, αφού κάνουν ζάπινγκ στα δελτία ειδήσεων για να δουν και να ξαναδούν την εικόνα, να διαβάσουν έναν διαφορετικό υπέρτιτλο για να πιάσουν τη βασική ιδέα. Αυτό δεν τους είναι αρκετό. Παράλληλα, βλέπουν τον όγκο των πληροφοριών που χάνουν, και αυτό αυξάνει στις υπόλοιπες ενημερωτικές εκπομπές. Η έρευνα καταδεικνύει ότι ενημερωτική πλευρά της τηλεόρασης είναι ανεπαρκής για τους κωφούς.

Ένα στοιχείο που πρέπει να σημειωθεί συμπληρωματικά στην ανάλυση είναι ότι οι περισσότεροι συμμετέχοντες, όταν αναφέρονται στις εμπειρίες τους για τα δελτία ειδήσεων δίνουν παραδείγματα που αφορούν κυρίως φόνους, δυστυχήματα, ληστείες, φυσικές καταστροφές, γεγονός που παραπέμπει στο ότι αυτό που πιθανόν να συγκρατούν από τις ειδήσεις αφορά τα ρεπορτάζ που έχουν έντονα δραματοποιημένη εικόνα και όχι ειδήσεις που αφορούν άλλα θέματα, όπως για παράδειγμα συναντήσεις πολιτικών προσώπων. Το θέμα όμως χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση για την εξαγωγή συμπερασμάτων.

Οι κωφοί χρησιμοποιούν τις εφημερίδες και το διαδίκτυο σε αλληλεξάρτηση με την τηλεόραση. Η ανάγκη τους από το γραπτό κείμενο είναι δεδομένη. Διαβάζουν εφημερίδες και όσοι μπορούν μπαίνουν στο διαδίκτυο. Από εκεί παίρνουν την πληροφορία για να καλύψουν τα κενά που δεν καλύπτει η τηλεόραση. Όμως η έλξη προς την εικόνα είναι ο άξονας του τρόπου ζωής τους, γι αυτό επιστρέφουν σε αυτή για να δουν αυτό που έχουν διαβάσει. Παράλληλα ζητούν βοήθεια από τους ακούοντες, αλλά δεν θέλουν να εξαρτώνται από την διαθεσιμότητά τους, και να επιβεβαιώνουν την αισθητηριακή τους αναπηρία. Το ζητούμενό τους είναι η αυτονομία που οδηγεί σε μια θετική αίσθηση ταυτότητας. Βλέπουμε ότι οι κωφοί χρησιμοποιούν πάνω από ένα μέσο για να επιτύχουν αυτό που δυνάμει επιτυγχάνεται μόνο από την τηλεόραση για τους ακούοντες. Αυτό συνεπάγεται καταβολή μεγαλύτερη προσπάθειας και περισσότερου χρόνου. Από αυτούς τους παράγοντες επηρεάζεται η φτωχή ενημέρωση που δηλώνουν ότι έχουν.

Ο συνδυασμός των Μέσων μας βοηθά να κατανοήσουμε την προσδοκία που δημιουργείται στους κωφούς για την τηλεόραση. Η ενημέρωση από τον Τύπο, το Διαδίκτυο και η ύπαρξη δελτίων νοηματικής γλώσσας δημιουργεί προσδοκία για περισσότερη ενημέρωση από τις τηλεοπτικές ειδήσεις και τις ενημερωτικές εκπομπές. Η τηλεοπτική τεχνολογία των υποτίτλων καλλιεργεί την προσδοκία για πρόσβαση σε όλα τα τηλεοπτικά προϊόντα.

Η πέμπτη υπόθεση αφορά την ικανοποίησή τους στην ψυχαγωγία, η οποία επιβεβαιώνεται, όπως ήταν αναμενόμενο, γιατί στην Ελλάδα τα υποτιτλισμένα ψυχαγωγικά προγράμματα είναι πολλά.. Η μη ικανοποίηση συνίσταται στην απώλεια των ελληνικών σειρών και ταινιών, αλλά η βασική ανάγκη για χαλάρωση και ψυχαγωγία δεν είναι το πρόβλημά τους στην τηλεόραση. Μερικοί θεωρούν ότι κοινωνικοποιούνται βάσει ξένων προτύπων. Αυτό είναι ένα ζήτημα που χρειάζεται περισσότερη διερεύνηση σε σχέση με τον τρόπο ζωής, τα πρότυπα, και τις συνήθειές τους σε σχέση με την επίδραση της τηλεόρασης στην καθημερινή πρακτική ζωή και θα πρέπει να εξεταστεί συγκριτικά με τους ακούοντες.

Η έκτη υπόθεση δείχνει τί θεωρούν ότι χάνουν από την τηλεόραση και πώς αυτό έχει συνέπειες στην καθημερινότητά τους. Η αμεσότητα της μετάδοσης του μηνύματος της τηλεόρασης μπορεί να συγκριθεί μόνο με αυτή του ραδιοφώνου. Και οι δύο άμεσοι ενημερωτικοί φορείς δεν είναι προσβάσιμοι όσον αφορά τις έκτακτες ειδήσεις ή αυτές που μεταδίδονται απευθείας. Το μεν ραδιόφωνο αποκλείεται εξ' ορισμού, η δε τηλεόραση δεν δρα προφυλακτικά για τους κωφούς. Η επικαιρότητα δεν είναι άμεση σε αυτούς γι' αυτό ακόμα και έκτακτα γεγονότα θεωρούνται ειδήσεις της επόμενης ημέρας, χωρίς χρησιμότητα, αλλά με επιπτώσεις. Οι επιπτώσεις αν και προέρχονται από την τηλεόραση ξεφεύγουν από τη σφαίρα της. Δεν μπορούν να διαμορφώσουν σαφή γνώμη και δεν μπορούν να εκφέρουν άποψη για ερεθίσματα που προέρχονται από αυτήν, γεγονός που τους κάνει να νιώθουν μειονεκτικά στις καθημερινές τους επαφές, αφού έχουν λιγοστά πράγματα να πουν με τους ακούοντες για τα θέματα αυτά. Αλλά και η επαφή με την ελληνική κουλτούρα όπως παρουσιάζεται από τα κείμενα της ελληνικής τηλεόρασης δεν είναι πλήρης. Τα αισθήματα που τους γεννιούνται από τη μειωμένη πρόσβαση εμπεριέχουν κοινωνική ανασφάλεια, ματαιώση και υποτίμηση των ενημερωτικών τους αναγκών.

Οι επιθυμίες που εκφράζουν μέσω προτάσεων για αλλαγή της τηλεοπτικής επαφής εμπεριέχουν την έννοια της ισότητας και κοινωνικής συμμετοχής. Οι κωφοί παρουσιάζουν μια έντονη μειονοτική ταυτότητα με θετική αυτοαντίληψη αφού δεν μειώνουν τις προσδοκίες τους για περισσότερη πρόσβαση λόγω της κώφωσής τους. Από την εξέταση των δηλώσεων των συμμετεχόντων φαίνεται η συχνή χρήση του πρώτου πληθυντικού, η αναφορά εξ ονόματος της ομάδας. Το «εμείς οι κωφοί» σημειώθηκε πολλές φορές κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, πράγμα που δηλώνει την έντονη αίσθηση της ομαδικής υπαγωγής στην κοινότητα.

Οι προτάσεις προσέγγισης του τηλεοπτικού περιεχομένου έχουν δύο μορφές. Οι υπότιτλοι για να καταλαβαίνουν το τηλεοπτικό περιεχόμενο, και η νοηματική γλώσσα.

Ο υποτιτλισμός δεν επηρεάζει τον υπάρχοντα προγραμματισμό της τηλεόρασης αλλά ούτε και τον τηλεθεατή ο οποίος προτιμά να βλέπει τα προγράμματα ως έχουν, από τη στιγμή που ο υποτιτλισμός μπορεί να είναι κρυφός, όπως έχει εφαρμοστεί σε πολλές χώρες του δυτικού κόσμου. Η διεθνής εμπειρία για τον υποτιτλισμό έχει αποδείξει ότι εξυπηρετεί και άλλους τηλεθεατές εκτός των κωφών. Η εφαρμογή του υποτιτλισμού είναι ενοποιητική με το υπόλοιπο κοινό και οδηγεί στην ενσωμάτωση με κριτήριο την ομοιότητα. Επίσης είναι εφικτό να εφαρμοστεί σε όλα τα τηλεοπτικά προγράμματα.

Με τη χρήση της νοηματικής γλώσσας στην τηλεόραση οι κωφοί ζητούν την ενσωμάτωση με κριτήριο τη διαφορά και αυτό σχετίζεται περισσότερο με την κοινωνική πολιτική και λιγότερο με τη λογική του μέσου. Αναζητούν συμμετοχή στην τηλεόραση μέσω της δικής τους γλώσσας έτσι ώστε να μπορούν να ενημερώνονται για διάφορα θέματα επικαιρότητας και θέματα κωφών, να κάνουν ορατή τη μειονότητά τους στο ευρύ κοινό έτσι ώστε να φέρουν τη μειονότητα σε επαφή με τον κόσμο για να τους γνωρίσει και να μειώσει τις στερεοτυπικές αναπαραστάσεις που έχει η κοινωνία γι αυτούς, γιατί γνωρίζουμε ότι η επαφή είναι ένας τρόπος ελέγχου των στερεοτύπων που δημιουργούνται για ομάδες που έχουν το στίγμα του «διαφορετικού». Η νοηματική γλώσσα στην τηλεόραση έρχεται να καλύψει μία συγκεκριμένη επικοινωνιακή ανάγκη μιας ιδιαίτερης γλωσσικής μειονότητας. Εξάλλου η κοινότητα των Κωφών δεν απαρτίζεται μόνο από εγγράμματους, αλλά και από άτομα που δεν διαβάζουν υπότιτλους όπως τα παιδιά, οι ηλικιωμένοι και οι αναλφάβητοι. Όμως, η εφαρμογή της νοηματικής γλώσσας δεν είναι δυνατή σε όλα τα προγράμματα, παρά μόνο σε μερικά επιλεκτικά, όπως οι ειδήσεις. Ο περιορισμένος αριθμός διερμηνέων στην Ελλάδα, οι τεχνικές

δυσκολίες για την κατ' επιλογήν εμφάνιση της νοηματικής γλώσσας στην οθόνη (σύμφωνα με τη λογική του κρυφού υποτιτλισμού) κάνουν την ευρεία εφαρμογή της αδύνατη σε διεθνές επίπεδο, τεχνικά και οικονομικά.

Οι προσδοκίες των κωφών για την πρόσβαση αλλά και τη συμμετοχή στην τηλεόραση σχετίζονται με την έννοια της δημόσιας υπευθυνότητας των μέσων. Η δημόσια υπευθυνότητα άπτεται της λειτουργικής θεωρίας η οποία δίνει βάση στις ανάγκες του κοινού. Σύμφωνα με τον McQuail τα Μέσα είναι και κοινωνικοί θεσμοί που καλούνται να επιτελέσουν κάποιες λειτουργίες με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον. Μια από τις επιταγές της δημόσιας υπευθυνότητας είναι και η «φροντίδα των ενημερωτικών και συμβολικών αναγκών των μειονοτήτων ή των ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων»¹⁴⁵. Η δημόσια υπευθυνότητα απευθύνεται ιδιαίτερα στην κρατική τηλεόραση, η οποία δεν είναι μια επιχείρηση που αποσκοπεί αποκλειστικά στο κέρδος και τα έσοδά της δεν προέρχονται αποκλειστικά από τις διαφημίσεις, και είναι αυτή που θέτει πρότυπα «καλής πρακτικής» για τα ιδιωτικά κανάλια. Η διεθνής εμπειρία επιβεβαιώνει ότι οι πρακτικές πρόσβασης υιοθετούνται σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα από τα κρατικά τηλεοπτικά δίκτυα.

Με τη διερεύνηση του θέματος είδαμε πως ένα τόσο οικείο Μέσο, μια δεδομένη καθημερινή δραστηριότητα δεν είναι αυτονόητα αποτελεσματική για όλους τους ανθρώπους σε όλες τις μορφές της. Παρόλα αυτά αποδείχθηκε ότι η τηλεόραση είναι ένα μέσο που απευθύνεται στους κωφούς και τους έχει προσεγγίσει ως γλωσσική μειονότητα, πράγμα που δε συμβαίνει με άλλες γλωσσικές μειονότητες, αλλά - και για τους ίδιους τους κωφούς- δε συμβαίνει σε άλλους κοινωνικούς τομείς, όπως η επικοινωνία με τους δημόσιους φορείς. Η τηλεόραση έχει τη δύναμη και κάνει ορατή τη μειονότητα. Αντίστοιχα μπορεί να ελέγξει τα στερεότυπα του κόσμου για αυτή. Ένα παράδειγμα είναι η απασχόληση των κωφών στην τηλεόραση ως παρουσιαστές, που είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας των οργανώσεων των κωφών με τα τηλεοπτικά κανάλια. Επίσης η τηλεόραση δυνητικά μπορεί να συμπεριλάβει πλήρως τους κωφούς ως κοινό που καλύπτει τις προσδοκίες του από αυτή, χάρη στην ήδη υπάρχουσα τεχνολογία.

¹⁴⁵ McQuail, D, (2000), ο.π. σ. 131

Η παρούσα εργασία θέλησε να εξετάσει τη σχέση των κωφών με την τηλεόραση και τα άλλα ΜΜΕ. Όσον αφορά στην τηλεόραση, η εργασία κατάφερε να καλύψει τη γνώση για ένα μέρος της σχέσης της τηλεόρασης με τους κωφούς, ουσιαστικά έθεσε τα όρια της επαφής της συγκεκριμένης ομάδας κοινού με το Μέσο ως έχει αυτή τη στιγμή και κατέδειξε τις προοπτικές για περισσότερη επαφή. Η διάθεση για διερεύνηση μπορεί να δημιουργήσει πολλά ερωτήματα ακόμα, για άλλες πλευρές της σχέσης αυτής, όπως τις αναπαραστάσεις που καλλιεργούνται για τους κωφούς στις τηλεοπτικές εκπομπές και τον Τύπο και διοχετεύονται στην κοινή γνώμη. Ο Τύπος και το Διαδίκτυο δεν αναλύθηκαν διεξοδικά, χρησίμευσαν περισσότερο ως συμπληρωματικά της τηλεόρασης, ως μέσα κάλυψης των ενημερωτικών αναγκών. Σίγουρα η μελέτη για τα δύο μέσα χρειάζεται περισσότερη εμβάθυνση, αν και φάνηκε καθαρά η χρησιμότητά τους στην ενημέρωση των κωφών. Μια μελλοντική έρευνα θα ήταν χρήσιμο να διερευνήσει την αποτελεσματικότητα στην ενημέρωσή τους για συγκεκριμένα θέματα που απασχολούν την κοινή γνώμη σε ένα δεδομένο χρόνο σε σύγκριση με τους ακούντες.

Η εργασία αυτή αποπειράθηκε να συνδυάσει τη θεωρία για την κοινότητα των κωφών με τη θεωρία των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Εξετάζοντας τα πλαίσια της ελληνικής βιβλιογραφίας και το μέρος της διεθνούς βιβλιογραφίας που μπόρεσα να προσεγγίσω διαπίστωσα ότι δεν υπάρχει κάποια αντίστοιχη αναφορά για τη σχέση αυτή, ιδιαίτερα όσον αφορά την τηλεόραση. Προφανώς γιατί το θέμα της πρόσβασης στην τηλεόραση θεωρείται ότι έχει επιλυθεί σε ένα μεγάλο βαθμό στις χώρες που έχουν αναπτύξει επιστημονικό λόγο για το θέμα (όπως οι Η.Π.Α. και η Μ. Βρετανία). Τα κείμενα των χωρών αυτών θεωρούν την πρόσβαση αλλά και τη συμμετοχή των κωφών στο τηλεοπτικό πεδίο ως δεδομένη και η οπτική τους προσεγγίζεται στη συνεχή βελτίωση των παρόντων συνθηκών με τη βοήθεια της τεχνολογίας και ιδιαίτερα με την εφαρμογή των υποτίτλων στην ψηφιακή τηλεόραση. Οι τεχνολογικές εξελίξεις δεν έχουν ακόμα προσεγγίσει τα ελληνικά πλαίσια, εν τούτοις η ύπαρξή τους δηλώνει και τη σημασία της τηλεόρασης για τους κωφούς και αυτό μπορεί να λειτουργήσει ως κίνητρο για την εφαρμογή τους στο εγγύς μέλλον, πράγμα που θα εξαρτηθεί από την δραστηριότητα της ομάδας και της εφαρμογής των όρων της υπευθυνότητας από το Μέσο.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ – ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην παρούσα έρευνα παρατηρήθηκαν κάποια ζητήματα που θεωρούνται προβληματικά από την πλευρά της ερευνήτριας, και προκύπτουν ως αποτέλεσμα της περιορισμένης εμπειρίας ως προς το μεθοδολογικό χειρισμό. Τα λάθη και οι παραλείψεις σε περιπτώσεις που η εμπειρία είναι μικρή συνήθως διαπιστώνονται κατά την εξέλιξη της δουλειάς, και δεν είναι πάντα αναστρέψιμα. Κατά την μετάφραση και γραπτή καταγραφή των συνεντεύξεων παρατηρήθηκε ότι αρκετές από τις ερωτήσεις δεν είχαν απαντηθεί επαρκώς, ενώ κατά τη διάρκεια της συνέντευξης η κάλυψη των ζητημάτων είχε θεωρηθεί ολοκληρωμένη. Αυτό είχε ως συνέπεια την απώλεια πληροφοριών χρήσιμες για την εξέταση του ζητήματος. Για παράδειγμα, δεν κατάφερε να διαπιστωθεί μια πιο βαθιά σχέση με τα έντυπα ΜΜΕ και μια σαφή διερεύνηση της προτίμησής των κοφών στην τηλεόραση ή σε αυτά.

Παράλληλα, το θέμα προς ανάλυση ήταν ευρύ και είχε ως συνέπεια τη διατύπωση πολλών ερωτημάτων κατά τη συνέντευξη. Το αποτέλεσμα ήταν η συγκέντρωση ενός όγκου από έννοιες από τις πολυάριθμες απαντήσεις του δείγματος που δεν μπόρεσαν να αναλυθούν σε βάθος ώστε να δοθεί μια περισσότερο ποιοτική ανάλυση και εξέταση των βαθύτερων, άδηλων νοημάτων που αδιαμφισβήτητα υπάρχουν στα λόγια των συμμετεχόντων.

Εν τούτοις, η διαπραγμάτευση ενός θέματος με σκοπό την κατανόηση και την ανάπτυξη γνώσης είναι πάντα μια ενδιαφέρουσα διαδικασία η οποία βρίσκεται συνεχώς σε εξέλιξη. Η εξέταση του υπάρχοντος υλικού με περισσότερο ποιοτικά κριτήρια επικεντρωμένα σε συγκεκριμένες πλευρές της σχέσης μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο περαιτέρω εξέτασης στο μέλλον.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- AAD, Ομιλία προέδρου στο Captioning Presentation Shorthand Reporter' s Conference, Αδελαΐδα Αυστραλίας, 23 Φεβρουαρίου 2002, πηγή: European Union of the Deaf (EUD).
- Bat Chava, Y.(2000). Diversity of deaf identities. *American Annals of the Deaf*, 145 (5), 420-8.
- Bateman, G. (1998). Attitudes of the deaf community towards political activism. In I. Parasnis (Ed.), *Cultural and language diversity and the deaf experience* (pp.146-159). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bishop, J.M., Taylor, L., Froy, F. (2000). Computer-mediated Communication use by the Deaf and Hard of Hearing. *Kybernetes*, 29 (9/10), 1078-1086.
- Britz, J.J., Blignaut, J.N. (2002). Information poverty and social justice. *South African Journal of Library and Information Science*, <http://www.uwm.edu/~consalvo/poverty.pdf> (πρόσβαση 1 Μαΐου 2002).
- Carbin, C. (1996). *Deaf Heritage in Canada*, Ontario: McGraw-Hill Ryerson Lim.
- Corker, M. (1996). A hearing disability as impairment. In G. Hales (ed.), *Beyond Disability: towards an enabling society* (pp. 45-56). London: Sage.
- Emerton, G. (1998). Marginality, biculturalism and social identity of the deaf people. In I. Parasnis (Ed.), *Cultural and language diversity and the deaf experience* (pp.136-145). Cambridge: Cambridge University Press.
- European Union of the Deaf.(1997). Sign Language Project. Πηγή: EUD
- Fels, D.(2002). Accessible Digital Media. *Lecture Notes on Computer Science*, 2398, 303-307.
- Foster, S. (1998). Communication experiences of deaf people: An ethnographic account. In I. Parasnis (Ed.), *Cultural and language diversity and the deaf experience* (pp. 51-75). Cambridge: Cambridge University Press.

- Gavril, F. (2002). Improving Media Access for the Population with Disabled Hearing in Romania and Hungary. , www.policy.hu/~flora/finrese.htm (ημ/νία πρόσβασης Τρίτη, 4 Μαρτίου 2003).
- Grabe, E., et al. (2000). Access to negatively arousing news, an experimental investigation of the knowledge gap. *Communication Research*, 27 (1), 3-25.
- Grosjean, F. (1998). Living with two languages and two cultures», In I. Parasnis (Ed.), *Cultural and language diversity and the deaf experience* (pp.20-37). Cambridge: Cambridge University Press.
- Havic, J.(2000). The Impact of the Internet on a Television-Based Society. *Technology in Society*, 22 (2), 273-287.
- Hintermair, M. (2000). Hearing impairment, social networks, and coping: the need for families with hearing-impaired children to relate to other parents and to hearing-impaired adults. *American Annals of the Deaf*, 145 (1), 41-53.
- Holcomb, T. (1997). Development of deaf bicultural identity. *American Annals of the Deaf*, 142 (1), 89-93.
- Holsti O. R., (1969). *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*, Reading: Addison-Wesley.
- Israelite N., Ewoldt. C. (1989). *A review of the literature on the effective use of native sign language on the acquisition of a majority language by hearing impaired students. Faculty of Education. York University and Center for the Study of Communication and Deafness, Boston University.*
- ITC, *Code on subtitling, sign language and audio description*, July 2001, www.itc.org.uk. (ημ/νία πρόσβασης 4 Ιανουαρίου 2003)
- ITC, *Guidelines on standards for sign language on digital terrestrial television*, March 2002, www.itc.org.uk. (ημ/νία πρόσβασης 4 Ιανουαρίου 2003)
- Jelinek L. M., Jackson, D. (2001). Television literacy: comprehension of program content using closed captions for the deaf. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 6 (1), 43-53.
- Kannapell, B. (1980). Personal awareness and advocacy in the deaf community. In C. Naker, R. Battison (Eds.), *Sign Language and the Deaf Community*. Silver Spring: National Association of the Deaf.

- Kirkland, E. (1999). Evaluation of captioning features to inform development of digital television captioning capabilities. *American Annals of the Deaf*, 144 (3), 250-260.
- Kourbetis, B., Hoffmeister, R.(2002). Name Signs in Greek Sign Language. *American Annals of the Deaf*, 147(3), 35-43.
- Kyle, J., Woll B. (1995). *Sign Language: The study of deaf people and their language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lane, H. (1993). *The Mask of Benevolence*. New York: Vintage Books.
- Lane, H., Hoffmeister, R., Bahan, B. (1996). *A journey into the deaf-world*. San Diego CA: Dawn Sign Press.
- Leyens, J.P., Yzerbyt, V., Schadron, G. (1994). *Stereotypes and social cognition*, London: Sage (chapter 2, classical theories about stereotypes, pp.35-51 στο φάκελο σημειώσεων του μαθήματος «Η κατασκευή και η διάδοση των κοινωνικών στερεοτύπων, Διδάσκουσα Χατζή, Α., Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1998).
- Moore, D. (1996). *Educating the deaf: Psychology, Principles and Practices*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Morgan, J., Welton, P. (1992). *See What I Mean? An introduction to visual communication*. London: Arnold
- Parasnis, I.. (1998). On interpreting the deaf experience within the context of cultural and language diversity. In I. Parasnis (Ed.), *Cultural and language diversity and the deaf experience* (pp.3-19). Cambridge: Cambridge University Press.
- Preston, P. (1995). *Mother Father Deaf. Living between sound and silence*. Cambridge: Harvard University Press.
- Power, D., Leigh, G. (2000). Principles and practices of literacy development for deaf learners: a historical overview, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 5 (1), 3-8.
- Reagan, T. (1995). A sociocultural understanding of deafness: American Sign Language and the culture of deaf people. *International Journal of Intercultural Relationships*, 19.(2), 239-251.
- Rönnberg, J., Samuelsson, S., Lyxell, B. (1998). Conceptual constraints in sentence-based lip-reading in the hearing-impaired. In Cambell, Dodd, Burnham (Eds.), *Hearing by Eye II* (pp.143-153). London: Psychology Press.
- Scheetz, N.(2000). *Orientation to Deafness*. Boston: Allyn&Bacon.

- Shettle, A. (1996). Closed Captions: An Untapped resource in Combating Illiteracy. Gallaudet University, στο www.robson.org/gary/captioning/shettle.html, (ημ/νία πρόσβασης 14 Οκτωβρίου 2002.)
- Woodcock, K., Aguayo, M. The duality of communication as a barrier between people who hear and people who don't. In M. Prosser, K. Sitaarm (eds) *Communication among Nations and Peoples*, από το www.deafened.org/duality.htm. (ημ/νία πρόσβασης 5 Ιανουαρίου 2003)
- Woodward, J. (1972). Implications for Sociolinguistics Research Among the Deaf. *Sign Language Studies*, 1, pp. 1-7.

Ελληνική

- Ασλανίδου, Σ. (2000). *Ο μύθος του παθητικού τηλεθεατή*. Αθήνα: Δρομέας.
- Αστρινάκης, Α. (1991). *Νεανικές Υποκειμενότητες*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Καρούνος, Θ. Γουσίου, Α. (2002), Εθνική Έρευνα για τις Νέες Τεχνολογίες και την Κοινωνία της Πληροφορίας, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «κοινωνία της Πληροφορίας (Γ ΚΠΣ), Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, Υπουργείο Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης.
- Κορωναίου Α. (1999). *Θεωρίες για τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*: Πανεπιστημιακές Σημειώσεις για το μάθημα Διάκριση, Αποκλεισμός, Στερεότυπα και Μ.Μ.Ε., Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Κορωναίου, Α. (2002). *Εκπαιδύοντες εκτός σχολείου: Η συμβολή των οπτικοακουστικών μέσων και των νέων τεχνολογιών*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κουρμπέτης Β., Αδαμοπούλου, Α., Φερεντίνος, Σ. (2001α). *Από την Αναπηρία στην Ενδυνάμωση του Κόσμου των Κωφών: Μορφές διακρίσεων που υφίστανται οι Κωφοί στην Ευρώπη*. Αθήνα: Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος.
- Κουρμπέτης Β., Αδαμοπούλου, Α., Φερεντίνος, Σ. (2001β). *Οδηγός Καλής πρακτικής*. Αθήνα: Ομοσπονδία Κωφών Ελλάδος.
- Κουρμπέτης, Β. (1999). *Νόημα στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Κουρμπέτης, Β., (1998). Η Ελληνική Νοηματική γλώσσα στην Εκπαίδευση των Κωφών Παιδιών. Στο Λαμπροπούλου, Β., *1^ο Εκπαιδευτικό Πακέτο Επιμόρφωσης*

- Εκπαιδευτικών και Ειδικών επιστημόνων ΣΜΕΑ Κωφών και Βαρήκων* (σ.93-99),
Πρόγραμμα ΕΠΕΑΕΚ – ΥΠΕΠΘ, Πάτρα Οκτώβριος 1997- Δεκέμβριος 1999.
- Κυριαζή Ν. (2000). *Η κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λαμπροπούλου, Β. *1^ο Εκπαιδευτικό Πακέτο Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών και Ειδικών
επιστημόνων ΣΜΕΑ Κωφών και Βαρήκων*. Πρόγραμμα ΕΠΕΑΕΚ – ΥΠΕΠΘ,
Πάτρα Οκτώβριος 1997- Δεκέμβριος 1999.
- Λεοντάρη, Α.(1996) *Αυτοαντίληψη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Maltzeke, G. (1991). *Θεωρίες της Μαζικής Επικοινωνίας*. Εισαγωγή, μετάφραση,
επιμέλεια Περσεφόνη Ζερή, Αθήνα: Παπαζήση.
- McQuail, D, (2000). Τα μέσα επικοινωνίας και το δημόσιο συμφέρον: Μορφές
υπευθυνότητας στην “Ανοιχτή Κοινωνία”. Στο Σ.Παπαθανασόπουλος (επιμ.),
Επικοινωνία και κοινωνία από τον εικοστό στον εικοστό πρώτο αιώνα, Αθήνα:
Καστανιώτη.
- Μακ Κουέλ, Ντ. (1997). *Εισαγωγή στη θεωρία της μαζικής επικοινωνίας*. Μετ. Σ.
Παπαθανασόπουλος, Αθήνα: Καστανιώτη.
- Μακ Κουέλ, Ντ., Βιντάλ, Ντ. (2001). *Σύγχρονα μοντέλα επικοινωνίας, για τη μελέτη της
μαζικής επικοινωνίας*. Μεταφ. Κ. Μεταξά. Αθήνα: Καστανιώτη.
- N 2328, (1995) Κώδικας Νομικού Βήματος, 43, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο
- N 2817 (14 Μαρτίου 2000), ΦΕΚ, 78, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- N 3021, (19 Ιουνίου 2002) ΦΕΚ, 143, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο
- Παπαθανασόπουλος, Σ.(1997). *Η δύναμη της τηλεόρασης. Η λογική του Μέσου και η
αγορά*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Παπαθανασόπουλος, Σ.(2000). *Η τηλεόραση και το κοινό της*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Παπαστάμου, Σ.(1989). *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Goffmann, E. (2001). *Στίγμα, Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*.
Μετ. Δ. Μακρυγιάννη. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Hoffmeister, R., Κουρμπέτης Β.(1999). Όραση εναντίον κώφωσης. Στο Β. Κουρμπέτης,
Νόημα στην εκπαίδευση (σ.31-50). Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Δικτυακοί τόποι

EUD update (Μάρτιος 2001) Vol. 4 (10), www.eudnet.org/shownews (ημ/νία πρόσβασης 23 Νοέμβρη 2002)

Deaf broadcasting council (2000) Mailshot news letter

www.deafbroadcastingcouncil.org.uk/Newsletters/2000/Summer/Newsletter.html#Section3 (ημ/νία πρόσβασης 23 Νοέμβρη 2002)

Omer, Z.(1995) Various statistics concerning the deaf. Στο www.zak.co.il/deaf-info/old/demographics.html, (ημ/νία πρόσβασης 14 Νοέμβρη 2002)

TV captioning for people with hearing loss,

www.hearinglossweb.com/Issues/Access/Captioning/Television/television.htm (ημ/νία πρόσβασης 19 Οκτωβρίου 2002)

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ»**

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

**ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΩΦΩΝ ΜΕ ΤΑ ΜΜΕ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΜΕ ΤΗΝ
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ**

Η συνέντευξη αυτή θα χρησιμοποιηθεί για την πραγματοποίηση της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας με θέμα τις σχέσεις των Κωφών με τα ΜΜΕ και ιδιαίτερα με την τηλεόραση, που θα κατατεθεί στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Το ερωτηματολόγιο αφορά τη σχέση που έχεις με τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και ιδιαίτερα την τηλεόραση, τις σκέψεις σου και τις προτάσεις σου σχετικά με το θέμα αυτό.

Στην έρευνα θα πάρουν μέρος 20 Κωφοί, άνδρες και γυναίκες και εσύ έχεις επιλεγεί να είσαι ένας από αυτούς.

Η συνέντευξη θα γίνει με τη χρήση κάμερας για την καταγραφή αυτών που θα πεις και δεν θα χρησιμοποιηθεί για άλλο σκοπό εκτός από τις ανάγκες της έρευνας.

Η συνέντευξη είναι ανώνυμη. Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις. Σε παρακαλώ να εκφράζεσαι ελεύθερα.

Σε ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή σου,

Κατερίνα Στάμου

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Πότε γεννήθηκες;
2. Που γεννήθηκες και που μεγάλωσες;
3. Τι μόρφωση έχεις; Σε τι σχολείο έχεις πάει, κωφών ή ακουόντων;
4. Τι δουλειά κάνεις;
5. Υπάρχει στην οικογένειά σου άλλο κωφό ή βαρήκοο μέλος;
6. Πότε άρχισες να έχεις απώλεια ακοής;
7. Βλέπω ότι φοράς/ δεν φοράς ακουστικό. Γιατί;
-
8. Ενδιαφέρεσαι για την επικαιρότητα;
9. Με ποιο τρόπο ενημερώνεσαι για την επικαιρότητα, τα πράγματα που συμβαίνουν γύρω σου;
10. Τι κάνεις στον ελεύθερο χρόνο σου;
11. Διαβάζεις εφημερίδες; Τι είδους εφημερίδες διαβάζεις (αθλητικές, πολιτικές, κυριακάτικες); Πόσο συχνά;
12. Διαβάζεις περιοδικά; Τι είδους; Πόσο συχνά;
13. Είσαι χρήστης του internet; Αν όχι Γιατί; Αν ναι, για ποιο λόγο είσαι χρήστης;
14. Τι θέματα προτιμάς να αναζητάς; Πόση ώρα την ημέρα ασχολείσαι;
-
15. Παρακολουθείς τηλεόραση; Πόση ώρα παρακολουθείς κατά μέσο όρο την ημέρα; Ποιες ώρες;
16. Για ποιο λόγο σου αρέσει να παρακολουθείς τηλεόραση;
17. Για ποιο λόγο δεν σου αρέσει να παρακολουθείς τηλεόραση;

18. Συνήθως παρακολουθείς τηλεόραση μόνος σου ή με παρέα;
19. Ποιες εκπομπές παρακολουθείς; Υπάρχουν κάποιες εκπομπές που παρακολουθείς σε μόνιμη βάση; Ποιες είναι αυτές;
20. Υπάρχουν προγράμματα που θα ήθελες να παρακολουθήσεις αλλά αντιμετωπίζεις δυσκολία; Ποια είναι αυτά; Πες μου συγκεκριμένα.
21. Παρόλα αυτά τα παρακολουθείς ανεξάρτητα από τις δυσκολίες σου;
22. Τι συναισθήματα και σκέψεις σου δημιουργεί αυτό;

-
23. Παρακολουθείς τα Δελτία ειδήσεων στην τηλεόραση;
24. Έχεις προτίμηση σε κάποιο κανάλι, και αν ναι γιατί;
25. Τι θέματα σε ενδιαφέρουν από τα δελτία ειδήσεων;
26. Κατανοείς σε ικανοποιητικό βαθμό το περιεχόμενο των ειδήσεων στην τηλεόραση όπως προβάλλονται αυτή τη στιγμή;
27. Πως σου φαίνεται
– όταν βλέπεις τον παρουσιαστή να μιλάει;
– όταν δείχνουν ρεπορτάζ;
– όταν γίνεται συζήτηση με παράθυρα;
Περιέγραφέ μου
28. Θα ήθελες να προτείνεις κάποιες αλλαγές για την καλύτερη ενημέρωσή σου από τα Δελτία Ειδήσεων;

-
29. Παρακολουθείς Δελτία Ειδήσεων στην ΕΝΤ;
30. Σε ποιο κανάλι; Πόσες φορές την ημέρα;
31. Πες μου τη γνώμη σου για:
- την ποικιλία των θεμάτων που δείχνουν τα ΔΕΕΝΤ
 - την ώρα που προβάλλονται

- τη διάρκεια τους
- τον τρόπο παρουσίασης των δελτίων
- τα θέματα που αφορούν ειδικά τους κωφούς

32. Θα ήθελες να προτείνεις κάποιες αλλαγές στα Δελτία Ειδήσεων στην ENT;

33. Τι γνώμη έχεις για τον υποτιτλισμό των προγραμμάτων;

34. Θεωρείς την τηλεόραση επαρκές μέσο για την ενημέρωσή σου;

35. Για την ψυχαγωγία σου;

36. Με ποιόν τρόπο ενημερώνεσαι για τα θέματα που αφορούν τους κωφούς;

37. Θέλεις να προσθέσεις κάτι άλλο σε όλα αυτά που συζητήσαμε;

